

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLKOKUL TARİH/ SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ESKİÇAĞ TARİHİNİN
ÖĞRETİMİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE TAŞKIN

DANIŞMAN

DOÇ.DR. AHMET ŞİMŞEK

MART 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLKOKUL TARİH/ SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ESKİÇAĞ TARİHİNİN
ÖĞRETİMİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE TAŞKIN

DANIŞMAN

DOÇ.DR. AHMET ŞİMŞEK

MART 2016

Annem, babam ve ablama...

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Ayşe TAŞKIN

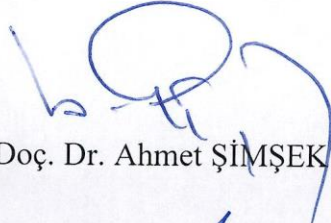
23 /03/ 2016

Jüri Üyesi İmza Sayfası

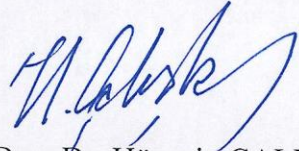
“Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi Tarih Eğitimi bilim dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Bahri ATA

Üye: Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

Üye: Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

23.03/2016

Doç. Dr. Halil İbrahim Sağlam

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Cumhuriyet döneminden günümüze ilkokul 4. sınıflarda okutulan Tarih ve 1969 sonrası Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Eskiçağ Konusunun ele alınışındaki değişikliklerin incelendiği bu çalışma ‘Bilimsel Yayın Nasıl Yazılır?’ dersinde yapmayı tercih ettiğim çalışmanın beni ziyadesiyle meraklandırmış olması sonucu danışmanım Doç. Dr. Ahmet Şimşek’in de tavsiyesi ile belirlenmiştir.

Çalışmayla ilgili yapılmış tezler taranmış olup 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bir arada ele alındığı, ayrıca Eskiçağ Uygarlıklarının da incelendiği bir çalışmaya rastlanmamış olması çalışmanın tercih edilme sebeplerindedir.

Bugün ders kitapları hala gerek öğretmenler gerekse öğrenciler tarafından en çok kullanılan araçtır. Bu nedenle eğitimde en büyük paya sahip olan ders kitaplarının sahip olması gereken özelliklerinin irdelenmesi, bu hususta ince elenip sık dokunması gerekmektedir. Bu nedenle de kullanılan kitapların incelenerek farklılıkların tespit edilmesinin; daha kullanışlı kitapların nasıl oluşturulabileceği konusunda farklı fikirler vermesi açısından bu çalışmanın faydalı olacağı inancındayım.

Çalışmanın tercih edilme sebebinin avantajları yanında kaynak temini en büyük dezavantajıydı. Bu aşamada kitaplara ulaşmamda yardım eden, ayrıca tez yazım aşamasında da yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen sevgili ablam, aynı zamanda meslektaşım olan Ümran Taşkın (Özyavuz)’a ve yeğenlerim Aleyna Özyavuz ile Esra Sunman’a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ulaşamadığım bazı kitapların fotokopi aşamasında yardımlarını esirgemeyen Ankara Milli Kütüphane çalışanlarından Meral Arıkan’a da teşekkürlerimi sunarım.

Tez ile ilgili önerileri ve ulaşamadığım diğer kitapların teminindeki yardımları için tez danışmanı Doç. Dr. Ahmet Şimşek’e, yöntem bölümündeki önerilerinden dolayı Doç. Dr. Halil İbrahim Sağlam’a, Doç. Dr. Hüseyin Çalışkan’a teşekkür eder, Mehtap Yurtsever’in tezine ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Dokuz Eylül Üniversitesi’nden Yrd. Doç. Dr. Banu Çulha Özbaş’a da şükranlarımı belirtmek isterim.

Tezi en ince ayrıntısına kadar inceleyip tez savunma komisyonundaki önerileriyle tezime son şeklini vermemde yol gösteren, bakış açımı genişletip beni cesaretlendiren tez jüri başkanım Doç. Dr. Bahri Ata hocama çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca en büyük özveride bulunan; bana sabırlı olmayı öğreten, karşılaştığım zorluklara rağmen asla pes etmemem için beni destekleyen, her daim yanımda olan, sevgisiyle ve desteğiyle bana güç veren; biricik annem ve babama da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe TAŞKIN

Mart 2016

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLKOKUL TARİH/ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ESKİÇAĞ TARİHİNİN ÖĞRETİMİNİN İNCELENMESİ

Taşkın, Ayşe

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Şimşek

Mart, 2016. xvi+ 127 Sayfa.

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminden günümüze ilkokul/ilköğretim dördüncü sınıflarda okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında işlenen Eskiçağ Uygarlıkları konusundaki değişim ve bu değişimin nedenleri incelenmiştir. Bunun için 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait Tarih IV; 1969, 1978, 1987, 1996, 2000, 2015 yıllarına ait Sosyal Bilgiler 4; 2007 ve 2015 yıllarına ait 6.sınıf ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Eskiçağ Uygarlıkları konuları karşılaştırılmıştır.

Çalışmada doküman analizi kullanılarak veri toplanmıştır. Araştırma sürecinde çalışmanın amacına uygun olarak mevcut kaynaklar taranmış, kaynaklar incelenmiş, gerekli notlar alınmış, notlardan yola çıkılarak da değerlendirme işlemi yapılmıştır.

İncelenen on beş kitapta yer alan uygarlıklar; metinsel unsurların çeşidi ve içeriği, görsel unsurların çeşidi ve içeriği, konunun öğretimsel düzeni, konulardaki soruların çeşidi ve düzeyi, okuma parçaları ve biyografilerin niteliği ve niceliği açısından değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda bulgularda görüldüğü üzere kitaplarda hem Eski Doğu hem de Eski Batı Uygarlıklarına yer verilmiştir. 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Eti (Hitit) ile Yunan ve Roma uygarlıklarına daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun sebebinde Türk Tarih Tezi'nin etkisiyle Anadolu'nun -Yunan, Roma uygarlıklarını da kapsayan- mirasını tanıtmak, sonrasında ise hümanist (1945 Unesco Barış Sözleşmesi) yaklaşım sebebiyle diğer medeniyetlerin de Türk tarihinin ortak geçmişi olduğu düşüncesi yatmaktadır. Ayrıca Osmanlı'dan gelen "Tarihi Umumi" -Murat Bey'in altı ciltlik daha çok Fransızca, Rusça ve çok azda Türkçe kaynaklara başvurularak yazılan Avrupa bakış açısına uygun olma- geleneğinin devam etmesinin de etkisi olduğu söylenebilir. 1969–1978–

1987–1996–2000 yıllarına ait kitaplarda ise en fazla bilgiye Anadolu Uygarlıklarında yer verildiği gözlenmiştir. 2000 yılına kadarki tüm kitaplarda Roma Uygarlığı da diğer Anadolu Uygarlıkları kadar yer bulmuştur. Bunda da dönemlerin tarih öğretimi yaklaşımı kadar Roma uygarlığının hem Anadolu topraklarındaki medeniyetlerden etkilenen hem de etkileyen konumda bulunması nedeniyle bu kadar yer bulduğu düşünülmektedir. Ayrıca 1969 ve sonrasındaki kitaplarda İyon medeniyetinin Anadolu Uygarlıkları adı altında ele alınırken daha önceki kitaplarda Yunanlılar ya da Ege Medeniyeti Uygarlıkları başlığı altında işlendiği saptanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde ise sadece Eskiçağ Anadolu Uygarlıklarına yer verildiği tespit edilmiştir. 2005 yılı 4. sınıf ders kitaplarında ise Eskiçağ Medeniyetleri konusuna yer verilmemiştir. Bunda da yapılandırmacı yaklaşımın ve bu yaş grubundaki çocukların somut düşünce evresinde olmalarından dolayı olduğu söylenebilir. Eskiçağ Uygarlıklarına 2005’den itibaren 6. sınıf ders kitaplarında yer verilmiştir. 2007 yılının 6.sınıfında Mezopotamya Uygarlıklarından Sümer, Babil ile Asur’a ve Anadolu Uygarlıklarına yer verilirken, 2015 yılının 6.sınıf kitabında da aynısı uygulanmıştır. 2007 yılının 6.sınıf kitabında 2015 yılının 6. sınıfından farklı olarak uygarlıklar ile ilgili bilgiler hikâyeleştirilerek verilmiştir. 2007 ve 2015 yıllarının 7.sınıflarında ise buluşlar konusu altında buluş yapan medeniyetlerin adlarına yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ Tarihi Öğretimi, İlkokul Ders Kitapları, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Tarih Eğitimi

ABSTRACT

STUDY OF PREHISTORIC PERIOD IN HISTORY/SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS DURING REPUBLIC ERA

Taşkın, Ayşe

Master Thesis, Department of History Education, History Education Master of Arts

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Simsek

March, 2016. xvi +127 Pages.

In this study the changes in the subject of Prehistoric Civilizations which has been taught through history and social studies books in fourth graders since the republic period until today and the reasons of this changes were analyzed. To do this, the subject of Prehistoric Civilizations in History IV belongs to 1938, 1943, 1954, and 1964; Social Studies 4 belongs to 1969,1978, 1987, 1996, 2000, and 2015; and Social Studies course book which was used for 6th and 7th graders in 2007 and 2015 were compared.

The data was collected by using document analysis in this study. During the research existing sources that are appropriate for the aim of the study were scanned, they were examined, required information was noted and the evaluation process was made on the basis of those notes.

The civilizations in examined fifteen books were evaluated with regard to the variations and content of textual items, subject's educational pattern, the variations and the levels of the questions in the subjects, reading text and the qualifications and quantity of the biographies. As it is seen at the findings part, there were both Prehistoric East and Prehistoric Civilizations in the books. It was determined that in the books belongs to 1938, 1954 and 1964 Hittite, Greek and the Roman Civilizations occupied more spaces. Its reason is to introduce the heritage of Anatolia which also involves Greek and Roman Civilizations by the effect of Turkish History Thesis and because of humanist approach (UNESCO Peace Agreement) the idea of that other civilizations are also common past of Turkish History. Also its reason could be the effect of continuing 'tarihi umumi' (general History) tradition which is Murat Bey's work with six volumes that was written by the help of mostly

French, Russian sources and a little Turkish sources. It was observed that in the books belongs to 1969, 1978, 1987, 1996, and 2000 Anatolian Civilizations are the most informative ones. Until 2000 Roman Civilization took place as much as the other Anatolian Civilizations. We thought its reason is that Roman Civilization has a position which was effected by the civilizations in Anatolia and also it effected them as well as history education approach of periods. Also it was detected that while in the books belongs to 1969 and after Ion Civilization discussed under the Anatolian Civilizations topic, in the books before that date it was discussed under the Greek or Aegean Civilizations topic. When it was 2000, only Prehistoric Anatolian Civilizations took place in the books. In 2005 fourth graders course book there wasn't Prehistoric Civilizations topic. It can be said it is because of structural approach and that the children in this age are in concrete thinking stage. Beginning from 2005 Prehistoric Civilizations topic took place in 6th graders course book. In 2007 while Sumerian, Babylon and Assyria from Mesopotamian Civilizations took place in the 6th graders course book, in 2015 the same path was followed. As distinct from the 6th graders course book in 2015, in 2007 the information about the civilizations was given by making story of it. In 2007 the 7th graders course book it was observed that the topic took place under the invention topic as the civilizations made inventions.

Keywords: Prehistoric Period Education, Elementary School Text Books, Social Studies Text Books, History Education

İÇİNDEKİLER

Bildirim	i
Jüri Üyeleri İmza Sayfası	ii
Ön Söz.....	iii
Özet.....	v
Abstract	vii
Tablolar Listesi.....	xiii
Resimler Listesi	xiv
Haritalar Listesi	xvi
Bölüm I	1
Giriş	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Amaç	2
1.3.Önem.....	3
1.4.Varsayımlar	4
1.5.Sınırlılıklar.....	4
1.6.Tanımlar	4
1.7.Simgeler ve Kısaltmalar	5
Bölüm II	6
Kuramsal Çerçeve.....	6
2.1.Tarih Eğitimi.....	6
2.1.1.Osmanlı'dan Cumhuriyete Tarih Eğitimi	6
2.1.2.Dönemlere Göre Tarih Anlayışları Ve Tarih Öğretimi	8
2.1.2.1.Türk Tarih Tezi Döneminde Tarih Öğretimi	9

2.1.2.2.Hümanizma Döneminde Tarih Öğretimi.....	10
2.1.2.3.Türk-İslam Sentezi Döneminde Tarih Öğretimi	11
2.1.2.4.Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Tarih Öğretimi.....	12
2.1.3.Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitapları Ve Önemi	13
2.2.Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Ve Öğretimi	15
2.3.İlgili Araştırmalar.....	18
Bölüm III.....	21
Yöntem.....	21
3.1.Araştırmanın Modeli	21
3.2.Örneklem	21
3.3.Verilerin Toplanma Tekniği	23
3.4.Verilerin Analizi	24
Bölüm IV.....	26
Bulgular.....	26
4.1.Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	26
4.1.1.Metinsel Unsurların Çeşidi Ve İçeriği Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	26
4.1.1.1.Siyasi Gelişmelerin İşlenişi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	30
4.1.1.2.Ekonomik Hayatın Betimlenmesi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	37
4.1.1.3.Kültürel Değişimin Betimlenmesi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	42
4.1.1.4.Dini Yaşamın Ele Alınışı Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	47
2.4.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	52
2.4.1.Kullanılan Görsel Unsurların Çeşidi Ve İçeriği Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	52
4.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	57

4.3.1.Konunun Öğretimsel Düzeni Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	57
4.4.Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	61
4.4.1.Konu Bağlamında Yer Verilen Soruların Çeşidi Ve Düzeyi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar.....	61
4.5.Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	66
4.5.1.Okuma Parçaları Ve Biyografilere Yer Verilmesi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar	66
Bölüm V	68
Tartışma, Sonuç ve Öneriler.....	68
5.1.Tartışma ve Sonuç.....	68
5.2.Öneriler.....	71
Kaynakça.....	73
İncelenen Ders Kitapları	80
Ekler.....	82
1.Eskiçağ Tarihi.....	82
1.1.Eski Doğu Uygarlıkları	83
1.1.1.Mezopotamya Uygarlıkları.....	83
1.1.1.1.Sümerler.....	84
1.1.1.2.Akkadlar	86
1.1.1.3.Sümer Rönesansı (Yeni Sümer Devleti).....	89
1.1.1.4.Babilliler	89
1.1.1.5.Assurlular.....	91
1.1.1.6.Yeni Babilliler (Kaldeliler).....	94
1.1.2.Anadolu Uygarlıkları.....	95
1.1.2.1.Hititler.....	95
1.1.2.2.Frigler	98
1.1.2.3.Lidyalılar.....	99

1.1.2.4.Urartular.....	100
1.1.3.İran Uygarlıkları.....	101
1.1.3.1.Elamlılar	101
1.1.3.2.Medler.....	102
1.1.3.3.Persler	102
1.1.4.Suriye-Filistin Uygarlıkları.....	103
1.1.4.1.Fenikeliler	103
1.1.4.2.İbraniler	104
1.1.5.Mısır Uygarlığı.....	105
1.2.Eski Batı Uygarlıkları.....	107
1.2.1.Hellen (Yunanlılar) Uygarlığı.....	107
1.2.2.Makedonyalılar	109
1.2.3.Roma Uygarlığı.....	110
Özgeçmiş ve İletişim	127

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetler	27
Tablo 2. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetlerdeki Ekonomik Yaşam.....	38
Tablo 3. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetlerdeki Dini Yaşam	48
Tablo 4. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Görseller.....	53

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. 2007 Yılı'nın 6. Sınıf Kitabı Ünite Başı.....	58
Resim 2. 2000 Yılı 4. Sınıf Ders Kitabı Ünite Başı.....	59
Resim 3. 2015 Yılı 6. Sınıf Ders Kitabı Hazırlık Çalışmaları.....	60
Resim 4. 1938 Yılına Ait Örnek Sorular (s 175).....	62
Resim 5. 2007 Yılı 6.Sınıf Kitabında Yer Alan Örnek Biyografi (s 51)	67
Resim 6. 2007 Yılı 6.Sınıf Kitabında Yer Alan Örnek Hikâye (s 50)	67
Resim 7. Akkad kralı Naramsin'in döküm tekniğiyle yapılmış maskı.....	87
Resim 8. Naramsin'in kazandığı zaferi anlatan dikilitaş	88
Resim 9. Yeni Assur Dönemi Kralı III. Şalmaneser.....	93
Resim 10. 1954 (s 37) ve 1964 (s 41) Yılı Tarih IV Romalılar.....	113
Resim 11. 1938 Yılı Tarih IV: Sümerlerde Bir İlkokul (s 136)	113
Resim 12. 2015–7 yılı (s 90) Sümerler, Sümer Yazısı	114
Resim 13. 2015 yılı 6.sınıf (s 52) Urartuluların yazıyı Asurlu Tüccarlardan Öğrenmesi	114
Resim 14. 1978 yılı (s 160) Lidyalılar.	115
Resim 15. 1938 Yılına Ait Ders Kitabının Kapağı.....	116
Resim 16. 1954 Yılına Ait Ders Kitabının İç Kapağı.....	117
Resim 17. 1964 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	118
Resim 18. 1969 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	119
Resim 19. 1996 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	120
Resim 20. 2000 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	121
Resim 21. 2005 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	122
Resim 22. 2007 Yılına Ait 6. Sınıf Ders Kitabı Kapağı	123
Resim 23. 2007 Yılına Ait 7. Sınıf Ders Kitabı Kapağı	124

Resim 24. 2015 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı.....	125
Resim 25. 2015 Yılına Ait 6. Sınıf Ders Kitabı Kapağı	126

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.M.Ö. 2. binyılın ilk yarısında Mezopotamya ve çevresi	83
Harita 2. Hammurabi'nin İmparatorluğu (Bauer, 2013:196)	90

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amaç, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar, tanım, simge ve kısaltmalar üzerinde durulmuştur.

1.1. PROBLEM DURUMU

Eğitim hayatın her alanında vardır ve hayat boyu devam eder. Eğitimin aileden sonra ikinci ayağı olan okullar, dolayısıyla da bu eğitimin verilme aracı olan ders kitapları çok büyük bir öneme sahiptirler.

Ders kitapları, öğrencinin gelişim özelliklerine ve bilgi seviyesine uygun olarak bilişsel ve duyuşsal becerilerle donatılmış metinlerden oluşan, öğretim programlarının ilkeleri doğrultusunda hazırlanan ve içerdiği bilgileri öğrenciye sunan bir öğrenme ve öğretme materyalidir. Öğretim sürecinin ayrılmaz bir parçası olan ders kitapları öğretim programlarında yer alan kazanımların gerçekleştirilmesini sağlayan, öğretmen ve öğrencilerin en sık kullandığı araçlardır. Önceden tasarlanan bilgileri plânlı ve düzenli bir biçimde açıklayan ve dersin hedefleri doğrultusunda öğrenciyi yönlendiren ve yetiştiren temel bilgi kaynağıdır (Şahin, 2011:2).

Ders kitapları hangi dönemde hazırlanmış ise o döneme ait düşüncelerin etkisini taşırlar. Örneğin cumhuriyetin kuruluş döneminde hazırlanmış olan ders kitapları, ulus devlet bilincinin oluşturulmasına yönelik söylemlerden oluşur. Bu dönemde oluşturulan ders kitaplarının içeriği Osmanlı ve İslam tarihinin geri planda bırakılıp köklerin Orta Asya'ya kadar uzatılması, Avrupa'da yaygın bir başvuru kaynağı olan antropolojik ve dilbilimsel yaklaşımların esas alınması, Türklüğe sıkça vurgu yapılması, kitap hazırlanırken Fransız kaynaklarının etkisinden çıkıp kendi

kaynaklarımızdan tarihi anlatma yoluna gidilmesi şeklinde hazırlanmıştır (Safran, 2008: 16). 1943 Maarif Şurası kararlarında ise ilkokul tarih ders programının çocuklara uygun olmadığı, bu nedenle de ders kitaplarının yeniden yazılmasına karar verilmiştir. Bu nedenle de yeni tarih kitapları yazılması için bir yarışma düzenlenmiş, ancak yarışmaya katılanların gönderdikleri kitapların gerekli özellikleri taşınamaması nedeniyle eski kitapların okutulmasına karar verilmiştir (Maarif Vekilliği, 1943:199,200; Çelebi, 2010: 23). 1945'te UNESCO'nun gündeme getirdiği "Okul Kitaplarının Revizyonu" çalışmasına kadar, kitaplar, ilgili oldukları programlara koşut içeriklerle yayımlana gelmiştir (Çelebi, 2010: 24). 1968 programıyla tarih, yurttaşlık bilgisi ve coğrafya dersleri sosyal bilgiler adı altında toplanmıştır. 1998'de çıkarılan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile ezberci bir anlayıştan uzaklaşıp günün ihtiyaçlarına cevap veren bir yaklaşımın benimsenmesi amaçlanmıştır. 2004 yılından itibaren ise yeni bir yaklaşım benimsenmiş. Bununla kazanımlar ve bu kazanımlara ulaşmada kullanılacak etkinliklere yer verilmiştir. Dolayısıyla da ders kitapları da bu doğrultulara uygun bir şekilde hazırlanmıştır (Şimşek, 2005:6-8).

1.2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminde (1938'den günümüze) ilkokul/ilköğretim 4. sınıf Tarih/Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Eskiçağ konusunun işlenişinin nasıl farklılaştığını ortaya çıkarmaktır. Bunun için şu sorulara cevap aranmıştır:

Cumhuriyet döneminde 1938'den günümüze ilkokul/ilköğretim 4. sınıf Tarih/Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Eskiçağ konusunun işlenişinde 1938, 1943, 1954, 1964, 1969, 1978, 1987, 1996, 2000, 2005, 2007, 2015 yıllarına ait kitaplarda;

1. Metinsel unsurların çeşidi ve içeriği bakımından,
  - 1.1.Siyasi gelişmelerin işlenişi bakımından,
  - 1.2.Ekonomik hayatın betimlenmesi bakımından,
  - 1.3.Kültürel değişim bakımından,
  - 1.4.Dini yaşamın ele alınışı bakımından,

2. Kullanılan görsel unsurların çeşidi ve içeriği bakımından,
3. Konunun öğretimsel düzeni bakımından,
4. Konu bağlamında yer verilen soruların çeşidi ve düzeyi bakımından,
5. Okuma parçaları ve biyografilere yer verilmesi bakımından nasıl bir fark vardır?

1.3.ÖNEM

Temel eğitimde Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde en önemli amaç “toplumsal kişilik” kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin en önemli özelliği iyi bir yurttaş olmaktır. Öğrencilerin elde etmesi amaçlanan kazançlar açısından ele aldığımızda çocuğun eleştirici, yaratıcı düşünme becerisine sahip olması, bireylerarası ilişkilerini geliştirmesi, hak ve sorumluluklarının bilincinde olması beklenmektedir. Bu nedenle okulda çocuğa kazandırılması amaçlanan hedeflere ulaşmada en önemli araç olarak kullanılan ders kitaplarının o yaş grubundaki çocuğa hitap edebilmesi çok önemlidir. Bu bağlamda bu yaş grubu çocuklara tarihi konuların küçük hikâyeler, efsaneler olarak verilmesi, çocuğun hikâyeye olan ilgisinden dolayı daha çekici gelip çocuğun tarihi konuları öğrenerek, kazanmasını istediğimiz davranış değişikliklerine yani öğrenmeye ulaşılması açısından önem taşımaktadır.

Kullanılan hikayeler çocukların tarihsel kişiliklerle empati kurup onları kafasında canlandırmasına (Baymur, 1949:8), hayal gücünü açığa çıkarıp geçmişte yaşayanların gerçekten yaşamış olduklarına inanmasını (Ata, 2000:164) sağladığı için ilgilerini çekmektedir.1943 yılında yapılan II. Maarif Şurası’nda alınan ilk ve orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ve ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı ve kitaplara tarihi okuma parçalarının eklenmesinin (WEB1) gerekliliği şeklindeki karar daha o yıllarda bile bu yaşta çocukların öğrenmesinde tarihi hikayelerin ne kadar etkili olduğunun bilindiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın ders kitaplarında cumhuriyet döneminden günümüze hangi konularda nasıl bir değişikliğe gidildiğinin gözlenmesi ve elde edilen bulgulardan yola çıkılarak hazırlanacak olan yeni ders kitapları için de yeni fikirler vermesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.4.VARSAYIMLAR

Bu çalışmada

1. Literatür tarama suretiyle elde edilen bilgiler doğru olarak kabul edilmiştir.
2. Örnekleme giren ders kitaplarının bu araştırma için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5.SINIRLILIKLAR

Bu araştırma,

1. 1938, 1943, 1954, 1964 yılı 4. sınıf Tarih ders kitaplarındaki Eskiçağ konuları,
2. 1969, 1978, 1987, 1996, 2000, 2005, 2015 yıllarına ait 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Eskiçağ konuları ve
3. 2007 yılı ile 2015 yıllarına ait 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Eskiçağ Konuları ile sınırlandırılmıştır.

1.6.TANIMLAR

Ders Kitabı: Ders kitabı, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları ders programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı için kullanılan basılı yayındır (Kaya, 2006: 84).

Eskiçağ Tarihi: Antikite denilen Eskiçağ ya da İlkçağ denilince iki ayrı kültür çevresinin tarihi anlaşılmaktadır. Önyasya- Mısır (Eski Doğu) ve Hellas-Mısır (Eski Batı) (İplikçioğlu, 2013: 15).

1.7.SİMGELER VE KISALTMALAR

S: Sayfa

R: Resim

H: Harita

K: Karikatür

M.Ö: Milattan önce

M.S: Milattan sonra

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TARİH EĞİTİMİ

Tarih öğrencilere içinde bulunulan zamanı kavratmak amacını güder. Ayrıca insanların çevreleriyle yaşayışları arasındaki ilişkiyi ve onların çevreleri üzerine yaptıkları etkiyi de kavratma amacındadır. İnsanların sürdürdükleri hayatla çevreleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bazı yerlerde meydana gelmiş olan medeniyetlerin buralarda oluşmasının sebebi bu yerlerin yerleşmeye elverişli olmalarından kaynaklanmıştır. Bu da çevrenin insan üzerindeki etkisi kadar insanın da çevrenin üzerindeki etkisi sonucunda oluşmuştur. İşte tarih dersleri de bu karşılıklı münasebeti belirtmeye çalışır (Baymur, 1949:7,8).

2.1.1. Osmanlı'dan Cumhuriyete Tarih Eğitimi

Batıda ilkököl öğrencilerine tarih bilgisi verme düşüncesi oldukça eskidir. Tarihin ilkökullarda okutulmasını isteyenlerden ilki Martin Luther olmuştur. Ayrıca Amos Comenius da tarih derslerinin pedagojik ilkelere uygun olarak çocukların seviyelerine hitap edecek şekilde ilkökullarda okutulması fikrini savunmuştur. Bizde tarih dersleri ilkökullara Saffet Paşa'nın 1869 tarihli Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile girmiştir. Bu nizamnamede dört yıllık sıbyan okullarında Muhtasar Tarihi Osmani derslerinin okutulması maddesi yer almaktadır. 1891 yılında İstanbul'da açılan İnans Rüştüyesi'nde tarih dersleri 4. sınıftan başlar, aynı yıl çıkarılan Üç Sınıflı Derseadet ve Kasabat İptidai Mekteplerine mahsus Müfredat Programında tarih üçüncü sınıfta başlar. İkinci Abdülhamit devrinde ise tarih sıbyan mekteplerinden kaldırılır (Baymur, 1949: 10-16). II. Meşrutiyet döneminde Osmanlıcılıktan Türkçülük

ideolojisine geçiş tarih ğretimi alanındaki değişimleri de beraberinde getirdi. Türkçülük ideolojisi 1913-1914 yıllarında ders kitaplarına girdi ve bu dersin okutulma saati arttırıldı. Bu dönemde ilköğretim düzeyinde tekrar, tarih dersi okutulmaya başlandı (Demircioğlu, 2012: 120). 1915'te oluşturulan müfredatta Osmanlı tarihi konularına XVIII. asırda Avrupa, Fransız İnkılâbı, yeni Avrupa devletlerinin ortaya çıkışı, Amerika tarihi konuları da eklenmiştir. Ders kitapları hala batılı kaynaklardan yapılmış tercümelere dayanmaktadır (Köken, 2002: 28). Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte eğitimin her alanında olduğu gibi, Tarih eğitim ve öğretiminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. 1924 ve 1926 yıllarında ilkokul müfredatında değişiklikler yapılmıştır. 1924 programına göre tarih dersi, ilkokulların üçüncü sınıflarında "daha ziyade bir kıraat ve musahebe" şeklinde verilirken, dördüncü ve beşinci sınıflarda Genel Tarih ve Türk Tarihi okutulmaktaydı. 1926'da yapılan değişikle ise yeni eğitim esaslarının gerektirdiği toplu eğitim metodu uygulamaya konularak ilk üç sınıfta Hayat Bilgisi dersine, önceki gibi, yine dördüncü ve beşinci sınıflarda asıl tarih derslerine yer verildi 1927-1928 öğretim yılında bütün ilkokullarda uygulanan son programda tarih dersinin hedefi, çocuklara Türk milletinin geçmişı hakkında bilgi vererek onlarda millî şuur uyandırmak; bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak; büyük şahısların hayat ve hareketlerinin betimlenmesi şeklinde belirlenmişti. Bu nedenle Türk Tarihi başlangıcından cumhuriyete kadar bir bütünlük içinde ele alınıyordu. İslam tarihine yer verilmediği gibi Osmanlıyı öven bir anlayıştan da uzaklaşmıştı (Çapa, 2002:40,41). 1930'lu yıllar ise Türk Tarih Tezi'ne göre tarih kitaplarının basılıp buna göre eğitim vermeye başlandığı yıllardır. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla da bu tez daha fazla desteklenmeye çalışılmış, tez doğrultusunda da Türklerin en kadim medeniyetlerin kurucusu olduğunu ispatlamaya yönelik bilgiler ders kitaplarında da vuku bulmuştur. Atatürk'ün ölümüyle birlikte milli tarih anlayışında yavaşlama başlamıştır (Demircioğlu, 2008:436). 1936 İlkokul programında tarih dersi 4. sınıflardan itibaren başlatılmış, burada tarih eğitimin amacı öğrenciye tarih şuur ve bilinci kazandırmak olarak belirtilmiştir. 1948 yılında hazırlanan ilkokul programı ise 20 yıl boyunca uygulanmıştır. Tarih eğitimi yine 4. sınıftan itibaren başlatılmış, konu ve ünite sayısı artırılmış, Türk çocuğuna bugünkü kültürünün geçmişinin eseri olduğu kavratılmaya çalışılmıştır. 1968 yılında hazırlanan İlkokul Programı ile Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleştirilerek Sosyal Bilgiler dersi olarak müfredata konulmuştur, bundan sonra

yakın çevrenin eğitimine daha fazla önem verilmiş, konulara yaşanan çevreden başlayarak devam edilmiştir (Ambarlı, 2010: 41-49,90).

Tüm bu bilgilerden sonra tarih eğitimi ve öğretimi için ders kitaplarının içinde bulunulan dönemi içine alan bir yaklaşımla yazılmasından dolayı eğitiminde bundan etkilendiği söylenebilir.

Tarih eğitimi ve öğretimi bilimsel tarihe ve tarihçiliğe bağlıdır. Tarih eğitimine ilişkin beklentiler 16. yy'a kadar genellikle yönetici adaylarını idarecilik sanatına hazırlamakla sınırlıyken, bu dönemden sonra buna dini metinlerin yorumlanması ve klasik dillerin öğretilmesine malzeme sağlamak da eklenmiştir. Siyasal milliyetçiliğin yükselmesiyle birlikte tarih, bir disiplin ve bir öğretim programı olarak okul programlarına konulmaya başlanmıştır. Bu dönemden sonra da tarih, ulusal kimliğin inşası ve iyi vatandaş yetiştirme görevlerini yüklenmiştir (Safran, 2008:13,14). Sosyal bilgiler ve tarih öğretiminin genel amaçlarının yeterince bilinmemesi durumunda okullarda okutulan tarih dersleri isim, rakam, sayı ve maddelerin öğretildiği bir ders olmaktan öte bir işleve sahip olmaz. Bu nedenle öğretmen öğrencide beklenen davranış değişikliğine ulaşmak istiyorsa programın amaçlarını bilmelidir. Tarih bilimsel bir çalışma alanı olmasının yanında okullarda okutulan sosyal bir bilim disiplini aynı zamanda. Tarih öğretimi formal eğitim kurumları aracılığıyla tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve becerileri öğrencide davranış haline getirmeyi hedefler. Sosyal bilgiler ise sosyal bilimlerin ilköğretim/ilköğretim çağında bulunan öğrencilere öğretilmesi süreci için kullanılır (Demircioğlu, 2005: 8-11).

2.1.2. Dönemlere Göre Tarih Anlayışları ve Tarih Öğretimi

Copeaux'e (2003) göre "Çağdaş Tarih" dönemi Atatürk'ün ölümüyle sona ermiştir. Ancak bu öğretim 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra "Hümanizm" dönemi başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren ise milliyetçi ve Türkçü söylemin ağır bastığı bir dönem yaşanmıştır. Zamanla da bu söylem İslam ile birleştirilmiş ve "Türk-İslam Sentezi" dönemi başlamıştır. Bu dönemde (1980'li yıllar) İslam'a laik bir bakış açısı getirilmiş ve Kemalizm ders kitaplarında daha da güçlendirilmiştir. Copeaux'un (2003) bu sınıflamasına benzer bir sınıflama da Koçak (2009) tarafından yapılmıştır. O'na göre Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ve

arkadaşlarının belirlediği eğitim politikaları uygulanmıştır. Fakat Atatürk'ün ölümüyle durum değişmiştir. Koçak (2009), Atatürk'ün aramızdan ayrıldığı 1938 tarihini milat kabul ederek yaptığı sınıflamasında 1938–1950 yılları arasını “Kültürde Hümanizma akımının etkili olduğu dönem”, 1950–1980 arasını “Çok partili hayat-Demokratikleşme dönemi” ve 1980’den sonraki dönemi ise “Türk-İslam sentezinin olduğu dönem” olarak isimlendirmiştir (Keskin, 2012: 111).

Atatürk dönemi tarih anlayışı ise “Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1930 öncesi) ve Türk Tarih Tezi Sonrası Dönem (1930 sonrası) şeklinde 2 evre olarak ele alınmıştır (Aslan, 2012: 333). Bu dönemden sonrasını yapılan diğer çalışmalardan hareketle sırasıyla; 1945 sonrası 2. Dünya Savaşı nedeniyle hümanizma dönemi olarak, sonra Türk-İslam Sentezi Dönemi ve Yapılandırmacı Yaklaşımına göre Tarih öğretiminin gerçekleştiği dönemler olarak ele alabiliriz. Bu bağlamda çalışmamız Türk Tarih Tezi sonrasını içerdiğinden Türk Tarih Tezi ve sonraki dönemler hakkında açıklama yapmak faydalı olacaktır.

2.1.2.1. Türk tarih tezi döneminde tarih öğretimi

Türk Tarih Tezi’nde Türklerin Orta Asya’da yüksek bir medeniyet oluşturdukları, ancak iklimdeki değişimler sonucunda dünyanın dört bir yanına göç ettikleri; Türk kavimlerinin göç ettikleri yerlere beraberlerinde kendilerinin yarattığı uygarlığı da getirerek dünyaya uygarlık yayan bir ulus oldukları anlatılıyordu. Öte yandan Türklerin Anadolu’ya binlerce yıl önce göç ettikleri, bundan dolayı Anadolu’nun da Türklerin anayurdu olduğu vurgulanıyordu (Kaya, Özdemir ve Şimşek, 2004:272).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde bir çeşit ulus inşa etme çalışması, milleti bir arada tutmak için kurgulanan ve özgünlük yaratmayı amaçlayan milliyetçiliği kuvvetlendirmek için bu süreçte öne atılan tarih ve dile yönelik değer (Usta, 2011:166,167) hem tarih hem de dil kongrelerinde, resmî ideolojiyi destekleyen bütün bildirilerde yer almıştır. Mademki Türkler uygarlıklarını Asya, Avrupa ve hatta Amerika’ya kadar yaymışlardı, öyleyse Türk dili de insanlık tarihinde arz ettiği önem açısından büyük bir ciddiyetle incelenmeliydi. Buna göre Türk dili, taş ve maden çağında kültür kavramlarını göç yoluyla bütün dünyadaki dillere yayan çok eski ve çok büyük bir kültür diliydi (Demir,2010:392). Bu nedenle Türk Tarih Tezini desteklemek amacıyla Güneş Dil Teorisi ortaya atıldı. Güneş Dil Teorisi sonrasında

dilbilim antropolojiyle kenetlendi ve dil, tarih ve antropoloji aynı çatı altında karşılaştırmalı bir biçimde çalışılır oldu (Toprak, 2012: 24).

1930'lu yılların tarih müfredatının oluşmasında etkili olan Türk Tarih Tezi ve beraberindeki Güneş Dil Teorisi'dir.

Bu bağlamda Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyetin tarihçileri de tarihi ilkçağdan itibaren başlatarak günümüze doğru getirme yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu sebepten tarihsel süreçte Türk milletinin uzun macerasına odaklanıldığı için Eskiçağ öğretimi ayrıca önemsenmiştir (Taşkın ve Şimşek, 2015:4). Ders kitaplarında da özellikle 1930'lu yıllara ait kitaplarda Türk Tarih Tezini ve Güneş Dil Teorisini destekleyen yargılara rastlanmaktadır.

23 Nisan 1930'da toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nda Aksaray delegesi Afet İnan şunları söyler (Beşikçi, 1986: 11-13):

“Beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatani Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Çin medeniyetinin esasını kuran Türklerdir. Mezopotamya'da, İran'da Milattan en aşağı 7.000 sene evvel beşeriyetin ilk medeniyetini kuran ve beşeriyette ilk tarih devrini açan Sümer, Elam, Akat, isimleri verilmekte olan Türklerdir. Mısır'da deltanın otokton sakinleri, Mısır medeniyetinin kurucuları Türk'lerdir. Mezopotamya'da milattan evvel 2300 tarihinde şöhret bulan Sami Hamurabi, tarihte mevki alan Asurlular tarih içinde tarihtirler. Grek namını alan Doryenlerin, Anadolu'nun otokton ahalisi, ilk ve hakiki sahipleri, ataları Eti'leri başlarında olan Türklerdir. Bundan başka, klasik tarihlerde Yunanistan denilen kıtayı ilk işgal edenlerin Akeen, yani Akalar oldukları ve bugün Yunanistan dediğimiz memleketlerin Akai, yani Aka eli olduğu görülmektedir. Aka, Ağa'dan, Ege (büyük birader veya abla manasına gelen) Eke'de \Eci'den başka bir şey değildir. Bu kelimeler Türkçe-dir... Girit'te ve Aka ellerinde, bugünün medeniyetine esas olan medeniyeti kurmuş olanlar Avrupalı veya Hint Avrupalı veya Grekler değildir. Bunlar Sami de hiç değildir... Latin medeniyetinin esasını kuranlar Etrüsk denen Türklerdir.”

Afet İnan'a ait bu açıklamalar da aslında bu dönemde kullanılan ders kitaplarında nasıl bir anlayışın hâkim olduğunu kanıtlamaktadır.

2.1.2.2. Hümanizma döneminde tarih öğretimi

Uluslaşma sürecinde uluslar diğer uluslardan üstün olduklarını iddia etmişlerdir. Bu da uluslararası gerilimlere sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda oluşan kaygılar ise ülkeleri tarih öğretimlerini, belirledikleri ortak ilkelere göre gözden geçirmelerine yöneltmiştir (Şimşek, 2007: 14). Bu amaçla 1945 yılında kurulan UNESCO tarih ders kitaplarında düşmanlık ifade eden kelimelerin ders kitaplarından çıkarılması için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca tarih öğretimi ile insanlığa saygı ve yurttaşlık bilincinin oluşturulması amaçlanmıştır. Sanayileşme, şehirleşme ve farklı kültürlerdeki

insanların bir arada yaşamak zorunda olmaları gibi gelişmeler, tarih öğretiminin amaçlarını çağın ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiş ve tarih dersleri yalnızca isim, rakam, sayı ve maddelerin ezberlenildiği bir ders olmaktan çıkmıştır (Demircioğlu, 2006:134,135). Milletler arasındaki “biz ve öteki” ayrımının çatışmaya sebep olduğu ve bu çatışmanın da dünya savaşlarını ortaya çıkaran sebeplerden sayıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenlerle de barışçı bir eğitimi ele alan ders kitaplarının yazılması kararlaştırılmıştır (Alaslan ve Şimşek, 2014). Köken’e (2002:235) göre hümanist yaklaşım sebebiyle 1947’den itibaren tarih ders kitaplarında genel tarihe, batı tarihine büyük yer verilerek ilkçağda Yunan ve Latin medeniyetine ayrılan bölümler iyice genişlemiş ve bu içerik 1970’li yılların ortalarına kadar okutulmuştur (Şimşek ve Yazıcı, 2013).

2.1.2.3. Türk-İslam sentezi döneminde tarih öğretimi

Sovyet tehdidi ve komünizm propagandaları milliyetçilerin, sosyalist düzen özlemi içerisinde olanların ahlaki bozulma yaşadıkları, yani “kaybedilmiş nesiller” tezi ve yetişen yeni nesilleri kaybetmeme endişesi eğitim sisteminin sorgulanmasını gerektirmiştir. Ahlâk, din, milliyet, aile bağları, vatan ve millet sevgisi, mukaddes devlet gibi kavramların yozlaştığına, gençlerin artık bunlara değer vermediğine inanan düşünür, akademisyen, politikacı ve bürokratlar, Türk millî eğitiminin genel ve özel amaçlarının ve eğitim programlarının Türk-İslâm Sentezci bir anlayışta olması ve yetişen nesillerin de bu anlayışta yetiştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Özellikle Aydınlar Ocağı, Türk Ocağı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü gibi Türk milliyetçiliği fikrine gönül vermiş kuruluşlar ve İbrahim Kafesoğlu, Erol Güngör, Mümtaz Turhan gibi akademisyen ideologlar, Türk toplumunun temel ihtiyacının ahlâkçı, milliyetçi, maneviyatçı bir eğitim olduğunu gördüklerinden, eğitim programlarının Türk-İslâm Sentezci anlayışta olmasına gayret etmişlerdir (Bilgili, 2014:2). Genç’e (1984: 54) göre tarih programlarında Türk tarih konularına yeteri kadar yer verilmediğinin eleştirilmesi sonucunda ders kitaplarında 1940’lı yılların sonunda %41 olan Türk tarihinin oranı 1982 programı ile %80’e çıkmıştır (Şimşek ve Yazıcı, 2013).

2.1.2.4. Yapılandırmacı yaklaşıma göre tarih öğretimi

Yapılandırmacı yaklaşım, sistematik bir şekilde Bruner tarafından 1960'lı yılların başında eğitim gündemine getirilmesine rağmen, bu yaklaşımın felsefi kökeni iki bin yıl önce, Sokrates'e kadar uzanmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşım, bilginin öğrenen tarafından yapılandırılması ve uygulamaya konulmasına önem verir. Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenme, bireyin bilgileriyle yeni bilgilerini karşılaştırması, bilgilerini yenilemesi, değiştirmesi ve bilgilerine yeni bilgiler eklemesiyle gerçekleşen bir süreçtir. Ve bu süreç, bireyin bilgiyi olduğu gibi kabul etmesi yerine, bireyin öğrenme sürecine aktif katılarak bilgiyi sorgulamasını, yorumlamasını ve yapılandırmasını gerektirmektedir (Yeşilyurt, 2011:866,867).

Yapılandırmacılık yaklaşımına göre hazırlanan yeni eğitim programı “öğrenmeyi öğrenme” ye önem veren bir anlayışla, öğrencilerin tarihsel bilgilerini artırmanın yanı sıra, onları düşünmeye, araştırmaya, soru sorma ve sorgulama ile birbirleri ve öğretmenleriyle etkileşimde bulunmaya teşvik ederek kavram, değer ve beceri öğrenimini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu hususların göz önünde bulundurulduğu yeni programda tarihsel bilgi kazanımlar, örnek etkinlikler ve açıklamalardan oluşan bir şablon dâhilinde sunulmuştur (Erdinç, 2011: 2139).

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 12.07.2004 tarih ve 114, 115, 116, 117 ve 118 sayılı kararları ile ilköğretim okullarının 1.-5. sınıfları için hazırlanan Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ile Fen ve Teknoloji derslerinin öğretim programları, yapılandırmacı öğretim anlayışı doğrultusunda geliştirilerek; 2005–2006 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır (Ambarlı, 2010:123).

2005 yılında ilköğretim ders programlarında uygulanmaya başlanılan yapılandırmacı yaklaşım 2007 yılından itibaren de ortaöğretim tarih ders kitaplarında da uygulanmıştır. Bilişsel kuramların kavramlarına bağlı olarak türetilmiş olan yapılandırmacılık yaklaşımında öğrenme ortamında öğrencinin etkin ve üretken olması amaçlanır (Aydın, 2009: 301). Yapılandırmacı yaklaşımda değerlendirme süreç ağırlıklıdır. Yani sonuç değil süreç değerlendirilir (Demirel, 2004: 236).

Öğrenci, öğrenme sürecinde etkili olabilmek için eleştirel ve yapıcı sorular sorar, diğer öğrencilerle ve öğretmeniyle etkileşim ve iletişim içinde bulunur. Yapılandırmacılık sürecinde öğrenci öğrenmeyi kendisine sunulan şekliyle değil de,

zihninde yapılandığı biçimi ile gerçekleştirir. Yapılandırmacılıkta öğrenci; meraklı, girişimci ve sabırlı olmalıdır (Ambarlı, 2010: 126).

Yani yapılandırma yaklaşımında öğrenci bilgiyi alır, onun üzerinde tartışır, tartışma sonunda da bir neticeye varır. Tanrıoğen'e (2006: 261) göre yapılandırma yaklaşımında öğrencileri öğrenmede aktif hale getirmek için buluş ve araştırma yöntemi en etkili yöntemlerdir. Bu amaçla proje hazırlama, benzetim veya rol çalışmaları, çoklu öğrenme ortamları yaratma, sözlü durum çalışmaları yapma, konuşma- tartışma ortamları yaratılırsa (Kalın, 2007: 10) tarih ve sosyal bilgiler dersleri daha etkili bir şekilde öğretilir.

2.1.3. Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitapları ve Önemi

Ders kitaplarının milattan önce 4000 yılına kadar uzanan bir geçmişi vardır. M.Ö. 3000'li yıllarda yapılmış olan kil tabletler, dünyanın en eski ders kitapları olarak kabul edilmektedir. Söz konusu tabletlerin, matematik ve dil bilgisi derslerine ait konularla basit çizimleri içerdiği bilinmektedir. Bugünkü ders kitabı anlayışına oldukça yakın ilk kitap örnekleri ise Eski Mısır'da hazırlanmıştır. Bunun en tipik örneği, M.Ö. 1300 yılında hazırlanmış olan "Ölümler Kitabı" adındaki bir grup papirüs rulosudur. M.Ö. 1320 yılında II. Ramses tarafından yaptırılan Thebes kütüphanesinde bulunan bu papirüslerin çoğunda çizgi resimlerle birlikte matematik, tıp ve düzlem geometriye ilişkin konular yer almaktadır (Kaya, 2006:77,78).

Ders kitapları, zorunlu eğitimin Batı Avrupa'da ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren eğitim ve öğretim sürecinin en önemli unsurlarından birisi olmuştur. İçerdiği bilgiler açısından tartışmalı bir yapıya sahip olan tarih dersi ve bu derste okutulan kitaplar, her dönemde tartışma konusu olmuştur. Tarih ders kitapları, okutuldukları toplumun politik tercih ve değerlerini yansıttığı yanında bu materyaller, bir yandan farklı toplumlara ait önemli ve seçilmiş tarihsel bilgiyi sunarken, diğer yandan da öğrencilere hâkim kimlik anlayışını aktarmayı ve onları sosyalleştirmeyi de hedeflemektedir. Başka bir deyişle tarih ders kitapları, iktidarlarca hazırlanan tarih öğretim programları ışığında, öğrencilerin değer, inanç, kişilik ve hayata bakış açılarının şekillenmesinde anahtar rol oynayan materyaller olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Demircioğlu, 2013: 120).

Sosyal Bilgiler dersinin etkili bir vatandaş yetiştirmede önemli bir yeri vardır. Bu nedenle ilköğretimin hem birinci hem de ikinci kademesinde temel dersler arasında yer almaktadır. 1900'lü yıllardan beri eğitim sorunlarının ele alındığı ortamlarda ders kitapları ilk akla gelen meselelerden biri olmuştur. Ders kitapları eğitim programlarının temel unsurlarından biridir. Eğitim programı ile öğrenci arasındaki köprünün en önemli ayağıdır. Öğretimde öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına, vermek istediklerini daha sistematik vermesine öğrencide de öğretmenin anlattıklarını istediği zaman ve yerde istediği tempoda tekrar etmesine imkân veren temel materyallerdir. Ders kitapları, bilgi üretim ve iletişim teknolojilerindeki bugünkü gelişmelere rağmen hala öğrenme ve öğretme sürecinin vazgeçilmez araçları olma özelliğini korumaktadırlar (Aslan, 2010:216). Ders kitaplarının sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en çok kullanılan araç olmasının nedenlerinden biri ders kitaplarının eğitim programlarına uygun hazırlanmasıdır. Kitaplarda, eğitim programındaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme özelliklerine uygun olarak bilgiler sırayla yer almaktadır. İkinci neden kitapların bir öğretim aracı olarak kullanılmasıdır. Ders kitabı kullanmanın üçüncü nedeni ise rahatlığıdır. Takip etmesi, öğrenciyi ödevlendirmesi kolaydır. Başka bir neden de öğrenci değerlendirmesidir (Şahin ve Yıldırım, 1999: 47). Ayrıca ders kitabı, değişkenlerin kullanılmasını ve bir arada bulunmasını sağlayarak bu aşamada öğrenci ve öğretmene yardım sağlar. Öğrenme-öğretme ortamının oluşturulmasında ders kitapları, bir pusula rolü oynayabilir. Çünkü değişkenlerin kullanım yerini, zamanını, türünü ve düzeyini ders kitaplarında vermek mümkündür (Kılıç ve Seven, 2008: 21). Ülkemizdeki eğitim uygulamalarında da hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin ders kitaplarını öğretme ve öğrenme amaçlı olarak yoğun bir biçimde kullandıklarını söyleyebiliriz. Dünyadaki eğitim uygulamalarında diğer gereçlere göre öğrencilerin daha çok ders kitaplarından öğrendikleri bilinmektedir. Değişik ülkelerdeki uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin araştırma verilerine bakıldığında da ders kitaplarının temel öğrenme ortamı olma özelliği açıkça görülebilmektedir (Kaya,2006: 82).

Ders kitapları hangi bilginin ne kadar öğrenileceğini göstermesinden dolayı öğretmenlerin de vazgeçemediği bir öğretim aracıdır. Ders kitapları, sınıf içi öğretimin içeriğini büyük ölçüde belirlediği için öğretmenler beğensin ya da beğenmesin kendilerini ders kitabını kullanmak zorunda hissetmektedirler. Öğretmenler sınıf içerisinde birçok etkinliği ders kitaplarına bağlı olarak

sürdürmektedirler. Ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de ders kitapları okullarda kullanılan temel materyallerden biridir (Kılıç ve Seven, 2008).

Sosyal bilgiler ders kitapları insanın temel ihtiyaçlarını, bunların karşılanma yollarını, toplumsal yaşayışı ve davranışları ele alır. Bu sayede de öğrenci vatandaş olarak görevlerini, yakın çevresini, ülkesini ve ülkesine komşu olan diğer ülkeleri tanır, bu nedenle de ders kitapları güncel bilgilere yer veren, hedef kitle olan öğrenciye uygun düzeyde olmalıdır. Soyut bilgilerden ziyade somut ve ilgi çekici olmalıdır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinin düzenlenmesinde programa ve programın belirlediği hedef davranışlara uygunluk önemlidir. Çünkü içeriğin, programa ve programın hedef davranışlarına uygunluğu aslında kitabın programın amaçlarına karşılık geldiğinin göstergesidir (Kıyıcı, 2003: 20, 29).

Ders kitaplarında amaç programa ve kazanımlara uygunluk olması gerekirken ders kitapları daha çok dönemlerin özelliklerine göre şekillenmiş ve bu dönemlere göre bazı konulara daha fazla ağırlık verilirken, bazıları ise ders kitaplarından çıkarılmıştır.

2.2. ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI VE ÖĞRETİMİ

Antik kültürler, arkeoloji ve müzecilik alanlarında hizmet veren kurumlara, yetişmiş elemanlara ve donanımına sahip olan Batı, 19.yy.'da Osmanlı Devleti'nin eskiçağ tarihine ve bu çağdan gelen kültür kalıntılarına sahiplenici bir yaklaşım sergilemiştir. Buna karşılık ülkede arkeolojik tahribatı ve eser kaybını önleyecek herhangi bir yaptırımda bulunulmamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında eski eserlerden anlayan ve eski kültürlere ilgi duyan bir çevre oluşmuş, ancak bu tür çalışmaların yapılabilmesi, bu alanda eğitim verecek ve elemanlar yetiştirecek kurumların oluşması ancak cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir (Külçür, 2010:124). Türkiye cumhuriyetinin kurulmasından önce de İstanbul'da Darülfünun döneminde klasik eski çağ eğitimi verilmiştir. 20. yy'ın başından itibaren Edebiyat Fakültesinde İlm-i Asar-ı Atika adlı bir ders verilmeye başlanmıştır. Arkeoloji içeriği ağırlıklı olan bu dersin Troia kazılarında ortaya çıkan buluntuların Avrupa ve Osmanlı kamuoyunda uyandırdığı yankı üzerine verilmeye başlandığı düşünülmektedir. 21 Nisan 1912'de Darülfünun içindeki yeni fakülte düzenlemesi kapsamında Edebiyat Fakültesinde tarih dersi

kapsamında eskiçağ tarihi anlatılmaya başlanmıştır (Sayar, 2011: 767,768). Türkiye’de arkeolojiye verilen Atatürk ile başlar. “*Kendi vatanını kendin incele, bilimsel metotlarla kendi tarihini kendin öğren.*” Düşüncesi Atatürk’ün tarihe ve arkeolojiye verdiği önemi gösterir (Yıldırım, 1997: 34). 1930’lu yıllarda ise Atatürk tarafından başlatılan yeni ulusal politikalar içinde Anadolu tarihinin özgün kaynaklardan incelenmesi için çalışmalar başlatılır. 1930 yılının sonuna doğru Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser kitap olarak basılır. Eskiçağ bilimleri ve arkeolojiye daha çok önem verilir. Bu amaçla 15 Nisan 1931’de daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, sonrasında ise Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi kurulur. Atatürk Türk Tarih Kurumu yönetim kurulu toplantılarına katılır, tarih ile arkeolojinin çok iyi bilinmesi gerektiğini belirtir. Türk Tarihi üzerine iki yapıtın yazılmasını ister. Bunlardan birincisi İç Anadolu Kavimleri, ikincisi ise Ege Havzası Kavimleri’dir. Ancak bu uygarlıklarla ilgili kalıntıların incelenmesi için arkeolojik kazı ve filolojik çalışmaların yapılması gerekir. Bu amaçla Atatürk Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne öğrenciler gönderir. Avrupa’ya arkeoloji, Eskiçağ dilleri ve tarihi üzerine lisans ve doktora çalışmaları için öğrenciler gönderilir. Bunlar (Özgünel, 2010: 170-172):

Remzi Oğuz Arık (Fransa); Ekrem Akurgal, Rüstem Duyuran, Halil Demircioğlu, Afif Erzen, Sedat Alp (Almanya- Berlin); Samim ve Suat Sinanoğlu (İtalya); Jale İnan, Arif Müfid Mansel’dir.

Atatürk Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde Sümeroloji, Hititoloji, Arkeoloji, Klasik Filoloji, Klasik Şark Dilleri, Sineoloji, Hindoloji, Fizik ve Sosyal Antropoloji, Hungaroloji gibi sahaların tam bir şekilde bulunmasına karar vermiştir. Bu amaçla da bu alanda yetkin kişileri ülkeye getirtmiştir, Prof. Dr. Landsberger, Prof. Dr. Guterbock gibi. Ayrıca Atatürk yurtdışına gönderdiği öğrencilere dönemin milli eğitim bakanı Reşit Galip aracılığıyla eski Anadolu Uygarlıklarına yönelmelerine yönelik tavsiye mektubu göndertmiştir. Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı olduğunda Ankara civarındaki höyüklerde kazı yapılabileceğini Atatürk’e bildirmiştir. Bunun üzerine Hamit Zübeyr Koşay tarafından 1933 yılında Ahlatlıbel kazısı yapılmıştır. Böylelikle cumhuriyet arkeolojisinin ilk kazılarını gerçekleştiren kişi Eski Eserler ve Müzeler Müdürü Hamit Zübeyir Koşay olmuştur. Yine 1933’de Remzi Oğuz Arık Ankara Karalar’da, 1934’de Güllüdağ’da kazılar yapmıştır. Ancak Türk Tarih

Kurumu'nun ekip teşkil ederek yaptırdığı arkeolojik kazı 1935 yılında yapılan Alacahöyük kazısıdır (Yıldırım, 2007: 34-37).

Mansel'in Lüleburgaz, Kırklareli ve Vize Tümülüslerinde gerçekleştirdiği kazılar Türkiye'nin Klasik Arkeoloji alanında yaptığı ilk metodik ve sistemli alan araştırmalarıdır. Oktay Belli de Doğu Anadolu Bölgesinde Urartular üzerinde çalışmalar yapmıştır (Çiftçi, 2010: 39,40).

Önceleri sadece Ankara ve İstanbul ilindeki üniversiteler ile sınırlı olan Arkeoloji ve Eskiçağ Tarihi öğretimi zamanla diğer üniversitelerde de bu bölümlerin açılmasıyla daha da ilerlemiştir.

Eskiçağ tarihi günümüzdeki birçok bilim dalının, devlet yönetim biçimlerinin, günümüz uygarlığının temellerinin atıldığı bir dönemdir. Öğrencilerin günümüzü anlamaları için bu dönemin öğretimi gereklidir (Yılmaz, 2010: 2149). Ayrıca yerel tarih ve turizm açısından son derece önemli olan ilkçağ (eskiçağ) uygarlıkları insanlığın kültürel tarihsel zenginliğidir, bu nedenle de öğretilmesi önemli bir konudur. Ülkemizde 1930'lu yıllardan itibaren bütün eski uygarlıklar Orta Asya kökenlidir ve Türk'tür tezini yansıtan yeni programlar hazırlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ilkokul 4. sınıf ders kitaplarında hazırlanan programdaki temel yaklaşım Türk ırkının Orta Asya'da tüm milletlerden önce uygarlıkta ilerlediği, sonrasında ise bölgede yaşanan iklim değişikliği nedeniyle Orta Asya'dan göçlerin başladığı, bu sayede Türklerin gittikleri yerlerdeki halkı etkileri altına aldıklarını ifade eder tarzıdır. Bu nedenle de ilkçağ (eskiçağ) tarihi konularının anlatımına fazlasıyla yer verilmiştir (Yurtsever, 1996: 18,78).

1968 yılından sonra cumhuriyet döneminde müstakil bir ders olan tarih dersi yerine yurttaşlık bilgileri, tarih ve coğrafya dersinin birleştirilerek sosyal bilgiler adı altında okutulması ile eskiçağ tarihine ayrılan bölüm azaltılmıştır. Bu dönemde 4. sınıf sosyal bilgiler ders programının konuları Anadolu uygarlıklarından Hitit uygarlığını merkez olarak almış, eskiçağ öğretiminde Anadolu uygarlıkları ve Anadolu'da kurulan uygarlıklar, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarının kısaca öğretimine dikkat edilmiştir. 1970'lerde ise ortaokul ve liselerde ilkçağ tarihi sınırlandırılmış ve ağırlık Türk İslam tarihine verilmiştir. 1993 yılına gelindiğinde ise ortaokullarda 1985'ten itibaren milli tarih olarak okutulan ders kitaplarında ilkçağ konusu programdan çıkarılmış ve ilkokullar ile liselerde ilkçağ ya da eskiçağ konusunun öğretimine

devam edilmiştir. Ancak bu kitaplarda da eskisi kadar ayrıntılı bir anlatıma yer verilmemiştir (Yurtsever, 1996: 33, 44). Günümüzde ise eskiçağ öğretimi ilkokullarda kaldırılmış, 6. sınıflarla ve liselerle sınırlandırılmıştır. Bu durumun 1990'lı yıllarda ortaokullarda eskiçağ konusunun kaldırılıp ilkokul ve liselerde devam etmesine kıyasla eğitimde sürekliliğin sağlanması açısından daha faydalı olduğu söylenebilir. Ayrıca 6. sınıflardaki şu anki eskiçağ öğretiminde konu bazında 1990'lı yıllardakinden farklı olarak Mısır uygarlığının öğretimine yer verilmediği; ancak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarına kısaca yer verildiği görülmektedir.

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Eskiçağ konusunun öğretimi ile ilgili YÖK'te tezler bölümü taranmış olup içinde eskiçağ adı geçen 149 tez bulunmuştur. Tez adı eskiçağ ile ilgili olan ise 42 tane teze rastlanılmıştır. Ancak bu tezlerden sadece 2 tanesi eskiçağ konusunun öğretimi ile ilgilidir. Tez adı içinde ilkçağ taraması yapıldığında ise bulunan tez sayısı 11 olup bunlardan sadece 1 tanesi ilkçağ ünitelerinin ele alınışı ile ilgilidir.

Mehtap Yurtsever, "İlk-ortaöğretim Tarih Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Bilgisi ve İlkçağ Tarihi Üniteleri" adlı yüksek lisans tezinde ilk-ortaöğretim tarih programlarında ilkçağ tarihi ve tarih bilgisi ünitelerini incelemiş ve cumhuriyetten beri bu ünitelerdeki değişimleri göstermeye çalışmıştır. Bu amaçla 3 adet ilkokul ders kitabı, 9 adet ortaokul ders kitabı ve 8 adet lise kitabını incelediği çalışmada Yurtsever cumhuriyet dönemi ders kitaplarında o dönem için uygulanmaya çalışılan Türk Tarih Tezi'nin etkilerinin ders kitaplarında yer bulduğunu belirtmiştir. Ayrıca 1993 yılından sonra ise TTKB tarafından alınan kararla ortaokul ders kitaplarından İlkçağ konularının çıkarılıp ilkokul ve liselerde ise konuların sınırlandırıldığını ve bunun da eğitimde konuların içermesi gereken süreklilik özelliğinden uzaklaşılmasına sebep olduğunu belirtmiştir.

Aysun Aynur Yılmaz, "Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Önerileri (Ankara İli Ortaöğretim Kurumlarında)" adlı doktora tezinde Tarih 1 ders kitabındaki Eskiçağ ve Eski Türk Tarihi öğretimi için ders kitabındaki ünitelerin yeterli olup olmadığı problemini araştırmıştır. Çalışma sonucunda tarih öğretmenlerinin hazırlanan ankete verdikleri

cevaplar doğrultusunda kitaplarda yer alan görsellerin yeterli ve kaliteli olmadığı, Eski Türk Tarihi ile ilgili müzelere ihtiyaç duyulduğu, kitaplardaki okuma parçalarının ayrıntılı bulunduğu, ders işlenirken öğretmenlerin mitolojik efsanelerden, destanlardan yararlandıkları ve her iki konunun da öğretimini gerekli gördükleri sonucuna ulaşmıştır.

Eskiçağ ile ilgili diğer tez ise Emine Sönmez tarafından yazılmıştır. “İlköğretim 2.kademe 6.sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Çağ Tarihi Konularının İşlenmesinde Müzelerin Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa İl Merkezi Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde Sosyal Bilgiler ders öğretmenlerinin eskiçağ tarihi konularının öğretilmesinde müzelerin önemi ve kullanılması sırasında karşılaşılan sorun ve öneriler hakkında görüşleri tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda müzelerin yapılandırmacı eğitim programının yaparak yaşayarak öğrenme ilkesine uygun ortamlar olduğu ve öğretmenlerin müzelere öğrencileriyle gittikleri, müzelerin eskiçağ tarihi konularının öğretilmesinde sergiledikleri eserler sayesinde canlı ortamlar oluşturdukları ve bu nedenle kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesini sağladıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Taşkın ve Şimşek tarafından yazılan “Cumhuriyet Dönemi Liselerde “İlkçağ Anadolu Uygarlıkları” Konusundaki Değişim: Erken Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz Tarih Ders Kitapları Üzerinden Bir Karşılaştırma” isimli bildiri de ise cumhuriyet döneminde okutulan Tarih I ile günümüzde okutulan Tarih 9 ders kitapları Eskiçağ Anadolu Uygarlıklarının ele alınışı açısından karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda Kemalist eğitimin ders kitaplarında Türk Tarih Tezinin amacına uygun olarak Anadolu uygarlıklarına daha fazla yer verildiği, özellikle de Eti (Hitit) Uygarlığına diğer uygarlıklardan daha fazla yer verildiği, buna karşılık İyonya’ya Anadolu uygarlığı içerisinde değil de Ege medeniyetleri içerisinde yer verildiği tespit edilmiştir. Urartu medeniyetine ise ne Anadolu uygarlıkları ne de diğer uygarlıklar başlığı altında yer verilmediği tespit edilmiştir. Günümüz kitaplarının ise yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak öğrencilere bilgi aktarmaktan ziyade düşündürmeyi amaçlayan etkinliklerle zenginleştirilmeye çalışıldığı, ancak Anadolu uygarlıklarına ayrılan sayfa sayısının Cumhuriyetin erken dönemlerine göre oldukça azaldığı, buna karşın her iki kitapta da en fazla bilginin paylaşıldığı uygarlığın Hititler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öztaşkın ve Üngör tarafından yazılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi” adlı makalede 6. sınıfa ait 3 adet Sosyal Bilgiler ders kitabı doğru tarih bilgisi, olgu ve olaylar, kişi, yer, zaman, mekân, kavram, devlet, millet, medeniyet, olaylar örüntüsü, dil, yazı, kültür gibi unsurlar ile ilgili olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda kitaplarda Eski Çağ Tarihi konusunda yer alan bilimsel bilgilerde yetersizlikler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bazı devletlerin kronolojik sıralamasına dikkat edilmediği, ders kitaplarında yer alan görsellerin yer aldığı sayfadaki metin içerikleriyle örtüşmediği tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi bilgilerine yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Tarama modellerinde amaçların ifade edilmesinde ne idi, nedir, ne ile ilgilidir, nelerden oluşmaktadır? şeklinde sorular kullanılır (Karasar, 2008: 77). Bu nedenle araştırma tarama modeline göre yapılmış olup ilköğretim düzeyinde 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Eskiçağ konuları incelenmiştir.

3.2. ÖRNEKLEM

Bu çalışmada amaçlı örneklem kullanılmıştır. İşçil'e (1973: 300) göre amaçlı örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır (Balcı, 2007: 90). Bu nedenle araştırmanın problemleri için ihtiyaç duyulan veriler Tarih ve Sosyal Bilgiler materyallerinin taranması ile derlenmiştir. Bu problemler kapsamında 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler kitapları içinden amaçlı ve benzeşik (homojenik) örneklem yöntemiyle seçilen şu kitaplar incelenmiştir:

1. 1938 yılı 4. sınıf Tarih Kitabı: Kültür Bakanlığı; Devlet Basımevi.
2. 1943 yılı 4. sınıf Tarih Hulasa ve El Kitabı: Ahmet Halit Kitabevi
3. 1954 yılı 4. sınıf Tarih Kitabı: Niyazi Akşit ve Osman Eğilmez; Remzi Kitabevi.
4. 1964 yılı 4. sınıf Tarih Kitabı: Niyazi Akşit ve Osman Eğilmez; Remzi Kitabevi.
5. 1969 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: İsmet Konuk, Kamil Su ve Selman Erdem; Bilgi Basımevi.
6. 1978 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Rakım alapala; İnkılâp ve Aka Kitabevi.
7. 1987 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Ferruh Sanır, Tarık Asal ve Niyazi Akşit; M.E. Basımevi.
8. 1996 yıl 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Nalan Kılavuz; Önde Yayıncılık.
9. 2000 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Yasemin Kurtcan, Kadir Helvacı ve Ayten Tomsuk; Özgün Matbaacılık.
10. 2005 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı : Enver Aydın Kolukısa, Şahin Oruç, Bülent Akbaba ve Hakan Dündar; A Yayınları.
11. 2007 yılı 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Emine Genç, Mecit Mümin Polat, Samettin Başol, Niyazi Kaya, Hikmet Azer, Sevil Gökçe, Miyase Koyuncu, Abdulcelil Gök, Abdullah Yıldız, Dilek Yılmaz ve Adem zcan; Kelebek Matbaacılık.
12. 2007 yılı 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Mecit Mnin Polat, Niyazi Kaya, Miyase Koyuncu ve Adem zcan; Doęan Yayıncılık.
13. 2015 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Bekir Birbiçer; Dikey Yayıncılık.
14. 2015 yılı 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Erol nal Karabıyık; Evren Yayıncılık.
15. 2015 yılı 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Erol nal Karabıyık; Evren Yayıncılık.

2005 yılında eğitimde yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesi sebebiyle 2005 yılından sonraki 4. sınıf ders kitaplarında Eskiçağ konularına yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu nedenle asıl amacı ilkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Eskiçağ konularını incelemek olan bu çalışmada, öğrencilerin Eskiçağ konuları ile ilk kez 6. sınıfta karşılaştıkları dikkate alınarak 2007 ve 2015 yıllarında 6. ve 7. sınıflarda okutulan ders kitapları da incelemeye alınmıştır. 2005 yılı 6. ve 7. sınıf ders kitabına ulaşılamadığından 2005 yılı yerine 2007 yılına ait 6. ve 7. sınıf ders kitapları incelenmiştir.

İncelenen ders kitapları hazırlanan tablolarda sıra numarası ile sıralanmış olup çalışmanın devamında kitaplar aşağıdaki şekilde kodlanmıştır:

2007-6 2007 yılının 6. sınıf ders kitabı

2007-7 2007 yılının 7. sınıf ders kitabı

2015-6 2015 yılının 6. sınıf ders kitabı

2015-7 2015 yılının 7. sınıf ders kitabı

3.3. VERİLERİN TOPLANMA TEKNİĞİ

Veri henüz işlenmemiş kanıtlardır. Araştırmada veri denince, araştırma amacını gerçekleştirmek için gerekli olan kanıtlar akla gelir. Bu kanıtların ne olacağı ve nerelerden sağlanacağı, araştırma planlanırken kararlaştırılır. Veri gözlenen ve kaydedilen şeydir (Karasar, 2008:132). Bu bağlamda 4. sınıf tarih ve sosyal bilgiler ders kitabındaki metinler, görsel dokümanlar ve sorular incelemeye alınmıştır.

Dokümanlar nitel araştırmalarda, etkili bir şekilde kullanılması gereken bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım, Şimşek, 2006:187). Doküman incelemesi, geleneksel olarak tarihçiler, antropologlar ve dil bilimcilerin kullandığı bir yöntem olmakla birlikte sosyologlar ve psikologlar da doküman incelemesi kullanarak önemli kuramların geliştirilmesine katkıda bulunur. Doküman incelemesini kullanan tarihçiler ve arkeologlar geçmiş hakkında bugün bildiğimiz

şeylerin pek çoğunu bu yazılı kaynakların analizi yoluyla günümüze ulaştırmışlardır (Şimşek, 2009: 43). Dokümanlar ek veri kaynağı olarak değil, tek başına bir araştırmanın tüm veri setini de oluşturabilir. Herhangi bir alanda yazılmış ders kitaplarını ayrıntılı bir araştırma konusu yapmak isteyen bir araştırmacı dokümanları, yani ders kitaplarını tek başına veri kaynağı olarak kullanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 198).

Konu ile ilgili literatür taranarak yapılmış çalışmalar, makale ve eserler gözden geçirilmiş, 1936 yılından 2005 yılına kadarki İlkokul öğretim programları, tarih ve sonrasındaki Sosyal bilgiler programları, ilgili ders kitapları incelenmiş olup incelemelerle ilgili gerekli notlar alınarak kaydedilmiş ve tablolar oluşturulmuş, sonrasında ise bulgular yorumlanmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Miles ve Huberman (1984) nitel veri analizi sürecini birbirini takip eden üç aşamalı bir sınıflandırma içerisinde incelemektedir. Bu aşamalardan ilki doküman incelemesi gibi bir teknikle toplanan verilerin azaltılması aşamasıdır. Bu aşamada amacına göre hangi verileri araştırmanın dışında bırakacağına, hangi verileri kullanacağına ve veri setini nasıl sınıflandıracağına karar vermektir. Veri analizinin ikinci basamağı verilerin görsel hale getirilmesi sürecidir. Bu aşamada ayıklanan, özetlenen ve dönüştürülen veriler belirli sonuçlar çıkartmaya yönelik biçimde örülür. Henüz belirli bir anlam taşımayan veri seti, verilerin örülmesiyle daha görsel bir hale gelmekte ve daha anlaşılır bir biçime sokulmaktadır. Son basamağı ise sonuca ulaşma ve teyit etme oluşturmaktadır. Bu aşamada araştırma sürecinin başından beri toplanan verilerin ne anlama geldiği anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Böylece araştırmanın başından beri belirsiz bir biçimde ve bir bakıma verilerin içinde saklı duran gerçeklik son aşamada keşfedilip gün yüzüne çıkarılmaktadır (Özdemir, 2010: 328,329).

Bu amaçla bu çalışmada verilerin analizi aşamasında içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu çerçevede içerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde

bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227).

Konu ile ilgili ders kitapları incelendikten sonra belirlenen alt problemlerin açıklanmasına yönelik 4 adet tablo oluşturulmuş, yapılan tablolar ve elde edilen verilerin analizi sonucunda ders kitaplarında hangi medeniyetlere daha fazla yer verildiği, bu medeniyetlerle ilgili hangi açıklamalara, görsellere yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun dönemin tarih eğitimi yaklaşımı ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1.BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

4.1.1. Metinsel Unsurların Çeşidi ve İçeriği Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar

Aşağıdaki tabloda belirtilen yıllara ait kitaplar ve bu kitaplarda hangi medeniyetlere yer verildiği bilgisi yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetler

Sıra	Yıllara Göre Kitaplar	Elamlar	Sümerler	Babililer	Asurlular	Akkadlar	Yeni Babililer(Kaldeiler)	Hititler (Etiler)	Frigler	Lidyalılar (Lidler)	Urartular	İyonyalılar	Medler (Metler)	Persler	Fenikeliler	İbraniler	Mısırlılar	Yunanlılar	Makedonyalılar	Etrüskler	Romalılar	Sorular	Toplam Sayfa
1	1938(4.Sınıf)	4 s				-	-	6,5 s	½ s		-	-	3 s		2 s	2 s	4,5 s	8 s	1,5 s	1 s	7 s	3 s	43 s
2	1943(4.Sınıf)	1/8 s	1/8 s	-	-	1/8 s	1/8 s	½ s	-	-	-	-	½ s		½ s	½ s	½ s	2 s	½ s	½ s	½ s	-	6,5 s
3	1954(4.Sınıf)	¼ s	3,75 s	1s	1 s	-	-	6 s	-	-	-	-	-		½ s	-	2	7,5 s	1 s	½ s	8,5 s	4	36 s
4	1964(4.Sınıf)	¼ s	3,5 s	1 s	1 s	-	-	8 s	-	-	-	-	-		¼ s	-	2,5 s	9,25 s	1,25s	½ s	9,25 s	6,25 s	43 s
5	1969(4.Sınıf)	-	-	-	1 s	-	-	8,5 s	2 s	2 s	1 s	2 s	-	-	-	-	-	-	-	-	6 s	1,5 s	24 s
6	1978(4.Sınıf)	-	2,5 s	½ s	-	-	-	5,5 s	2 s	2 s	2 s	2 s	-	-	-	-	2,5 s	-	1,5 s	-	4,5 s	1 s	26 s
7	1987(4.Sınıf)	-	1,5 s	2 s	1 s	½ s	-	3 s	1 s	1 s	1,5 s	3,5 s	-	½ s	-	-	2 s	-	-	-	2 s	1,5 s	21 s
8	1996(4.Sınıf)	-	2 s	1,5 s	¼ s	-	-	2,5 s	½ s	½ s	1 s	1 s	-	-	-	-	1,25 s	-	-	-	2 s	1 s	13,5s
9	2000(4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	1,25 s	1s	¾ s	¾ s	½ s	-	-	-	-	-	-	-	-	-	½ s	10,25 s*
10	2005(4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	2007(6.Sınıf)	-	1s	1s	1 s	-	-	1 s	1 s	1 s	1 s	1 s	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 s	12 s **
12	2007(7.Sınıf)	-	***	***	-	-	-	-	-	***	-	-	-	-	***	-	***	***	-	-	***	-	***
13	2015(4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	2015(6.Sınıf)	-	1/3 s	1/3 s	¼ s	-	-	1/3 s	¼ s	½ s	¼ s	¼ s	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 s	6 s ****
15	2015(7.Sınıf)	-	***	***	***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	***	-	***	-	-	-	-	-	***

Not: s :Sayfa sayısı

* 5,5 sayfası kültür ve uygarlık başlığı altında ele alınmış.

** 2 sayfası harita ve medeniyete genel bakış olarak ele alınmıştır.

*** İcatlar ve buluşlar başlığı altında medeniyetlere atıfta bulunulduğundan sayfa sayısı belirtilmemiştir.

**** 1,5 sayfası giriş ve okuma parçasıdır.

İncelenen kitaplarda 1938, 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Hititler Medeniyeti yerine ‘Etiler Medeniyeti’ ismine yer verilmişken diğer kitaplarda ise ‘Hititler Medeniyeti’ ismine yer verilmiştir. Bunda da cumhuriyet döneminde etkili olan ve Türk-İslam Sentezi döneminde de tekrar alevlenen Türk Tarih Tezi’nin etkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü Türk Tarih Tezi’ne göre Hititler Türk’tür ve bu nedenle de Akurgal’ın (1999) da belirttiği gibi İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca kelimelerden türetilen Hitit kelimesi yerine Türkçede önceleri Eti sözcüğü kullanılmış, sonrasında ise Eti yerine Hitit deyiimi yerleşmiştir.

Tablo 1’e göre incelenen on beş kitaptan 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Mezopotamya uygarlıklarından ‘Elamlar Uygarlığı’ hakkında bilgi verilmişken diğer kitaplarda ise herhangi bir bilgi yer almamaktadır. 1987 yılına ait kitapta Elamlar ile ilgili olarak Mezopotamya’ya saldıran, doğudaki dağlık bölgede yaşayan bir kavim oldukları bilgisi yer almaktadır. 1996 yılına ait kitapta ise Mezopotamya’da kurulan devletlerin Sümerler, Akadlar, Babilliler, Elamlar ve Asurlular olduğu bilgisi verilerek Elamlar ve Akadlar ismine cümlede yer verilmiştir. 1969, 2000, 2005 ve 2015 yıllarına ait kitaplarda ‘Sümerler Uygarlığı’ hakkında bilgi verilmemişken, diğer kitaplarda ise bilgi verilmiştir. 1938, 1954, 1964, 1978, 1987, 1996, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda ‘Babiller Uygarlığı’ hakkında bilgi verilmişken diğer kitaplarda ise bilgi verilmemiştir. 1943 yılına ait kitapta Babiller ile ilgili olarak Kalde’de Babil şehrini kurup bu adı aldıkları bilgisi yer almaktadır. 1987 yılına ait kitapta Kaldeliler ile ilgili olarak Asurluları ortadan kaldırdıkları kendilerini de Perslilerin ortadan kaldırdığı bilgisi yer almaktadır. 1943, 1978, 2000, 2005, 2007-7, 2015 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda ‘Asurlar Uygarlığı’na rastlanmamıştır. Bununla birlikte 1943 yılına ait kitapta Asurlular ile ilgili olarak Dicle’nin yukarı kısmına yerleşen bir kavim oldukları bilgisi yer almaktadır. 1978 yılına ait kitapta ise Eti-Mısır savaşı sonrasında Mezopotamya’da yaşayan Asurluların kuvvetlendiğinden, bu nedenle de diğer iki devletin Asurlulara karşı askeri anlaşma ile birbirlerine bağlandıklarından bahsedilerek Asurlar hakkında bilgi verilmiştir. Akkadlar Uygarlığı ise sadece 1943 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda yer almıştır. Yeni Babilliler ya da Kaldeliler Uygarlığı ise sadece 1943 yılına ait kitapta yer bulmuştur.

Hititler ya da Etiler Uygarlığı 2005, 2007-7, 2015 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplar dışındaki tüm kitaplarda yer bulmuştur. Frigler Uygarlığı ise 1943, 1954, 1964, 2005,

2007-7, 2015 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda yer bulmayan uygarlıklardandır. Lidya Uygarlığı'na ise 1943, 1954, 1964, 2015, 2007-7, 2015 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda yer verilmemiştir. 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Hititlerin yıkılmasından sonra Frigyalıların, Frigyalıların yıkılmasından sonra ise Lidyalıların devlet kurduğu bilgisi yer almaktadır. Urartular Uygarlığı 1969, 1978, 1987, 1996, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda ele alınmıştır.

Med uygarlığından ise sadece 1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda bahsedilmiştir. Pers Uygarlığı 1938, 1943 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda ele alınmıştır. 1978 yılına ait kitapta ise Persler ile ilgili olarak Pers Kralı Kurus'un MÖ 6.yy'da Lidya Devletini yıktıktan sonra İyon şehrini ele geçirdiği bilgisi yer almaktadır.

Fenikeliler Uygarlığı 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda işlenmiştir. İbraniler Uygarlığından ise sadece 1938 ve 1943 yılına ait kitaplarda bahsedilmektedir.

Mısırlılar Uygarlığı ise 1969, 2000, 2005, 2007-6, 2007-7, 2015, 2015-6 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplar dışındaki tüm kitaplarda ele alınan uygarlıklardandır.

İyonyalılar Uygarlığı 1969, 1978, 1987, 1996, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda ele alınmış olup 1943, 1954 ve 1964'de Ege Medeniyetleri(Yunanlılar), 1969,1978, 1987, 1996, 2000, 2007 ve 2015'de ise Anadolu Medeniyetleri başlığı altında ele alınmıştır. 1938 yılına ait kitapta ise İyonyalılar ile ilgili kurdukları şehirlerin isimleri dışında bir bilgiye rastlanmamıştır.

Makedonya Uygarlığı hakkında 1938, 1943, 1954, 1964 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda bilgi verilmiştir. 1987 yılına ait kitapta ise sadece Makedonyalı İskender'in Ege Limanlarını egemenliği altına aldığı bilgisine yer verilmiştir.

Yunanlılar ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954 ve 1964 yılların ait kitaplarda bilgi verilmişken diğer kitaplarda bilgi verilmemiştir. 1969 yılına ait kitapta Akalar'ın yurtlarını bırakarak Adalara ve Batı Anadolu kıyılarına göç ettiklerinden bahsedilmektedir.

Etrüskler'den ise 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda bahsedilmektedir. 1996 yılına ait kitapta Etrüskler ile ilgili olarak deniz yolu ile gelen bir kavim oldukları Anadolu' dan geldiklerinin sanıldıkları bilgilerini içeren birkaç cümleye yer verilmiştir.

Romalılar Uygarlığından ise 1938, 1943, 1954, 1964, 1969, 1978, 1987 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda bahsedilmektedir.

2000 yılına ait kitapta Persler, Medler, Romalılar, Fenikeliler, Sümerler, Mısırlar, Makedonya, Asur, Babil ve Akadlar ile ilgili bu medeniyetlerin Anadolu Medeniyetlerini etkilediği şeklinde birer cümle verilerek medeniyetlerin isimleri dışında bir bilgiye rastlanmamıştır.

2007-7 yılına ait kitapta ise Babillerin tarımsal ürün toplama makinesi kullandığı, Roma döneminden itibaren cam eşyaların üretiminde seramik eşyaların taklit edildiği, Hititler ile Mısırlılar'ın Kadeş Antlaşmasını imzaladığı, Babil ve Hititlerin kil tabletler üzerine yazı yazdıkları bilgisi verilerek bu medeniyetlere bu vesileyle yer verilmiştir.

Tablo 1'e göre medeniyetler hakkında en ayrıntılı bilgiye 1938 ve 1964 yıllarında yer verilmiş olup, kitapların genelinde Hitit Medeniyetleri ve Roma Medeniyetleri'ne daha fazla sayfada yer verilmiştir. Bunun altında da 1930'lu yıllardaki Türk Tarih Tezi ve 1960'lı yıllardaki eğitimde barışçıl tarih eğitimine paralel olarak Yunan medeniyetlerine daha fazla ağırlık verilmiş olması yatmaktadır. 2000'li yıllardan sonra ise özellikle Eski Çağ Medeniyetlerinden Anadolu Medeniyetleri yoğunlukta olacak şekilde bilgi verilmiştir.

Tablo 1'e göre 2005'ten itibaren dördüncü sınıflarda yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak Eski Çağ Medeniyetlerine yer verilmemiştir. Medeniyetler konusu 4. sınıflardan 6 ve 7. sınıfa aktarılmıştır. Ayrıca incelenen on beş kitaptaki medeniyetler için ayrılan sayfa sayısı incelendiğinde sayfa sayılarının genel olarak günümüze doğru azaldığı söylenebilir. Bununla birlikte günümüze doğru Eski Çağ Uygarlıklarından en çok Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklarının işlendiğini ve bunun sebebinin de öğrenmede 'yakın çevreden uzak çevreye' doğru bir öğrenmenin gerçekleşmesinin amaçlandığı söylenebilir.

4.1.1.1.Siyasi gelişmelerin işleniş bakımından kitaplar arasındaki farklılıklar

Elamlar: 1938 yılındaki kitapta Elamların Sümerlerle komşu olduğundan, Asurluların egemenliği altına girdiklerinden bahsedilirken 1943 yılında '*Elam memleketine yerleşen göçmen Türklere Elamlılar denilir.*'(s 34) cümlesi yer almaktadır. 1954-64'de de aynı şekilde '*Elamlar Orta Asya'dan göç eden*

Türklerdendir.' (s 15,18) cümlesi yer almaktadır. Bu cümleler de Mezopotamya'daki uygarlıkların kurucularının da aslında Türkler olduğunu, yani Türk Tarih Tezi'ni desteklemeye yönelik bir bilgidir. Ayrıca Sümerler gibi şehir devletleri kurduklarından, onlarla savaşıp egemenlikleri altına girdiklerinden bahsediliyor.

Sümerler: 1938'deki kitapta Sümerlerin Elamlılarla savaştığı, 1943'deki kitapta *'Sümer memleketine yerleşen göçmen Türklere Sümerliler denilir. Üç Türk boyunun başında da Sümerliler gelir.'*(s 34) cümlesi yer almaktadır. Bu cümleyle de Elamlılar da olduğu gibi Türk Tarih Tezi'ni desteklemeye yönelik bilgi yer almaktadır. 1954 – 64 ve 78 yıllarına ait kitapta askerliğe önem verdikleri, bir kısmının yaya, diğerlerinin arabalı oldukları bilgisine yer verilirken 1954, 1964 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Elam ve Akkadlarla harp ettikleri, Samiler tarafından ortadan kaldırıldıkları bilgisine yer verilmiştir. 1954–1964 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda her erkeğin asker sayıldığı; 1954-1964 yıllarına ait kitaplarda kralın ordunun başında savaşa katıldığı savaş arabasında iki asker bulunduğu birinin arabacı birinin savaşçı olduğu bilgisi yer almaktadır. 1978'de Babil devletinin Sümere son verdiği, her sitenin ordusu olduğu bilgisine yer verilmiş. Savaş araçları kargı, mızrak, topuz, baltadır denilmektedir. 1987'de de Sümer şehirlerinde askerlerin olduğu bilgisine yer verilmiş. 1996 yılına ait kitapta Akkadların Sümerlere son verdiğinden bahsedilmektedir.

Babilliler: 1938 yılındaki kitapta Babilleri Persler'in yıktığı bilgisine yer verilirken 1954–64 yıllarındaki kitaplarda Mezopotamya'da kurulan, Hititler tarafından yıkılan, Asurlularla savaşan bir medeniyet olduğu bilgisi yer almaktadır. 1978 ve 1987 yıllarına ait her iki kitapta da Babil şehrini Etilerin yağma ettiği bilgisi verilmiş. 1978'e ait kitapta Babillilerin Mezopotamya'yı ele geçirdikleri, Sümer egemenliğini bitirdikleri bilgisine yer verilmiş. 2007 yılı 6. sınıf ders kitabında savunma amaçlı olarak Babil Kulesi'ni yaptırdıkları bilgisine yer verilmiş. 1954, 1964, 1987,1996, 2007–6 ve 2015–6 yıllarına ait kitapta en önemli krallarının Hammurabi olduğu, 1996 yılına ait kitapta Hititler ve sonra Persler tarafından yıkıldığı bilgisi yer almaktadır.

Assurlular: 1938 yılına ait kitapta Sümer ve Elamlıları egemenlikleri altına alıp büyük devlet kurdukları, askerlikte ilerledikleri, yağmacılık yaptıklarından, Medler tarafından yıkıldıklarından bahsediyor. 1954-64'de de 1938 deki gibi Asurluların kuvvetli devletler kurup kötülüğüne dayanamayan milletler tarafından yıkıldığı

bilgisine yer verilmiş.1969'daki kitapta Etilerin Asurluların siyasi egemenliğini ellerinden aldıkları bilgisine yer verilmiştir. 1987'deki kitapta da Asurluları Kaldelilerin ortadan kaldırdığı, yağmacılık yaptıkları, komutanların kraldan daha da çok merhametsiz oldukları, ayrıca 1987-1996 yılındaki kitaplarda da yaya, atlı ve savaş arabalı askerlerin olduğu bilgisine yer verilmiştir. 1938-54-64-87 yıllarına ait kitaplarda Asurluların diğer milletlere zulmettikleri bilgisi tekrarlanmış. 1996 yılına ait kitapta Asurluların ilk devamlı orduyu kurduğu ve Asurluları Perslerin son verdiği ve Sargon zamanında en parlak dönemini yaşadıkları bilgisi bulunmaktadır.

Akkadlar: 1943 yılına ait kitapta '*Akad memleketine yerleşen göçmen Türklere Akadlılar denilir.*' (s 34) cümlesine yer verilmiş. Bu cümleyle de Elamlar, Sümerler medeniyetlerinde olduğu gibi İlk medeniyetlerin kurucularının Türkler olduğu ifade edilerek Türk Tarih Tezi desteklenmiştir. 1987 yılına ait kitapta batıdaki göçebe saldırısı sonucunda yıkıldığı, Akkad kralının Sümer ülkesine saldırıp saldırdığı yeri aldığı bilgisine yer verilmiş.

Kaldeliler: 1943 yılına ait kitapta '*Sümer, Akad, Elam, bu üç Türk boyunun kurdukları medeniyete Kalde medeniyeti denir. Kalde medeniyeti Türkler tarafından M.Ö. 5000 yılında kurulmuştur.*' (s 34) cümlesine yer verilmiş. Böylece Türklerin eski medeniyetlerin kurucuları olduklarını kanıtlamaya yönelik bir cümle ile medeniyet tanıtılmaya ve Türk Tarih Tezi desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu cümlelerle Türklerin uygarlığın yaratıcısı olduğu ve göçler yoluyla bu uygarlığı tüm dünyaya yaydığı, Batı uygarlığını aslında Türklerin kurduğu ve dolayısıyla aslında hedeflenen muasır uygarlığın eskiden beri bir mensubu olduğu iddia edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek,2015:327).

Eti (Hitit): 1938 yılına ait kitapta Etilerin tüm Anadolu'yu kaplayıp Babil'e kadar akınlar yaptıkları, Mısırlılar ile uzun savaşlar yaptıkları, Asurlular tarafından yenilip yıkıldıkları bilgisine 1943, 1954-64, 1969, 1996 ve 2000 yıllarına ait 4. sınıf ile 2007 ve 2015 yılı 6. sınıfa ait kitaplarda da yer verilmiş. Devletlerinin Sümerlere benzediği, orduda piyade ve savaş arabaları olduğu bilgisi verilmiştir. 1954, 1964, 1969 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda kraldan sonra kraliçenin sözünün geçtiği ve kral harbe gittiği zaman memleket işlerine baktığı bilgisine yer verilmiştir. 1969 ve 1996 yılına ait kitaplarda meclisin kralı sorguya çektiği ve işlerini denetlediği bilgisine yer verilmiştir.1938 ve 1943 yıllarına ait her iki kitapta da kadınların da komutan

olabildiği, savaşa katılabildikleri bilgisine yer verilmiş. 1943 yılına ait kitapta yer alan '*Anadolu'ya yerleşen Türklere Hitit denir.*'(s 35) cümlesi de Anadolu'nun ilk atalarının Türkler olduğunu, yani Türk tarih tezini desteklemeye yönelik bir cümledir.

Bu cümlenin ilgili kitapta yer almasında Türk geçmişi ortaya çıkarmak ve Türkiye'yi modern bir Avrupalı ulus olarak sunmada önemli bir rol oynayacağıının düşünülmesinin etkili olduğu söylenebilir (Ergin, 2010: 38).

1954–1964 yıllarına ait kitapta Labarnaş'ın krallığı kurduğundan bahsedilmektedir. 1954–64, 1969, 1996 ve 2000 yıllarına ait 4. sınıf ile 2007 ve 2015 yılı 6. sınıfa ait kitaplarda da Sümerlerin Mısırlılarla savaştıkları ve önceki kitaplardan farklı olarak Kadeş Antlaşmasından bahsediliyor. 1978'deki kitapta da diğerlerinden farklı olarak Frigyalıların Etiler Krallığına son verdiği, Asurlular tarafından ise Eti tarihine son verildiği bilgisi yer almış. 1938 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda orduların yaya er ve arabalı süvarilerden oluştuğu bilgisine yer verilmiş. Kadeş Savaşından bahsedilmiş; ancak antlaşmadan bahsedilmemiş. 1987'de diğer yıllardan farklı olarak askerlerin 3 bölüme ayrıldığı, sürücü, savaşçı ve koruyucu olduğu bilgisi verilmiş. 1978'de olduğu gibi Friglerin Hititleri yıktığı, Asurluların da ortadan kaldırdığı anlatılıyor. 1996 yılına ait kitapta devamlı bir orduları olmadığı savaşlarda paralı asker kullandıkları, eli silah tutan herkesin paralı asker sayıldığı, Kadeş savaşında ordunun başında 'Muvattaliş'in' bulunduğu ve Mısır'ın başında da II.Ramses'in olduğu bilgisi yer almaktadır.

Frigler:

1938 yılına ait kitapta akınlarıyla Etileri güneye sürdükleri; düşmanlarının doğuda Asurlular, batıda Lidyalılar olduğu bilgisi verilmiştir. 1969, 1978, 1987, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda Kafkaslardan gelen Kimmerlerin akınına uğrayıp zayıf düştükleri ve Lidyalıların egemenliği altına girdikleri bilgisine yer verilmiştir. 1987 yılındaki kitapta Hitit Devletini ortadan kaldırdıkları, 2000 yılına ait kitapta ise Persler tarafından ortadan kaldırıldıkları bilgisine yer verilmiştir. 1978, 1996, 2000, 2007–6 ve 2015–6 yıllarına ait kitaplarda Krallarına Midas adı verildiğinden bahsetmektedir.

Lidyahılar:

1938 yılına ait kitapta '*Lidyahılar Gediz ve Menderes ovalarında yerleşmişlerdir. Bunlarında doğudan ve boğazlardan gelmiş Türk Kabileleri olduğu anlaşılıyor.*'(s152) bu cümle ile de Anadolu'nun eski medeniyetlerinin Türkler tarafından kurulduğu anlatılmakta Türk Tarih Tezini desteklemektedir. Ayrıca Kimrilerin akınlarıyla zayıflayıp Persler tarafından yıkıldıkları bilgisine 1987, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda da yer verilmiştir. 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda ise parayla tutulmuş askerlerden oluşan bir ordusu olduğu bilgisi bulunmaktadır. 1969, 1978 ve 1996 yılına ait kitaplarda Kral Giges' ten 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda ise Kral Krezus' tan da bahsedilmektedir.

Urartular:

1969, 1978 yıllarına ait kitapta savaşçı bir kavim oldukları ve İskitlerin akınıyla zayıflayıp ortadan kalktıkları bilgisine yer verilirken 1987 yılına ait kitapta doğudan gelen saldırılara dayanamayıp yıkıldığı, 1996 ve 2000 yılına ait kitaplarda ise Met saldırılarıyla yıkıldığı bilgisi yer almaktadır.

İlgili kitaplarda böyle farklı bir bilgiye yer verilmesinin sebebi Urartuların yıkılmasında hem İskitler'in hem de Medlerin etkisinin olması söylenebilir. Bu nedenle bazı kitaplar bu iki medeniyeti bir arada değil de bir tanesi yazmış olabilir.

İyonahılar:

1964 yılına ait kitapta İyonların Karadeniz' de koloniler kurdukları, 1969 yılındaki kitapta Akdeniz batısında sömürgeler kurdukları 2000 yılına ait kitapta Kimmerlerin saldırısına uğrayıp Lidya, Pers ve Roma egemenliğine girdikleri bilgisi yer almaktadır. 1996 yılına ait kitapta Perslerin egemenliğine girdikleri bilgisine yer verilmişti

Medler:

1938 yılına ait kitapta komşuları Asurluları yaktıkları, 1938 ve 1943 yıllarına ait kitapta İran' da Persler den önce kurulan büyük bir devlet oldukları bilgisi yer almaktadır.

Persler:

1938 yılına ait kitapta İran Devletinin parlamasını sağladıkları, 1943 yılına ait kitapta Babil'i yıkarak 1938 yılına ait kitaptaki gibi İran İmparatorluğunun gelişmesini

sağladıkları bilgisi yer almaktadır. 1943 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda İskender tarafından yıkıldıkları bilgisi yer almaktadır.

Fenikeliler:

1938 ve 1943 yıllarına ait kitapta Akdeniz kıyılarında sömürgeler kurdukları, 1943 yılına ait kitapta Romalılarla savaştıkları bilgileri yer almaktadır.

İbraniler:

1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda Süleyman Krallığından ve Süleyman öldükten sonra parçalandıklarından bahsedilmekte olup, 1938 yılında kuzeyi Asurluların güneyi ise Babillerin ortadan kaldırdığı bilgisine yer verilmiştir.

Mısırlılar:

1938, 1943 yıllarına ait kitaplarda bütün Suriye'yi ele geçirdikleri bilgisi yer almaktadır. 1938, 1954,1964 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda Eti'lerle savaştıkları; 1964, 1969, 1978 ve 2015 yıllarına ait kitaplarda ise Etilerle Kadeş Antlaşması 1954, yaptıkları bilgisi yer almaktadır. 1938 ve 1996 yılına ait kitaplarda Perslerin saldırısına uğradıkları, 1978 ve 1996 yılına ait kitapta ise İskender tarafından yıkıldıkları bilgisi bulunmaktadır. 1938 yılına ait kitapta '*Orta Asya'dan batıya yayılanlardan Afrika'nın kuzey doğusuna geçmişti. Orta Asyalılar buraya geldikleri zaman medeniyetçe geri bazı yerlere rastladılar, onlarla az çok karıştılar. Fakat soylarının yüksek anıklığını kaybetmediler.*' (s 141) cümlesi yer almakta olup bu cümlede Mısırlıların da aslında Türk asıllı bir kavim olduklarını desteklemeye çalışan bir cümledir. 1996 yılına ait kitapta düzenli bir ordularının oldukları, arabalı ve yaya olarak ikiye ayrıldıkları, 1938, 1978 1996 yılına ait kitaplarda başta Firavun denilen kralın olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Yunanlılar:

1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Yunanlılardan bahsedilmektedir. 1938 yılına ait kitapta '*yapılan tarih araştırmaları Ege bölgesinde en eski zamanlardan beri yaşayanların hep Ortaasya'lı olduklarını meydana çıkarıyor. Bunlar ya Anadolu Yaylası yoluyla gelmişler veya Karadeniz'in kuzeyinden ilerleyerek Balkan Yarımadasına ve onun bir parçası olan Yunan yarımadasına inmişlerdir. Belki Etiler'in, Litler' in devlet kurmasından bile önce gelip adalara ve Girit' e geçenlere Egeler diyoruz.*' (s 157) ve '*Orta Asya' dan gelen medeniyet Elen*

veya *Grek Medeniyeti adı verilmiştir.*' (s 160), 1943 yılına ait kitapta *'Ege'nin adalarında Ortaasya' dan gelmiş göçmenler tarafından çok parlak, çok zengin, ilerlemiş bir medeniyet ocağı kurulmuştur.*' (s 37) cümlesi ile Orta Asyalıların üstün bir medeniyet olduğu desteklenmiştir. 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Yunan şehirlerinden Isparta'nın askerliğe çok fazla önem verdiği çocukların küçük yaştan itibaren asker olarak yetiştirildiği, Atinalıların donanmasının çok kuvvetli olduğundan ve Atina döneminin en önemli devlet adamının 'Perikles' olduğundan ve Yunanlıları Makedonyalıların egemenlikleri altına aldıklarından bahsedilmiştir.

Makedonyalılar:

1938, 1943, 1954, 1964 ve 1978 yıllarına ait kitapta Büyük İskender' den ve büyük bir imparatorluk kurduğundan bahsedilmekte olup, 1938 yılında Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırıldığı. 1943, 1954, 1964 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Pers İmparatorluğunu yıktığı bilgisine yer verilmiştir.

Etrüskler:

1938 yılına ait kitapta sömürgeler kurduklarından. 1938, 1943, 1954, 1964 yıllarına ait kitaplarda isi bütün İtalya' da etkilerini gösterdiklerinden bahsedilmektedir. 1964 yılına ait kitapta *'İtalya' ya karadan ve denizden gelip yerleşen kavimlerin içerisinde medeniyette en ileri olanları Anadolu'dan deniz yolu ile geldikleri anlaşılan Etrüsklerdir.*' (s 40) ve 1996 yılına ait kitapta yer alan *'Anadolu' dan geldikleri sanılan Etrüskler, Roma medeniyetinin oluşumunda önemli rol oynadılar.*' (s 187) cümleleriyle medeniyetin batıdan doğuya değil, doğudan batıya doğru ilerlediği fikri desteklenmeye çalışılmıştır.

Romalılar:

1938 yılına ait kitap Roma Devletinin askerliğe dayanarak meydana geldiğinden bahsetmektedir. 1938,1943 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda Roma imparatorluğunun ikiye bölündüğü, Batı Roma İmparatorluğunu Hun Türklerinin ve Germanlerin yıktığından bahsetmektedir. 1996 yılına ait kitapta kavimler göçü sonunda Roma'nın zayıflayıp ikiye ayrıldığından bahsedilmiş. 1938 yılındaki kitapta Eski Zamanlar Çağının sona erdiğinden bahsederken, 1943, 1954, 1964 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda ise Eski Çağın sonu Orta Çağın başlangıcı olduğundan bahsediyor. 1938, 1954, 1964, 1969, 1978 ve 1987 yılındaki kitapta Romalıların krallıkla

yönetildiklerinden sonra Cumhuriyet ile, daha sonra diktatörlükle yönetildiklerinden tüm Kartaca topraklarını aldıklarından, karada ve denizde çok güçlü bir devlet olduklarından bahsetmektedir. 1987 yılına ait kitapta ise Romalıların bütün Akdeniz kıyılarını ele geçirdiklerinden Balkan ve Anadolu yarımadalarını aldıklarından bahsetmektedir. 1938, 1943, 1954, 1964 yıllarına ait kitapta İmparator Sezar ve Augustus' tan, 1938 Teodosyos adındaki İmparator'dan, 1954-1964 yıllarına ait kitapta Neron adındaki İmparator'dan, 1954-1964 ve 1978 yıllarına ait kitapta İmparator Konstantinus' tan bahsedilmektedir.

Genel olarak bilgiler incelendiğinde siyasi yaşamın ele alınışında da cumhuriyet dönemi 1938-1943 yıllarına ait kitaplarda Türk Tarih Tezi'ni desteklemeye yönelik ifadelere yer verildiği, sonraki yıllara ait kitaplarda ise bundan uzaklaşıldığı söylenebilir. Medeniyetlerle ilgili ortak bilgi olarak 2000 yılına kadarki kitaplarda kimler tarafından kurulup kimler tarafından yıkıldıkları bilgisine yer verildiği söylenebilir. Ancak 2005 yılından sonraki kitaplarda ortak bilgi olarak hangi medeniyetler tarafından bu medeniyetlere son verildiği bilgisine yer verilmemiştir.

4.1.1.2. Ekonomik hayatın betimlenmesi bakımından kitaplar arasındaki farklılıklar

Aşağıdaki tabloda incelenen yıllara ait kitaplarda hangi medeniyetlerde ekonomik hayata ilişkin bilgilerin yer aldığı bilgisi bulunmaktadır.

Tablo 2. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetlerdeki Ekonomik Yaşam

Sıra	Yıllara Göre Kitaplar	Elamlar	Sümerler	Babililer	Assurlular	Akkadlar	Hittitler (Eritler)	Frigler	Lidyahlar (Lidler)	Urartular	Medler (Met)	Persler	Fenikeiler	İbraniler	Mısırlılar	İyonyalılar	Romalılar	Yunanlılar	Etrüskler
1	1938 4.Sımf	Hayvan cılık, Çiftçilik	Hayvancılık Çiftçilik	Hayvancılık Çiftçilik	Hayvan cılık Çiftçilik	-	Çiftçilik çoban cılık, Ekinci lik Bağcılık	-	Tecim	-	Hayvan cılık, Çiftçilik	Hayvan cılık çiftçilik	Gemici lik, Tecim	Tecim,	Çiftçilik Endüstri	-	Çiftçi	Gemicilik Endüstri Tecim Ekincilik Çobancılık	Kuyum culuk, Çömlek çilik, Orman cılık
2	1943 4.Sımf	-	-	-	-	-	Çiftçi	-	-	-	-	-	Gemici lik, ticaret	-	Çiftçi	-	-	Deniz ticareti Gemicilik	Çiftçi
3	1954 4.Sımf	-	Tarım, Hayvancılık	Tarım, Ticaret	-	-	Tarım, Hayvan cılık	-	-	-	-	-	Ticaret	-	Tarım	-	Tarım ve ticaret	Ticaret Deniz cılık	Çiftçi Denizci cılık
4	1964 4.Sımf	-	Tarım, Hayvancılık	Tarım, ticaret	-	-	Tarım, Hayvan cılık	-	-	-	-	-	Ticaret	-	Tarım	-	Tarım ve ticaret	Ticaret Deniz cılık	Çiftçi Deniz cılık
5	1969 4.Sımf	-	-	-	Ticaret	-	-	Maden işçiliği	-	Tarım	-	-	-	-	-	Ticaret	-	-	-
6	1978 4.Sımf	-	Çiftçilik	-	-	-	-	Çiftçi lik hayvan cılık	Ticaret	Maden cılık Hayvan cılık	-	-	-	-	Tarım	Gemici lik Ticaret	-	-	-
7	1987 4.Sımf	-	Çiftçilik Hayvancılık	-	Ticaret	Hayvan cılık	Tarım Ticaret	-	Ticaret	-	-	-	-	-	Tarım	Ticaret	Tarım	-	-
8	1996 4.Sımf	-	-	-	-	-	Tarım	Tarım Hayvan cılık	Tarım Ticaret	Tarım	-	-	-	-	Ticaret Tarım	Ticaret	Deniz cılık	-	-
9	2000 4.Sımf	-	-	-	-	-	Tarım Hayvan cılık	Tarım Hayvan cılık	Ticaret	Maden cılık	-	-	-	-	-	Ticaret	-	-	-
10	2005 4.Sımf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

11	2007 6.Sınıf	-	Tarım	Tarım	Ticaret	-	Tarım Hayvan cılık	Tarım Hayvan cılık	Ticaret	Bağcı lık	-	-	-	-	-	Ticaret	-	-	-
12	2007 7.Sınıf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	2015 4.Sınıf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	2015 6.Sınıf	-	-	-	Ticaret	-	Tarım Hayvan cılık	Tarım Hayvan cılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	2015 7.Sınıf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Not: Makedonyalılar ve Yeni Babilliler (Kaldeliler) de ekonomik yaşam hakkında bilgi yer almadığından bu medeniyetler tablodan çıkartılmıştır.

Tablo 2'ye göre;

Elamlar'ın ekonomik yaşamı ile ilgili bilgiye sadece 1938 yılına ait kitapta rastlanmıştır.

Sümerler ile ilgili ekonomik bilgiye 1938, 1954, 1964, 1978, 1987 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda rastlanmış olup 1938, 1954, 1964 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak çiftçilik ve hayvancılıktan bahsedilirken; 1978 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda tarımdan(çiftçilikten) bahsedilmiştir.

Babiller ile ilgili olarak 1938, 1954, 1964 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda bilgi verilmiş olup, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda tarım ve ticaretten bahsedilirken, 2007-6 yılına ait kitapta sadece tarımdan, 1938 yılına ait kitapta ise bunlardan farklı olarak hayvancılık ve tarımdan (çiftçilik) bahsedilmektedir.

Asurlular ile ilgili olarak 1938, 1969, 1987, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda bilgi verilmiş. 1938 yılının kitabı dışında tüm kitaplarda ortak bilgi olarak ticaretten, 1938 yılına ait kitapta ise hayvancılık ve çiftçilikten bahsedilmiştir.

Akadlar sadece 1987 yılına ait kitapta ele alınmıştır ve hayvancılıktan bahsedilmiştir.

Hititler ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954, 1964, 1987, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak tarım ve çobancılık(hayvancılık)tan bahsedilmiş olup, 1987 yılının kitabında hayvancılık yerine ticaretten, 1943 ve 1996 yıllarının kitaplarında sadece tarımdan, 1938 yılına ait kitapta ise tarıma ek olarak ekincilik ve bağcılıktan bahsedilmiştir.

Frigler ile ilgili 1969, 1978, 1996, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda bahsedilirken 1996, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarının kitaplarında tarım ve hayvancılıktan, 1978 yılına ait kitapta çiftçilik ve hayvancılıktan, 1969 yılına ait kitapta ise diğerlerinden farklı olarak maden işçiliğinden bahsetmektedir.

Lidyalılar ile ilgili olarak 1938, 1978, 1987, 2000 ve 2007-6 yıllarına ait kitapların hepsinde ticaret, 1996 yılına ait kitapta ise tarım ve ticaret yaptıklarından bahsedilmiştir.

Urartular ile ilgili olarak 1969, 1978, 1996, 2000 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplardan; 1969 ve 1996 yıllarının kitaplarında tarım, 2007-6 yılının kitabında bağcılık, 1978 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda madencilik ve 1978 yılına ait kitapta ilaveten hayvancılıktan bahsedilmektedir.

Medler ve Persler ile ilgili olarak sadece 1938'e ait kitapta bilgi verilmiş olup, her iki bilgide de hayvancılık ve çiftçilik ten bahsedilmektedir.

Fenikeliler ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda ortak olarak ticaretten 1938 ve 1943 yıllı kitaplarda ilaveten denizcilikten bahsedilmektedir.

İbraniler ile ilgili olarak sadece 1938 yıllı kitapta tecim ile uğraştıkları bilgisi yer almaktadır.

Mısırlılar ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954, 1964, 1978, 1987 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak tarımdan bahsedilirken; 1938 yılına ait kitapta ayrıca endüstriden, 1996 yılına ait kitapta ise ticaretten de bahsedilmektedir.

İyonyalılar ile ilgili 1969, 1978, 1987, 1996, 2000 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak ticaretten bahsedilmekte olup 1978 yıllı kitapta bunlara ilaveten gemicilikten de bahsedilmektedir.

Romalılar ile ilgili 1938, 1954, 1964 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak tarımdan, 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda ise buna ek ticaretten de bahsedilmektedir. 1996 yılına ait kitapta da denizcilikten bahsedilmektedir.

Yunanlılar ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda denizcilik ve ticaretten, ayrıca 1938 yılına ait kitapta çobancılık, endüstri ve ekincilik yaptıklarından bahsedilmiştir.

Etrüksler ile ilgili 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda ortak bilgi olarak çiftçiliğe, 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda buna ilaveten denizcilikten, 1938 yılına ait kitapta ise tamamen farklı olarak kuyumculuk, çömlekçilik ve ormancılıktan yaptıkları bilgisine yer verilmiştir.

Ekonomik hayatla ilgili incelenen kitaplarda yer alan medeniyetlerden sadece Urartular ve Frigler ile ilgili bilgilerde farklı bulgulara rastlanmıştır. Urartular ile 1978 ve 2000 yıllarında madencilikten bahsedilirken Urartu medeniyetinin ekonomik hayatının yer aldığı diğer kitaplarda madencilikten bahsedilmemiştir. Frigler ile ilgili sadece 1969 yılına ait kitapta maden işçiliğinden bahsedilirken diğer kitaplarda tarım ve hayvancılıktan bahsedilmiştir.

İncelenen kitaplarla ilgili olarak, ekonomik hayatın öğrencinin kolay anlamlandırabileceği bir bilgi olması sebebiyle günümüz kitaplarında da bu kadar fazla yer bulduğu söylenebilir.

4.1.1.3. Kültürel değişimin betimlenmesi bakımından kitaplar arasındaki farklılıklar

Medeniyetlerin kültürel yaşamı ile ilgili kitaplar incelenirken şu ölçütlere göre taramalar yapıp her bir medeniyete ait notlar alınıp benzerlik ve farklılıklar listelenmiştir:

- Kullandıkları veya buldukları yazılar,
- Yaptıkları sanat eserleri,
- İyi oldukları sanat alanları,
- Yaptıkları icatlar ve yenilikler,
- Antlaşmalar,
- Tarihi yapılar ve edebi eserler,
- Yetiştirdikleri tarihi isimler

Tablo 1'deki kitapların sıralanışına göre kitaplar arasındaki kültürel değişimlerin farkları aşağıda ele alınmıştır;

Elamlar ile ilgili olarak 1938 ve 1943 yılına ait kitaplarda çivi yazısını kullandıkları bilgisine yer verilmiştir. 1938 yıllı kitapta tepeciklere şehirler kurdukları, şehirlerin duvarlarını, evlerini, tapınaklarını kerpiç tuğlalardan yaptıkları, katlı evler yapmayı, bu evleri döşemeyi ve eşya yapmayı öğrendikleri ayrıca dillerinin Sümerlere benzediği bilgisine yer verilmiştir.

Sümerler ile ilgili olarak 1938, 1969 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda tepeciklerde şehirler kurdukları, şehirlerin duvarlarına evlerini, tapınaklarını kerpiç tuğlalardan yaptıkları, katlı evler yapıp bunları döşemeyi ve eşya yapmayı öğrendikleri bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca 1938 yılına ait kitapta ilkokul açanların Sümerler olduğu, madenden bir kalemle tuğlalara yazı yazıp pişirdikleri imzalarını da mühürle attıkları, yıldızları ve güneşi gözettikleri bilgilerine yer verilmiştir. 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda zaman ölçüsü olarak hafta, ay ve yılı, kitaplarda ağırlık

ölçüsünü kullandıkları bilgisine yer verilmiştir. 1938 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda hekimlik öğrendikleri bilgisine ilaveten 1938 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda bugünkü Türkçemize yakın bir dil ile konuştukları bilgisine de yer verilmiştir. Bu bilgiyle Sümerlerin de Türk kökenli bir uygarlık olabileceği desteklenmeye çalışılmıştır. 1969 yılına ait kitapta İlk Uygarlığı kuranlardan oldukları bilgisine yer verilmiştir. 1943, 1954, 1964, 1969, 1987, 1996, 2007-6 ve 2007-7 yıllarına ait kitaplarda çivi yazısını kullandıkları; 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda uzunluk ölçüsünü buldukları; 1954, 1964 ve 1969 yıllı kitaplarda heykel ve kabartma sanatlarında ileri oldukları; 1987 yıllı kitapta taş olmadığı için kamıştan yaptıkları güzel ve küçük evleri olduğu anlatılmıştır. 2007-6 ve 2007-7 yıllarına ait kitaplarda ayın hareketlerini izledikleri; 2007-6 yıllı kitapta ay ve güneş tutulmasını, ay yılı takvimini, güneş sistemindeki beş gezegeni ve burçları, 1996 yılına ait kitapta da matematikte dört işlemi buldukları bilgilerine yer verilmiştir. 1996 yıllı kitapta bir dairenin 360 derece olduğunu hesaplamışlardır, gece ve gündüzün 24 saat olduğunu bulmuşlardır bilgisine yer verilmiştir. 1987, 2007-6 ve 2007-7 yıllı kitaplarda tekerleği buldukları; 2015-6 yıllı kitapta astronomide önemli buluşlar yaptıkları ve Gılgamış Destanı'nı yazdıkları ile insanlara mal mülk edinme hakkını verdikleri bilgisine yer verilmiştir. 2007-6 yılına ait kitapta Ziggurat tapınaklarının gözlem evi oldukları bilgisine yer verilmiştir.

Babiller ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta süslü saraylar yaptıkları, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Sümer kanunlarını toplayıp değiştirdikleri; 1954, 1964, 2007-7 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda Hammurabi kanunlarından ve Babil'in asma bahçelerinden bahsedilmektedir. 2007-7 yıllı kitapta ilk tarımsal ürün toplama makinesini yaptıklarından; 2015-6 yılına ait kitapta güneş saatini bulduklarından bahsedilmektedir.

Asurlular ile ilgili olarak 1938 yıllı kitapta Sami dilini kullandıkları; 2000 ve 2007-6 yıllı kitaplarda çivi yazısını kullandıkları; 2015-6 ve 2015-7 yıllı kitaplarda ilk büyük kütüphane olan Banibal'ın Kitaplığından; 2007-6 yıllı kitapta Hammurabi Kanunlarını daha da sertleştirdikleri bilgisine yer verilmiştir. 1969 ve on 2015-6 yıllı kitaplarda Kültepe ticaret merkezinden bahsedilmiştir. Ayrıca 1969 yılına ait kitapta Kültepe'de yapılan kazılarda birçok yazılı belge bulunduğundan, büyük kervanlarla altın ve gümüş karşılığında eşyalar getirdiklerinden, tek katlı evler yaptıklarından,

insan ve hayvan heykelciklerinden, farklı materyallerden türlü eserler yaptıklarından bahsedilmiştir.

Akadlar ile ilgili olarak 1943 yıllı kitapta çivi yazısını kullandıkları, Kaldeliler ile ilgili olarak çocuklarını okutmak için okul açan ilk uygarlık oldukları, günleri saatleri dakikaları ayırdıkları, yılı haftalara ayırdıkları, ilk haritayı, ilk kerrat cetvelini yapan, kubbe yapmasını icat edenler oldukları bilgisine yer verilmiştir.

Hititler ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta dillerinin Sümer ve Elamlılara, kanunlarının ise Sümerlere benzediği, ailenin çok sağlam olduğu, 1938 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda mimarlıkta ilerledikleri, kumaş dokumasını bildikleri bilgisine yer verilmiş. 1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda ise kadınların da savaşa gidebildikleri, 1943 yıllı kitapta kadınlarla erkeklerin aynı haklara sahip oldukları, 1938 yılına ait kitapta kadınların memur, hâkim ve komutan oldukları bilgilerine yer verilmiş. 1938, 1943 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda çivi yazısı ve Hitit hiyeroglifini kullandıkları, mobilyacılıkta ileri oldukları bilgisine yer verilmiş. 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda heykeltıraşlıkta ileri oldukları, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda çanak, çömlek, süs eşyaları ve şehir kapılarına büyük heykeller yaptıkları bilgisine yer verilmiş. 1969 yılına ait kitapta güzel sanatlarda ileri gittiklerinden, kanalizasyon yaptıklarına yer verilmiştir. 1969, 1978, 1987, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda Kadeş Anlaşmasını yaptıklarından bahsedilmiştir. 1978 yılına ait kitapta dillerinin *Türk Dilinin kollarından olduğundan bahsedilerek Türk Tarih Tezini* desteklemektedir. 1969 ve 1978 yılına ait kitaplarda süs eşyası ve heykelcikler yaptıklarından. 2000, 2007-6, 2015-6 yıllı kitaplarda analları çivi yazısıyla yazdıklarından bahsedilmiştir. 2000 yılına ait kitapta kadın ve erkeğin bir sözleşme ile evlendiğinden; 1969, 1978 ve 2000 yılına ait kitaplarda saray ve tapınaklar yaptıklarından; 2000 yılına ait kitapta gök biliminin geliştiğinden ve ünlü bilim adamları yetiştirdiklerinden, yazılı kaya ve İvriz kabartmalarının Hititlerden kalan en önemli eserler olduklarından bahsedilmektedir. 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda diğer kitaplardan farklı olarak Hititlerden kalma yazı olarak şu bilgiye yer verilmiştir: 'Yoksul ve kimsesizleri doyur. Hastalara bak. Onlara ekmek ve su ver. Sıcaktan bunalanları serin yere götür. Soğuktan büzülenleri sıcak yere götür. Çıplakları giydir.'(1954:22, 1964:24) ve 'İnsan tanrısına tapınmaya başladığı zaman yıkanmış, temizlenmiş, bayramlık pak elbiselerini giymiş olmalıdır.' (1954:22, 1964:25). Bu tarz cümleler medeniyete ait

özelliklerle ilgili verilen bilgilerden daha etkili olabilir ve öğrencinin dikkatini çekebilir.

Frigler ile ilgili olarak 1969 ve 1978 yılına ait kitapta kerpiçten yapılmış ev, saray ve tapınakları olduğu, 1969 yılına ait kitapta sarayların tabanlarının renkli mozaiklerle döşeli olduğu, 1969 ve 1987 yılına ait kitapta Tümülüs tepelerinden bahsedilmiştir. 1969 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda güzel sanatlardan; 1969, 1978, 2000, 2007-6 ve 2015 yıllarına ait kitaplarda Frigler'e ait çanak çömlekten, süs eşyalarından bahsedilmiştir; 1978 yılına ait kitapta tapınak ve mezarların kayalara oyulduğu Midas mezarlarından bahsedilmiştir. 2000 yılına ait kitapta Fenike alfabesini kullandıklarından 1996, 2000 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda tarımı korumak için ağır cezalar koyduklarından, altıncı kitapta ise '*Çözülmez düğümlere kör düğüm değişiminin*' Frigler'den kaldığından bahsedilmiştir.

Lidyalılar ile ilgili olarak 1978, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda ünlü kral yolundan, 2000 yılına ait kitapta ayrıca Fenike Alfabesini kullandıklarından, seramik ile uğraştıklarından bahsedilirken 1978 yılına ait kitapta ise sanatta çok fazla ilerlediklerinden, 1996 ve 2007-7 yıllarına ait kitaplarda ise madeni parayı kullanan ilk medeniyet olduklarından bahsedilmektedir.

Urartular ile ilgili olarak 1978, 1987 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda yazı hakkında bilgi verilirken 1978 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda çivi yazısından, 1987 yılının kitabında ise Hitit hiyerogliflerinden yararlandıkları bilgisi yer almaktadır. 1969, 1987, 2007-6 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda çeşitli madenlerden eserler yaptıkları bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca 1969 yılına ait kitapta tepeler üzerine saraylar, tapınaklar, depolar yaptıkları 1978 yılına ait kitapta ise yüksek bir tepedeki Van kalesinden ve ayrıca 1996 yılına ait kitapta Van-Erzincan çevresinde yapılan kazılarda birçok saray, tapınak ve kaleler bulunduğu bahsedilmektedir.

Medler ve Persler ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta süslü saraylar yaptıkları, parlak ve masraflı bir hayat sürdükleri bilgisi bulunmaktadır.

Fenikeliler ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954 ve 1965 yıllarına ait kitaplarda harf yazısını bulduklarını, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda yazının 22 harften oluştuğu, 1938 yılına ait kitapta ise yazının hangi medeniyetlerden yararlanılarak bulunduğu bilgisi yer almaktadır. 1938 yılına ait kitapta Sümer, Eti ve Ege

Medeniyetlerinin karışmasına ve yayılmasına hizmet ettikleri, 2007-7 yıllı kitapta camın oluşumunu keşfettikleri hikâyeleştirilerek anlatılmıştır.

İbraniler ile ilgili olarak 1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda tarih ve edebiyat bakımından en değerli kaynaklarının dini kitap olan Tevrat olduğu bilgisi yer almaktadır.

Mısırlılar ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954, 1964, 1969, 1978 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda hiyeroglif yazısından; 1938, 1954, 1964, 1996 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda bu yazıyı papirüs üzerine yazdıklarından bahsedilmektedir. 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda heykel, mimarlık ve resimde çok ilerlediklerinden bahsedilmektedir. 1938 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda bunlara ilaveten dikilitaşlar üzerine oyularak hiyeroglif yazısı yazdıklarından bahsedilmektedir. 1954, 1964, 1969, 1978 ve 2007-7 yıllarına ait kitaplarda Kadeş Anlaşmasından ve 2007-7 yıllı kitapta Mürekkebi bulduklarından bahsedilmektedir. 1954, 1964, 1969, 1996 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda piramitlerden ayrıca 1978 yıllı kitapta Matematik, Hekimlik ve Eczacılıkta ileride olduklarından, onluk sayı sistemi ve güneş takvimini bulduklarından bahsedilmektedir.

İyonyalılar ile ilgili 1969, 1978, 1987, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda tiyatrolar, tapınaklar, mabetler, saraylar ve heykeller yaptıklarından bahsedilmektedir. 1969, 1978, 1996, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda tıp, matematik ve tarihte ünlü insanlar yetiştirdiklerinden bahsedilmektedir.

Romalılar ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta Latince konuştuklarından ve Yunan alfabesinden farklı bir alfabe ile yazı yazdıklarından ve ayrıca 1996 yılına ait kitapta Latin Alfabesini meydana getirdiklerinden bahsedilmektedir. 1996 yıllı kitapta Roma’ da ilk yazılı kanunlar yapıldığından bahsedilmektedir. 1938, 1954, 1964, 1978, 1987, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda Romalılardan kalma heykellerden, hamamlardan, antik şehirlerden, tapınaklardan bahsedilmektedir. 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda su kemerleri yaptıklarından bahsedilmekte olup 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda ise Yunanlılardan öğrendikleri ile büyük eserler yaptıklarından, 1938 yılına ait kitapta ise Etrüsklerden kemer ve kubbe yapmayı öğrendikleri bilgisine yer verilmektedir. 2007-6 yılına ait kitapta cam eşyaların üretiminde maden, taş ve seramik eşyaların taklit edildiği bilgisine rastlanılmıştır.

Ayrıca 1978 yıllı kitapta Romalıların küçük eserler yapmayı tercih ettikleri bilgisi yer almaktadır.

Makedonyalıları ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta güzel sanatlarda ve edebiyatta çok ilerledikleri çağın en zengin ve parlak şehirlerini oluşturdukları bilgisi yer almaktadır. 1943 yılına ait kitapta ise insan şeklinde heykeller yaptıkları bilgisi yer almaktadır. 1978 yıllı kitapta Makedonyalıları ile ilgili olarak ileri bir uygarlık kurduklarından bahsedilmektedir.

Yunanlıları ile ilgili olarak 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda dans, jimnastik, koşu, boğa güreşleri, tiyatro, eğlence, güzel sanatlarda ve heykeltçilikte ilerledikleri anlatılmaktadır. 1938, 1943, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda tepelere kale, saraylar, mabetler, heykeller ve tapınaklar yaptıkları, edebiyatta ilerledikleri anlatılmaktadır. 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda çok katlı saraylar, avlulu çok katlı, teraslı, balkonlu saraylar, etrafı surlarla çevrili şehirler yaptıklarından bahsediyorlar.

Kültürel hayatla ilgili olarak “Sümerlilerle ilgili 1938 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda bugünkü Türkçemize yakın bir dil ile konuştukları bilgisinden, Hititlerle ilgili olarak 1978 yılına ait kitapta dillerinin Türk Dilinin kollarından olduğundan bahsedilerek” Türk Tarih Tezi desteklenmektedir. Bu da Türk- İslam Sentezi döneminde Türk Tarih Tezi dönemi anlayışının tekrarlandığını göstermektedir. Genel olarak kitaplarda kültürel hayatla ilgili özellikle günümüz kitaplarında siyasi yaşamdan daha fazla bilgiye yer verilmiştir.

4.1.1.4. Dini yaşamın ele alınışı bakımından kitaplar arasındaki farklılıklar

İncelenen kitaplarda sadece 1969, 1987 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda din ve inanç başlığı altında dini yaşam hakkında bilgi verilmiştir. 1969’da Etiler’de İnanç, 1987’de Hititlerin İnançları, 2000 yılında ise Anadolu Uygarlıklarının Din ve İnanışı başlığı altında bilgi verilmiştir. Diğer medeniyetlerle ilgili özel bir başlık altında dini yaşamları ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Tablo 3. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Medeniyetlerdeki Dini Yaşam

Sıra	Yıllara Göre Kitaplar	Sümerler	Yeni Babilliler (Kaldeliler)	Hititler (Etiler)	Frigler	Lidyahılar (Lidler)	Urartular	Medler (Met)	Persler	Fenikeliler	İbraniler	Mısırlılar	İyonyalılar	Romalılar	Yunanlılar	Makedonyalılar
1	1938 (4.Sınıf)	Ay ve güneş	-	Gök ve Güneş Tanrısı Tesup	-	-	-	İyilik, temizlik, aydınlık, fenalık, karanlık pislik tanrısı	İyilik, temizlik, aydınlık, fenalık, karanlık ve pislik tanrısı	Ay Güneş Çocuk kurban etme	Tek tanrı	Güneş Ay Mumyalama	-	Yunan tanrıları Hristiyanlık	Zeus denilen Gök Tanrısı	-
2	1943 (4.Sınıf)	-	Güneş, ay, yıldız tanrı diye tapar.	Gök tanrısı Tesup	-	-	-	-	-	-	Tek tanrı	Güneş Ay birtakım hayvanlara tabiat kuvvetlerine taparlar Mumyalama	-	Tabiat kuvvetleri, Putperest, Hristiyan	-	Tabiat kuvvetleri insan şeklinde heykeller yaparlar.
3	1954 (4.Sınıf)	Gök, yer ve denizler, kurban kesme	-	Güneş, fırtına tanrısı, temizliğe önem	-	-	-	-	-	-	-	Güneş Tanrısı, Mumyalama	-	Çeşitli tanrılar, Hristiyanlık Hristiyanlara yapılan işkenceler	Çeşitli tanrılara taparlardı. Tanrıları insan gibi kabul ederlerdi	-
4	1964 (4.Sınıf)	Gök, yer ve denizler, kurban kesme	-	Güneş, fırtına tanrısı, temizliğe önem	-	-	-	-	-	-	-	Güneş Tanrısı, Mumyalama	-	Çeşitli tanrılar Hristiyanlara yapılan işkenceler	Çeşitli tanrılara taparlardı. Tanrıları insan gibi kabul ederlerdi	-
5	1969 (4.Sınıf)	-	-	Birçok tanrı, En büyüğü Güneş, kurban kesme	Tümülüs mezar,	-	Tepe üzerine tapınak yapmış.	-	-	-	-	-	Kral dini tören başkanı	Hristiyan, İsa'nın çarmıha gerilmesi, puta tapınma aforoz, papa,	-	-
6	1978 (4.Sınıf)	-	-	Birçok tanrı, gök ve yer tanrısı, tanrıları insan gibi gördükleri, yer gök ve suyun tanrısına, tabiat varlıkların tanrısına	Ekin tanrısına dini törenler de dans ederler.	En büyük tanrıları yer tanrısı, tabiat kuvvetleri tanrısı	-	-	-	-	-	Firavunlar tanrı, Güneş tanrısı, ay tanrısı, hayvanlara ve kuşlara tapma, mum yalama	Birçok tanrı, en büyüğü gök tanrı	Yunan tanrıları Hristiyanlara Yapılan İşkenceler putperest	-	-

7	1987 (4.Sınıf)	Tapınakların üst tarafı tanrının yeri	-	Din başkanı rahip, güneş tanrısı, yeraltı, bereket, savaş tanrısı, temizlik	-	-	-	-	-	-	-	Nil tanrıdır,	-	-	-	-
8	1996 (4.Sınıf)	Çok tanrılı Tanrıları insan gibi düşünürler Kurban Keserler	-	Güneş ve fırtına tanrısı tanrıların insan gibi gördükleri	-	-	-	-	-	-	-	Ra güneş Tanrısı ve mumyalama	-	Çok tanrılık Hıristiyanlık	-	-
9	2000 (4.Sınıf)	-	-	Çok tanrılı, temizlik	Çok tanrı	Çok tanrı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	2005 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	2007 (6.Sınıf)	Ziggurat, tapınak gözlem evidir.	-	Ahşap asa dini törende kullanılır.	-	Güzel kokulu otları dinsel törende kullanır.	Ölüm sonrası yaşam inancı, kaya mezarlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	2007 (7. sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	2015 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	2015 (6.Sınıf)	-	-	Çok tanrılı inanç	Çok tanrılı, Bereket tanrısı Kibebe	Frigler gibi, soylular Tümülüsler e gömülür. Anadolu'da ki en yüksek yağma mezarlara sahip.	Hitit inançların benzer.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	2015 (7.sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Not: Elamlar, Babilliler, Asurlular, Akadlar ve Etrüskler de dini yaşam hakkında bilgi yer almadığından bu medeniyetler tablodan çıkarılmıştır.

Tablo 3'e göre 2005, 2007-7, 2015 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda medeniyetlerle ilgili dini yaşam hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Sümerler de dini yaşam 1938, 1954, 1964, 1987, 1996 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda ele alınmış olup 1954 ve 1964 yıllı kitaplarda yazarları sebebiyle aynı bilgi yer alırken, 1996 yılına ait kitapta da kurban kesme bilgisine yer verilmiştir. Diğer kitaplarda farklı bilgilere yer verilmiştir.

Kaldelilerin dini yaşamı sadece 1943 yılına ait kitapta yer bulurken diğer kitaplarda bahsedilmemiştir.

Hititler ya da Etiler Uygarlığının dini yaşamı tüm kitaplarda yer bulurken 1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda tanrı ismine yer verilmiş. 1954, 1964, 1987, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda Hititlerin dini törenler için temizliğe verdikleri önemden bahsedilmiştir. 2007-6 yılına ait kitap dışındaki kitaplarda çok tanrılı dine inandıklarından bahsederken 2007-6 yılına ait kitapta sadece dini törenlerde ahşap asa kullandıkları anlatılmaktadır.

Frigler de dini yaşam 1969, 1978, 2000 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda yer bulurken 1969 yıllı kitap dışındakilerde çok tanrılı dine sahip oldukları bilgisi yer almaktadır.

Lidyalılar da dini yaşam 1978, 2000, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda yer bulurken 1978 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda çok tanrılı dine sahip oldukları bahsedilmektedir. 2015-6 yılına ait kitapta Frigler'deki tümülüslerden bahsedilmezken Lidyalılar'da Frigler gibi tümülüs mezarları olduğu bilgisine rastlanılmıştır.

Urartuların dini yaşamı 1969, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda yer bulurken 1969 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda tepeler üzerine tapınaklar yaptıklarından ayrıca 1969 yılına ait kitapta ölümden sonraki yaşama da inandıklarından bahsedilmektedir. 2015-6 yılına ait kitapta ise sadece Hititlerin inançları ile Urartuların inançlarının benzer olduğu bilgisi yer almıştır.

Medler de ve Persler de dini yaşam sadece 1938 yılına ait kitapta işlenmişken bu kitapta da İran Uygarlıkları başlığı altında yer bulmuştur.

Fenikeliler ile ilgili de sadece 1938 yıllı kitapta dini bilgiler yer alırken Fenikeliler ile ilgili çocuklarını kurban ettikleri bilgisine yer verilmiştir.

İbraniler ile ilgili 1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda tek tanrılı dini yaşama sahip oldukları bilgisi yer almaktadır.

Mısırlılar ile ilgili dini yaşam hakkında 1938, 1943,1954, 1964, 1978, 1987 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda yer verilmişken 1987 yılına ait kitap dışında hepsinde mumyalamadan ve öbür dünya inancından bahsedilmektedir.

İyonyalılar ile ilgili 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda dini yaşamları hakkında bilgi verilmiştir. 1969 yıllı kitapta kralın dini başkan, 1978 yıllı kitapta ise en büyük tanrının gök tanrı olduğu bilgisi yer almaktadır.

Romalıların dini yaşamı hakkında 1938, 1943, 1954, 1964, 1969, 1978 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda bilgi verilmiş olup 1954, 1964, 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Hıristiyanlara uygulanan işkencelerden bahsedilmiştir.

Yunan uygarlığının dini yaşamı hakkında 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda bilgi verilmiş olup birinci kitapta yer alan '*En büyük tanrıları Zeus denilen gök tanrıları idi, bu dinin de Orta Asya'dan geldiği anlaşılıyor. Bütün Türklerin gök tanrısına tapıtığını biliyoruz.*' (s161) cümlesi Türk Tarih Tezini destekler nitelikte olup tüm gelişmiş medeniyetlerin atalarının aslında Türkler olduğunu kanıtlamaya yönelik olarak kitapta yer bulmuştur. 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Yunanlıların tanrıların bazılarının erkek bazılarının kadın olduğu yiyip-içip-evlenip çocuk sahibi olup birbirleriyle kavga edebildikleri ama ölmediklerine inandıkları bilgisine yer verilmiştir.

Makedonyalılar ile ilgili sadece 1943 yılına ait kitapta tabiat kuvvetlerine tapıtları ve onların insan şeklinde heykellerini yaptıkları bilgisine yer verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 2000 yılından sonraki kitaplarda medeniyetlere ait dini yaşamla ilgili verilen bilginin azaldığı, bunun da sebebinin öğrenciye salt bilgi verme anlayışından uzaklaşmaya başlandığı için olduğu söylenebilir. Özellikle cumhuriyet dönemi kitaplarının ise öğrenciye olabildiğince çok bilgiyi sunmayı amaçladığı, zorunlu eğitimin o dönemlerde 5 yıl olması sebebiyle de daha fazla bilginin öğrenciye aktarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Günümüz kitaplarının ise medeniyetlerle ilgili bilgileri peş peşe sıralamaktan ziyade eğlendirerek öğrenmeyi amaçladığından ayrıntılardan ziyade daha ilgi çekici bilgilere ağırlık vermesi nedeniyle dini yaşam ayrıntısı azalmış ya da hiç yer bulmamıştır.

2.4. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

2.4.1. Kullanılan Görsel Unsurların Çeşidi ve İçeriği Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar

Aşağıdaki tabloda yıllara göre incelenen kitaplarda hangi medeniyetlere ait görsellere yer verildiği bilgisi bulunmaktadır.

Resimlerin hepsinin alt bölümünde bilgilendirici yazılar bulunurken, haritaların hangi zaman aralığını gösterdiği bilgisine hiçbir kitapta yer verilmemiştir. Ayrıca 2005 ve 2015 yıllarına ait ders kitaplarında incelenen konulara yer verilmediğinden tabloda hiçbir satır işaretlenmemiştir. Tabloda sadece adı geçen medeniyete ait görselin yer alıp almadığı bilgisi verilmiştir.

Tablo 4. Yıllara Göre İncelenen Kitaplarda Yer Alan Görseller

Sıra	Yıllara Göre Kitaplar	Elamlar	Sümerler	Babililer	Assurlular	Akkadlar	Yeni Babililer (Kaldeliler)	Hititler (Etiler)	Frigler	Lidyahlar (Lidler)	Urartular	Medler (Met)	Persler	Fenikeller	İbraniler	Mısırlılar	İonyalılar	Romalılar	Yunanlılar	Makedonyalılar	Etrüskler	Toplam Görsel Sayısı
1	1938 (4.Sınıf)	-	H, 4R	-	R	-	-	H, 8R	-	-	-	-	H, 2R	1R	-	H, 4R	-	H, 7R	10 R H	H, R,	H,	8 H, 39 R
2	1943 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	H	-	-	-	-	-	H	-	-	H	-	-	-	-	-	3 H
3	1954 (4.Sınıf)	H	3R	2R	H, 2R	-	-	H, 8 R	-	-	-	-	-	-	-	H, 1R	-	H 7R	H, 9R	R	R	6H, 34 R
4	1964 (4.Sınıf)	H	4R	1R	H, 2R	-	-	2H, 10 R	-	-	-	-	-	-	-	H, 3R	-	H, 11 R	H, 13 R	1R	2H, 1R	9H, 45 R
5	1969 (4.Sınıf)	-	-	-	H	-	-	H, 7R	2R	2R	1R	-	-	-	-	1R	2R	5R	-	-	-	2H, 20R
6	1978 (4.Sınıf)	-	H, 3R	1R	-	-	-	H, 8R	1R	2R	2R	-	-	-	-	4R	3R	8R	-	2R	-	2H, 34 R
7	1987 (4.Sınıf)	-	-	2R	1R	-	-	H, 3R	2 R	1R	H, 2R	-	-	-	-	3R	4R	H, 2R	-	-	-	3H, 20 R
8	1996 (4.Sınıf)	-	1R	3R	-	-	-	H, 1R	1R	1R	1R	-	-	-	-	-	1R	2R	-	-	-	1H, 11 R
9	2000 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	1H, 5R	1H, 1R	1H, 1R	1R	-	-	-	-	-	2R	4R	-	-	-	3H, 14 R
10	2005 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	2007 (6.Sınıf)	-	H, 3R	3R	2R 1K	-	-	4R	6R	4R	2R	-	-	-	-	-	2R	-	-	-	-	1H, 26R, 1K
12	2007 (7.Sınıf)	-	1R	-	-	-	-	1R	-	-	-	-	-	-	-	2R	-	2R	-	-	-	6R
13	2015 (4.Sınıf)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	2015 (6.Sınıf)	-	H, 2R	1R	1R	-	-	1R	-	1R	1R	-	-	-	-	-	1R	-	-	-	-	1H, 8R
15	2015 (7.Sınıf)	-	1K	-	1R	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1R	-	-	-	-	-	2R, 1K

Not: R=Resim, H=Harita, K=Karikatür

Tablo 4'e göre incelenen kitaplar içerisinde en fazla resmin ve haritanın yer aldığı kitap 1964 yılına aittir. Günümüze doğru harita sayısının azaldığı söylenebilir. 1943 yılına ait kitapta harita dışında herhangi bir görsele yer verilmemiş olup haritalar için kitabın belirtilen sayfasına bakınız şeklinde parantez içinde bilgi verilmiş. Bunun da haritayı incelemek için belirtilen sayfaya bakıp tekrar aynı sayfaya geri döndüğünde öğrencinin ilgisini azaltacağından diğer kitaplara göre daha az işlerliğe sahip olduğu söylenebilir. Diğer kitaplardaki tüm haritalar ise konuyla birlikte aynı sayfada yer bulmuştur. Ayrıca görseller incelendiğinde üçüncü ve dördüncü kitapta Romus ve Romulus kardeşler ile ilgili yer verilmiş olan resim¹ için bir efsaneyi anlattığı yazısı yazılmışken, konu içerisinde böyle bir efsaneye yer verilmemiştir.

Kitaplardaki görseller genel olarak incelendiğinde 1996 yılı dahil olmak üzere sonrasındaki bütün kitaplarda resimler renkli olup, 1996 yılı öncesindeki bütün kitaplardaki resimlere renksiz olarak yer verilmiştir. Bunun sebebinin ise basım kalitesinin artıp maliyetlerin düşmesinin olduğu, ayrıca teknolojik gelişmeler ışığında renkli basımın tercih edilmiş olduğu söylenebilir. 1964 yılına ait kitapta sadece üç resim ile bir harita renklendirilmiş olup sayfanın tamamını kaplayacak şekilde bu görsellere yer verilmiştir. Bu açıdan incelendiğinde 1996 yılı öncesi kitapların öğrencilerin ilgisini çekmesi açısından daha az etkili olduğu söylenebilir. Genel olarak kitaplar Medeniyetlerin kültürel hayatını anlatan görsellere sahiptir.

Kitapların yer aldığı görseller açısından ayrıntılı inceleme sonuçları aşağıda belirtilmiştir:

Sümerler ile ilgili olarak 1938, 1964, 1996 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda yazı örneği gösteren resimlere yer verilmiş olup 1938 yılına ait kitapta kral heykeli ve miğferi, ayrıca temsili bir ilkokul resmi² bulunmaktadır. 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Sümer kralları, 2007-6 yıllı kitapta Sümer buluşlarından tekerlek, ziggurat ve çivi yazısı, 2007-7 yıllı kitapta ise ayın hareketlerinin izlenmesini temsili olarak gösteren resim, 1978 yıllı kitapta Sümerlerden kalma çanak-çömlek, 1964 yıllı kitapta Sümer kadın ve erkeği temsil eden resim ile Sümerlerin nasıl giyindikleri anlatılmaktadır. Sümerler ile ilgili kitaplar incelendiğinde resimlerin çoğunlukla buluşlara ve siyasi yaşama yönelik resimler olduğu söylenebilir. 2015-7 yıllı kitapta

¹ İlgili resim için ekler bölümünde Resim 10'a bakınız.

² İlgili resim için ekler bölümünde Resim 11'e bakınız.

diğer kitaplardan farklı olarak Sümerlerin yazıyı bulmasına yönelik bir karikatüre³ yer verilmiştir.

Babiller ile ilgili olarak 1954, 1964, 1987, 1996, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda Kral Hammurabi, 1978 ve 2007-6 yıllı kitaplarda Babil Kulesini gösteren resim, 1987 yıllı kitapta ayrıca bayram töreni ve krallar bulunmaktadır. 1954, 1996 ve 2007-6 yıllı kitaplarda Babil asma bahçeleri, 1978 ve 1996 yıllı kitaplarda Ziggurat tapınak ve gözlem evi ile ilgili resimler bulunmaktadır. Babiller ile ilgili kitaplar incelendiğinde resimlerin çoğunlukla siyasi yaşam ve tarihi yapıları tanıtmaya yönelik resimler olduğu söylenebilir.

Asurlular ile ilgili olarak 1938 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda çivi yazısını anlatan resim, 1954 yılına ait kitapta ise Asur harp arabası ve diğer kitaplardan farklı olarak bir Yahudi kralının Asur kralına esir olarak getirilmesini anlatan resim, 1964 yılına ait kitapta kral sarayı ve av sahnesi, 1987 yılına ait kitapta tapınak resimleri yer almaktadır. 2007-6 yılına ait kitapta diğer kitaplardan farklı olarak sadece Asurlular bölümünde yazı ile ilgili bir karikatüre⁴ yer verilmiştir.

Hititler ile ilgili olarak 1938, 1954, 1964 ve 2007-7 yıllarına ait kitaplarda Alacahöyük kazıları, 1987 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda Hattuşaş kazısı sonucu elde edilenlerin resmi bulunmaktadır. 1938 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda güneş kursu resmi; 1938, 1954, 1964, 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda tanrı resmine yer verilmiştir. 1954, 1964, 1978, 1987 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda Hititlerden kalma çanak çömlek resmi; 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Hitit yazısı; 1996 yıllı kitapta Hitit askerlerini gösteren Yazılıkaya kabartmaları; 2000 yılına ait kitapta Kadeş anlaşmasının kalıntıları resmedilmiştir. Diğer kitaplardan farklı olarak 1954, 1964 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda savaş arabası resmine yer verilmiştir. 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda asker ve süvari resimlerine yer verilmiştir. Hititler ile ilgili resimler çoğunlukla Hititlerin kültürel hayatını anlatan resimlerden oluşmaktadır.

Frikler ile ilgili olarak 1969, 1987, 2000 ve 2007-6 yıllarına ait kitaplarda Friklerden kalma kaplar, 1978 yılına ait kitapta Midas Mezarı, 196 yılına ait kitapta toprak ve bereket tanrıçası Kibele kabartması ve ayrıca 2007-6 yılına ait kitapta Fibula denilen çengelli iğne resmi yani daha çok kültürel hayatı anlatan resimler yer almaktadır.

---

³ İlgili resim için ekler bölümündeki Resim 12'ye bakınız.

⁴ İlgili resim için ekler bölümündeki Resim 13'e bakınız.

Lidyalılar ile ilgili olarak 1978 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda para resmi; 1969 yılına ait kitapta çömlek; 1978 yılına ait kitapta vazo; 1987 yılına ait kitapta başkentlerinin kalıntılarını gösteren resim; 1996 yılına ait kitapta Lidyalıların başkenti Sard şehrinin kalıntılarını gösteren resim; 2015-6 yılına ait kitapta Karun resmi ve gümüş buhurdanlık resmi bulunmaktadır. Resimlerin çoğunluğu kültürel hayatı anlatan resimlerden oluşmaktadır.

Urartular ile ilgili olarak 1978, 1987, 1996, 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda Van Kalesi; 1969 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda Urartulardan kalma eserlerin tanıtıldığı resim yer alırken; 2000 yılına ait kitapta Urartu silahları resmedilmiştir. Ayrıca 2007-6 yılına ait kitapta taş oyma ustasını anlatan bir resim yer almaktadır. Resimlerin çoğunluğu kültürel hayatı ilgilendiren resimlerdir.

Persler ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta duvar kabartmaları resmi yer almaktadır. Kültürel hayatı ilgilendiren resimlerdir.

Fenikeliler ile ilgili olarak 1938 yılına ait kitapta kral mezarı resmi bulunmaktadır. Siyasi ve dini hayatı anlatan bir resimdir.

Mısırlılar 1938, 1987 ve 2015-7 yıllarına ait kitaplarda yazıyı anlatan resim; 1954, 1964 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda piramit resmi; 1938, 1964 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda kral resmi; diğer kitaplardan farklı olarak 1964 yılına ait kitapta harp arabası resmi yer almaktadır. Resimlerin çoğu siyasi ve kültürel hayatı tanıtan resimlerdir.

İyonyalılar ile ilgili olarak 1969, 1978, 1987 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda tapınak resmi; 1938 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda tanrı resmi; 1996 yılına ait kitapta İyon memleketinin önemli kentlerinden Efes' in resmine yer verilmiştir. 2007-6 ve 2015-6 yıllarına ait kitaplarda ise kütüphane resmine, ayrıca 2007-6 yılına ait kitapta İyonya'lı bir gemiciye ait resme yer verilerek daha çok dini yaşamı anlatan resimler kullanılmıştır.

Romalılar ilgili olarak 1964 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda tapınak resmi; 1938, 1969 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda krallara ait resim; 1938 ve 1969 yıllarına ait kitaplarda oyun yerlerini gösteren resim; ayrıca 1938 yılına ait kitapta savaşa gidenleri gösteren bir resim ile gladyatörlere ait resim bulunmaktadır. 1954 yılına ait kitapta ise sirk resmi bulunmaktadır. 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda Augustus'un resmi, bir roma evinin içi; 1954, 1964 ve 1996 yıllarına ait kitaplarda

Roma dönemi eserlerinden su kemeri ile 1996 yılına ait kitapta Ayasofya resmi; 1954, 1964 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda hamam resmine yer verilmiştir. Resimlerin çoğu kültürel hayatı tanıtan resimlerdir.

Yunanlılar ile ilgili olarak 1938, 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda taht odası ve Knosos sarayı ile ilgili olarak siyasi yaşamı anlatan resimlere yer verilmiştir. 1938 yılına ait kitapta altın kaplar ve hançer, 1954 yılına ait kitapta Girit vazosu resmedilerek kültürel hayatı temsil eden resimlere yer verilmiştir. 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda heykel, tiyatro ve güzel binalar resmine yer verilmiştir. 1938 yılına ait kitapta diğer kitaplardan farklı olarak savaş resmine yer verilmiştir. Yunanlılarla ilgili olarak daha çok kültürel hayatı anlatan resimler çoğunluktadır.

Makedonyalıları ile ilgili 1938 ve 1954 yıllarına ait kitaplarda İskender; 1964 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda İskender'in mezarını gösteren resim bulunmaktadır. Resimlerin çoğu siyasi yaşam ile ilgilidir. Etrüksler ile ilgili olarak 1954 ve 1964 yıllarına ait kitaplarda savaşçı heykel resmi bulunmaktadır. Resimler siyasi yaşam ile ilgilidir.

4.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

4.3.1.Konunun Öğretimsel Düzeni Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar

Bu bölümde kitaplar öğretimsel düzen açısından incelerken şu hususlara dikkat edilmiştir:

- İncelenen kitaplarda konu anlatımına geçilmeden önce hangi konuların işleneceği bilgisine yer verilmiş midir?
- İncelenen kitaplarda konu anlatılmadan önce hazırlık sorularına yer verilmiş midir?
- İncelenen kitaplarda konu anlatımı sırasında sorulara yer verilmiş midir?
- İncelenen kitaplarda konu sonunda sorulara yer verilmiş midir?
- Tüm bu çalışmalar yer alan kitaplarda nasıl isimlendirilmiştir?
- Kitaplarda Eskiçağ Uygarlıklarının anlatımı öğrenciye nasıl sunulmuştur?

1938, 1943, 1987, 2015–6, 2015–7 yıllarına ait kitaplarda ünite başında hangi konuların yer aldığı bilgisi bulunmamaktadır.

1969 yılına ait kitapta sadece Eti uygarlığı başlığı altındaki alt başlıklar hakkında bilgi verilmişken okuma parçalarının hangi medeniyete ait olduğu bilgisine yer verilmemiştir. 2007–6 ve 2007-7 yılına ait kitapta ise ana başlıklara yer verilirken, medeniyetlere hangi başlık altında yer verildiği bilgisi yer almamaktadır.

2. ÜNİTE
YERYÜZÜNDE YAŞAM

KONULAR

- DÜNYA'YI KEŞFEDİYORUZ
- DÜNYA KÂĞIT ÜZERİNDE
- DÖRT MEVSİM TÜRKİYE
- DÖRT MEVSİM
- DEĞİŞİK YERLER, FARKLI YAŞAMLAR
- GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YERLEŞME
- KİMLER GELDİ, KİMLER GEÇTİ?
- ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

ÜNİTEYE HAZIRLIK

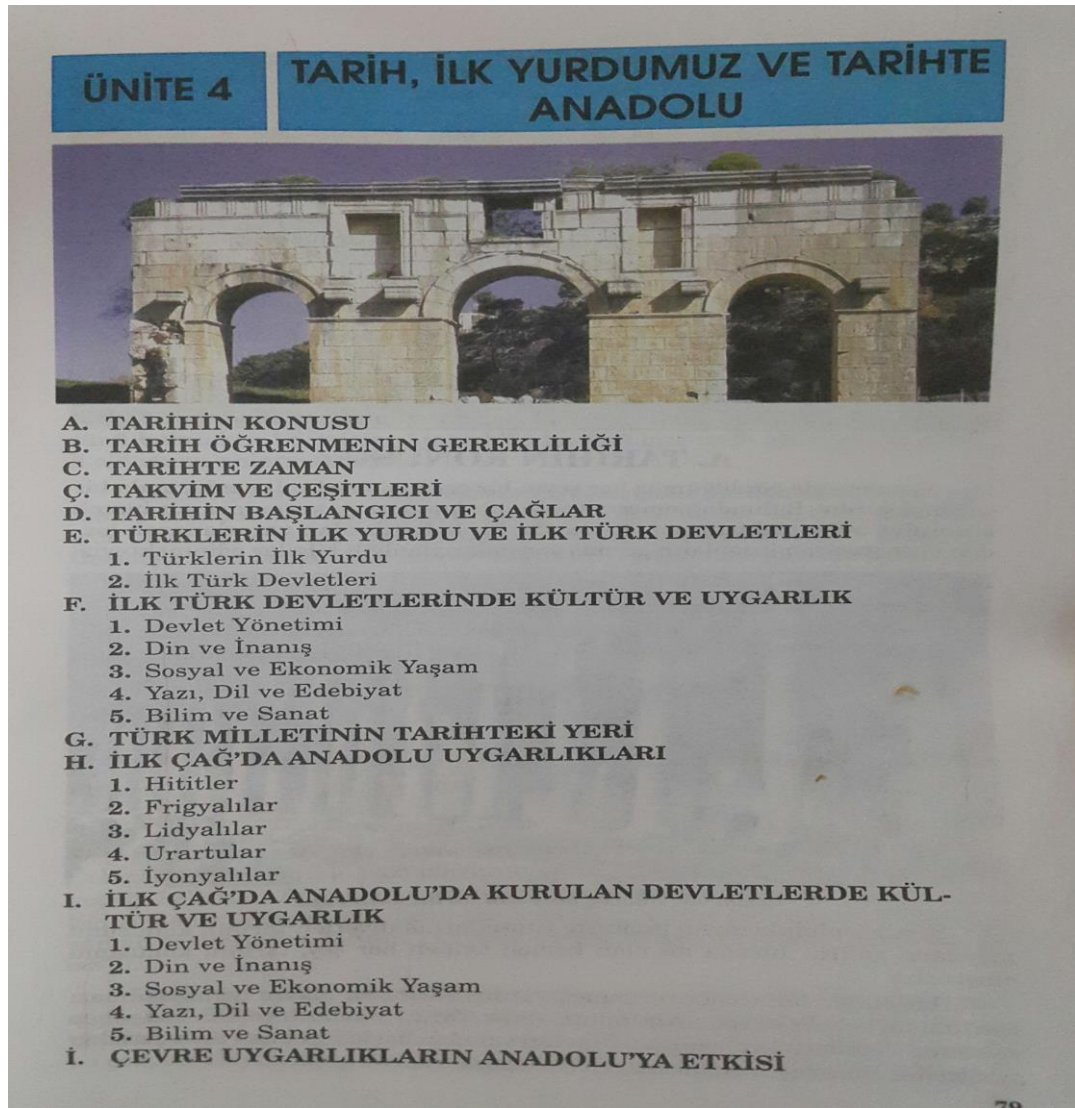
- 1. Herhangi bir yerin dünya üzerindeki konumu nasıl ifade edilebilir?
- 2. Ülkemiz dünya üzerinde nerede yer alır?
- 3. İklimin insan yaşantısına etkileri nelerdir?
- 4. Geçmişten günümüze insanlar bir yere yerleşirken nelere dikkat ederler?
- 5. Ülkemizin her yerinde, aynı anda farklı iklimlerin görülmesinin nedenleri nelerdir?
- 6. Bizden önce Anadolu'da yaşayan uygarlıklar hangileridir? Bu uygarlıkları araştırınız.

BELİRLİ GÜNLER VE HAFTALAR

- Birleşmiş Milletler Günü.....24 Ekim
- Cumhuriyet Bayramı.....29 Ekim
- Kızılay Haftası.....29 Ekim-4 Kasım
- Lösemili Çocuklar Haftası.....2-8 Kasım
- Atatürk Haftası.....10-16 Kasım
- Afet Eğitimi Hazırlık Günü.....12 Kasım
- Dünya Felsefe Günü.....20 Kasım
- Öğretmenler Günü.....24 Kasım

Resim 1.2007 Yılı'nın 6. Sınıf Kitabı Ünite Başı

1954, 1964, 1978, 1996 ve 2000 yıllarına ait kitaplarda ünite başında hangi konuların yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. 1954, 1964 yıllarına ait kitaplarda ‘Konunun Ana Hatları’ başlığı altında hangi konulara yer verildiği açıklanmıştır. 1969 yılındaki kitapta ise ‘Bu Derste Neler Öğreneceğiz?’, 1978 yılına ait kitapta ‘Dersin Ana Çizgileri’, 1996 yılına ait kitapta ‘Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?’ başlıkları altında hangi konuların yer aldığı tanıtılmış olup 2000 yılına ait kitapta hangi konuların yer aldığı ünite başlığı altında tek tek belirtilmiştir.

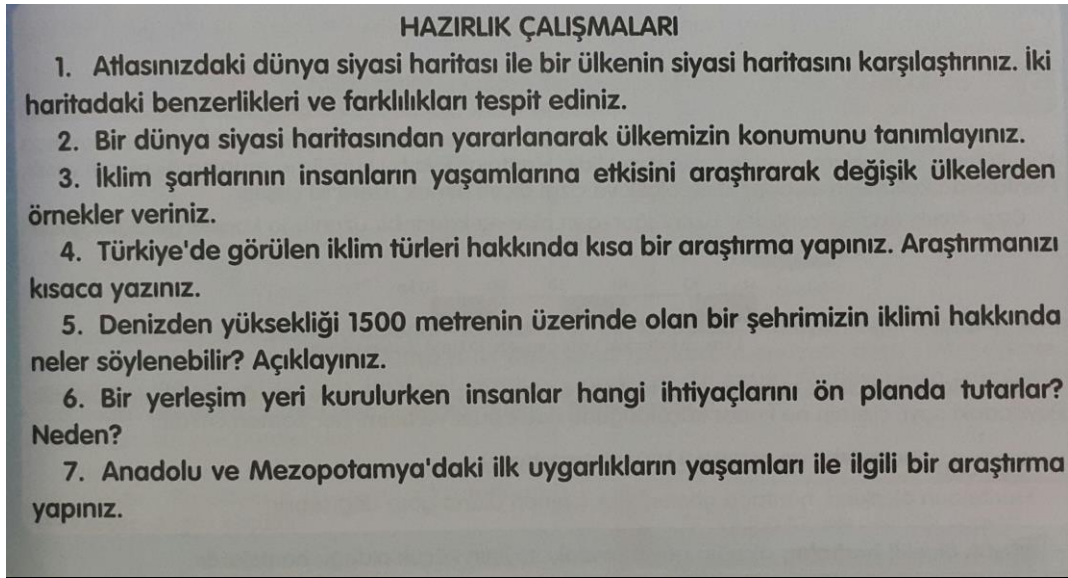

Resim 2. 2000 Yılı 4. Sınıf Ders Kitabı Ünite Başı

1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda üniteye veya konuya hazırlık başlığı altında sorulara yer verilmeden konular hakkında bilgi verilmiştir. 1954 ve 1964 yıllarına ait

kitaplarda ‘Konunun İşlenmesi’ başlığı altında her bir alt başlığa yönelik sorular verilmiştir. 1969 yılına ait kitapta ‘Okuyalım, Çalışalım, Araştıralım’ başlığı altında, 1978 yılına ait kitapta ‘Derse Hazırlık’ ve 1987 yılına ait kitapta ‘Hazırlık’ başlığı altında yapılacak etkinliklere yer verilmiştir. 1996 yılına ait kitapta ‘Hazırlık Çalışmaları’ başlığı altında sorulara ve araştırma görevlerine yer verilmiştir. 2000, 2015–6 ve 2015–7 yıllarına ait kitaplarda ‘Hazırlık Çalışmaları’, 2007–6 ve 2007–7 yıllarına ait kitaplarda ‘Üniteye Hazırlık’ başlığı altında sorulara yer verildikten sonra konu anlatımına geçilmiştir. Ancak hazırlık çalışmalarının hepsi eskiçağ uygarlıkları ile ilgili değildir.

Resim 3. 2015 Yılı 6. Sınıf Ders Kitabı Hazırlık Çalışmaları

1938 yılına ait kitapta konunun bitiminde konulara yönelik klasik sorulara yer verilmiştir. 1954 yılına ait kitapta konuların sonunda ‘Açıklayıcı Tamamlayıcı Sorular ve Bilgiler’ başlığı altında sorulara yer verilip daha sonra ‘Özet’ başlığı altında konular özetlenmiştir. 1964 yılına ait kitapta konuların sonunda önce ‘Özet’ başlığı altında konular özetlendikten sonra ‘Tamamlayıcı Bilgiler’ başlığı altında sorular ve cevaplarla ek bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında ‘Tamamlayıcı Sorular’ başlığı altında sorular sorulmuştur. 1969 yılına ait kitapta diğer kitaplardan farklı olarak sadece Etiler konusunun sonunda ‘Yapılacak İşler’ başlığı altında hem bir ödev yapımına (uygulama çalışmasına) hem klasik sorulara ve ayrıca test sorularına da yer verilmiştir. 1978 yılına ait kitapta okuma parçalarından önceki

konunun sonunda (s154) ‘Ödev ve Sorular’ başlığı altında klasik sorulara yer verilmiştir. 1987 yılına ait kitapta bölüm sonlarında klasik sorulara yer verilmiştir. 1987 yılına ait kitapta beşinci bölüm sonunda ‘Araştırınız ve İnceleyiniz’ başlığı altında araştırma ödevi verilmiştir. 1996 yılına ait kitapta bölüm sonunda ‘Değerlendirme Soruları’ başlığı altında klasik sorulara yer verilmiştir. 2000 yılına ait kitapta ise ‘Değerlendirme Soruları ve Testi’ başlığı altında sorulara yer verilmiştir. 2007–6 ve 2007–7 yıllarına ait kitaplarda ‘Ünite Değerlendirmesi’, 2007–6 yılına ait kitapta ünite sonunda ‘Şimdi Okuma Zamanı’ başlığı altında öğrencilere okumaları için kaynakça önerilmiş ayrıca ‘Neler Öğrendik’ başlığı altında öğrenilen bilgilerin neler olduğu sıralanmıştır. 2007–6 ve 2007–7 yıllarına ait kitaplarda konu içerisinde ‘Çalışma Kitabına Yönlendirme’ başlıkları yer almaktadır. 2015–6 yılına ait kitapta ‘Gözden Geçirme’ başlığı altında bir internet sitesi adresi verilerek inceleme yapılması öneriliyor. 2015–6 ve 2015–7 yıllarına ait kitaplarda ‘Değerlendirme’ başlığı altında sorulara yer verilmiştir. 2015–6 ve 2015–7 yıllarına ait kitaplarda ise ‘Çalışma Kitaplarındaki Etkinliği Yap’ başlıkları yer almaktadır.

Genel olarak kitaplar incelendiğinde 2000 yılından sonraki kitaplarda hangi medeniyetlerin işleneceği bilgisi ana başlık altında verilmemiş. 2000 öncesindeki kitaplarda ise 1938 ve 1943 haricinde öğrenci neyi öğreneceğini görmekte, öğrencinin bütünü ve onun alt parçalarını görüp daha kolay sınıflandırma yapması sağlanmaktadır.

4.4.DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

4.4.1.Konu Bağlamında Yer Verilen Soruların Çeşidi ve Düzeyi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar

1938 yılına ait kitapta konu sonunda toplam 130 tane soruya yer verilmiş olup bunlardan 25 tanesi analiz, 1 tanesi değerlendirme ve geriye kalan 91 tane soru da bilgi düzeyindedir. Ele alınan tüm konulara yönelik sorular peş peşe sıralanmış ve bu kadar yoğun bir şekilde soruların sıralanması, ayrıca çoğunluğunun da bilgiyi ölçme amaçlı olmasının konunun ne kadar öğrenildiğini tespit etmek amacıyla verildiği söylenebilir.

C: 1 — Mısır memleketi neresidir? 2 — Nil Irmağının Mısır için faydaları nedir? 3 — Mısıra medeniyeti getirenler nereden gelmişlerdir? 4 — Mısır kırallarına ne derlerdi? 5 — İkesuslar kimlerdir, nereden gelmişlerdir? 6 — Mısırın en parlak çağı ne zamana raslar? 7 — Eski Mısırın tanınmış şehirlerinden hangisini bilirsiniz? 8 — Tanınmış fir'avunlardan kimi biliyorsunuz? 9 — Mısırlılar ölülerini ne yaparlardı? 10 — Mısırlılar güzel san'atlerden hangilerini ilerletmişlerdir? 11 — Ebramlar ne işe yaramak üzere yapılmıştır? 12 — Eski Mısır yazısına ne diyoruz? 13 — Mısırlılar yazılarını ne üzerine yazarlardı?

D: 1 — Anadolunun sınırları nedir, görünüşü nasıldır? 2 — Komşu memleketler arasındaki yeri neden önemlidir? 3 — Anadoluda ilk medeniyeti kuran kimlerdir? Bunlar nereden gelmişlerdir? 4 — Etilerin dili hangi dile benziyordu? 5 — Etilerin merkezi neresi idi? 6 — Devletlerinin şekli nasıldı? 7 — Etiler, hangi komşularıyla en çok çarpıştı? 8 — Etilerin dini nasıldı? En çok tanınmış tanrılarına ne derlerdi? 9 — Etiler ne türlü yazı yazarlardı? 10 — Firikler nereden gelmişler, nerede yerleşmişlerdir? 11 — Firiklerin gelişi Etileri neden sarsmıştır? 12 — Lidya neresidir? Merkezi neresi idi? 13 — Lidya ve Anadoluyu en sonra, kimler ele geçirmişlerdir?

E: 1 — Fenike neresidir? Fenikedeki yalnız çobanlık ve çiftçilikte yaşanabilir miydi? 2 — Fenikeliler başka ne yaptılar? 3 — Fenikelilerin tanınmış şehirleri hangileri idi? 4 — Fenike gemicileri nerelere kadar giderlerdi? 5 — Fenike gemicileri ne gibi şeyler üzerine alışveriş ederlerdi? 6 — Fenikeliler nasıl bir yazı yazarlardı? Bu yazı nereden alınmıştır? 7 — Fenikelilerin en tanınmış sömürgesi hangisidir? 8 — Fenikelilerin medeniyete hizmetleri nedir?

9 — Palestin neresidir? 10 — İbraniler nereden gelmişlerdir? 11 — Bunların dili hangi dile benziyordu? 12 — İbraniler nasıl Mısıra gitmişlerdir? 13 — İbranilerin Mısırdan çıkmasında önayak olan kimdir? 14 — Musa Dininin diğer eski dinlerden farkı nedir? 15 — İbranilerin tanınmış kralları kimlerdir? 16 — Merkezleri neresi idi? 17 — İbrani Devleti neden parçalandı? 18 — İbrani krallıklarına kimler son vermiştir? 19 — İbraniler bugün neden dağılmış bulunuyorlar? 20 — Tevrat nedir?

21 — Ege Denizi ve memleketleri neresidir? 22 — Ege memleketlerinin ahalisi nereden ve hangi yollarla gelmişlerdir? 23 — Egede ilkönce hangi memlekette hükümet ve medeniyet kurulmuştur? 24 — Buna ne medeniyeti diyoruz? 25 — Minos Medeniyeti hakkında neler biliyorsunuz? 26 — Miken Medeniyeti nerede ve kimlerin yardımı ile kurulmuştur? 27 — Torlar kimlerdir? 28 — Nereden gelmişlerdir? 29 — Gelişleri Ege memleketlerinde ne yapmıştır? 30 — İyonya neresidir? 31 — İyonyanın tanınmış şehirleri hangileri idi? 32 — Elen veya Grek Medeniyeti nasıl meydana gelmiştir? 33 — Greklerin dini nasıl idi? 34 — En büyük tanrılarına ne derlerdi? 35 — Isparta nerededir? 36 — Kimler tarafından kurulmuştur? 37 — Likürg Yasaları denilen yasalar ne gibi şeylerdir? 38 — Bu yasalarla ne yapılmak isteniyordu? 39 — Ispartalıların kurulmuş düzenli bozmaktan korkmaları neden ileri ge-

Resim 4. 1938 Yılına Ait Örnek Sorular (s 175)

1943 yılına ait kitapta konu başında, konu içerisinde ve sonunda soru bulunmamaktadır.

1954 yılına ait kitapta konu başlarında toplam 58, konu sonlarında toplam 8 tane soruya yer verilmiş olup bunlardan 21 tanesi analiz geriye kalan 45 soru bilgi düzeyindedir. Ayrıca bir soru içerisinde birden fazla soru cümlesine de yer verilerek öğrencinin olabildiğince çok soruya cevap vermesi amaçlanmıştır. Sorular öğrencinin bildiği bilgiyi hatırlamasına yöneliktir, düşündürüp fikir beyan etmeye, çıkarımda bulunmaya yönelik sorular değildir.

1954 Yılına Ait Örnek Sorular (s 35 Konunun İşlenmesi Bölümünden)

* Roma İmparatorluğu'nun zayıflamasının sebepleri nelerdir?

* İsa peygamber kimdir, ortaya koyduğu dinin esasları nelerdir?

Roma İmparatorluğu ne zaman ikiye ayrıldı?

1964 yılına ait kitapta konu başlarında toplam 60, konu sonlarında toplam 39 tane soruya yer verilmiş olup bunlardan 26 tanesi analiz geriye kalan 73 soru bilgi düzeyindedir. 1964 yılına ait kitapta 1953 yılına ait kitaptaki gibi bir soru içerisinde birden fazla soru cümlesi sıralanmıştır. 1964 yılına ait kitap da kendinden önceki 2 kitap gibi öğrencinin bilgisini ölçmeye yönelik sorular içerip, bir soru içerisinde birden fazla bilgiye yönelik sorulan sorular öğrenciyi sadece ezbere yöneltecek sorulardır.

1964 Yılına Ait Örnek Sorular (s 50 Tamamlayıcı Sorular Bölümünden)

*İtalya'ya gelip yerleşen kavimler arasında medeniyette en ileri olanları kimlerdir?

*İlk Çağ'ın en büyük imparatorluğunu kimler kurmuştur, burada cumhuriyet idaresi nasıl kuruldu?

*Roma İmparatorluğu ne zaman ikiye ayrıldı ve her bir parça ne zaman yıkıldı?

1969 yılına ait kitapta konu başında uygulama düzeyinde toplam 2 soruya, konu sonunda 4 tanesi klasik, 6 tanesi test olan toplam 10 tane bilgi düzeyinde soruya yer verilmiştir.

1969 Yılına Ait Örnek Sorular (s 157 Yapılacak İşler Bölümünden)

* Kadeş Meydan Savaşı kimler arasında oldu?

A) Asurlarla Etiler B) Etilerle Mısırlular C) Sümerlerle Etiler D) Etilerle Yunahlar

*Eti devletini ne zaman, nerede ve kimler kurmuştur?

*Etilerden bize kadar gelen sanat eserlerine nerelerde rastlanır?

1978 yılına ait kitapta bölüm başında uygulama düzeyinde 2, bilgi düzeyinde 1 olmak üzere toplam 3 soruya, konu sonunda 11 tanesi bilgi düzeyinde 4 tanesi analiz düzeyinde toplam 14 soruya yer verilmiştir.

1978 Yılına Ait Örnek Sorular (s 154 Ödev ve Sorular Bölümünden)

* Mezopotamya'da ilk uygarlık kimlerle, ne zaman başladı?

* Eski Mısır uygarlığından bugüne kalmış başlıca eserler nelerdir?

*Eti Krallığı'nın başkenti neresiydi? Bu şehrin şimdiki yeri neresidir?

1987 yılına ait kitapta bölüm başında 7 tanesi bilgi, 1 tanesi analiz düzeyinde olmak üzere toplam 8, bölüm sonlarında ise 2 tanesi bilgi, 1 tanesi değerlendirme ve 1 tanesi analiz düzeyinde toplam 4 soruya yer verilmiştir.

1987 Yılına Ait Örnek Sorular (s 177 Hazırlık Bölümünden)

* *Bulduğunuz yerde veya yakınında müze varsa, orada korunan türlü kalıntıların hangi çağlardan ve kimlerden kalmış olduğunu öğreniniz.*

* *Çevrenizde höyük varsa, bu tepecik üzerinde insan eliyle yapılmış ne gibi kalıntılar görülebilir?*

* *Çevrenizde eski çağlardan kalma yıkıntılar ve höyükler üzerinde araştırmalar yapılmış ise neler bulunduğunu ve bunların kimlerden kalmış olduğunu araştırınız.*

1996 yılına ait kitapta bölüm başında 1 tane bilgi düzeyinde, bölüm sonunda 4 tane bilgi düzeyinde soruya yer verilmiştir.

1996 Yılına Ait Örnek Sorular (s 190 Değerlendirme Soruları Bölümünden)

* *Mezopotamya neresidir? Burada hangi devletler kurulmuştur?*

* *Hititlerden sonra Anadolu'da hangi devletler kurulmuştur?*

* *İlk parayı kimler kullanmıştır? Paranın bulunması, alış verişte ne gibi değişikliklere sebep olmuştur?*

2000 yılına ait kitapta ünite başında 3 tane bilgi düzeyinde, ünite sonunda 4 tanesi klasik, 4 tanesi test olmak üzere toplam 8 tane bilgi düzeyinde soruya yer verilmiştir.

2000 Yılına Ait Örnek Sorular (s 108 Değerlendirme Soruları Bölümünden)

* *İlk Çağ'da Anadolu'da hangi devletler yaşamıştır?*

* *Hititlerde devlet yönetiminin özellikleri nelerdir? Araştırınız.*

* *İlk Çağ'da Anadolu'da hangi bilimlerde gelişmeler olmuştur?*

2007–6 yılına ait kitapta ünite başında 1 tane bilgi düzeyinde soruya yer verilmiştir. Daha sonra ünite içindeki konulara, hikayelere yer alan resimlere yönelik sorulara yer verilmiş olup bunlardan 2 tanesi bilgi, 6 tanesi kavrama, 8 tanesi analiz, 4 tanesi sentez düzeyindedir. Ünite sonunda 13 tanesi bilgi düzeyinde, 1 tane de sentez düzeyinde soruya yer verilmiştir. 2007–7 yılına ait kitapta ünite başında 1 tane bilgiye yönelik; konu içinde 2 tane bilgi, 1 tane analize yönelik soru; ünite sonunda 1 tane bilgiye yönelik soruya yer verilmiştir.

2007 Yılına Ait Örnek Sorular (s 48, 51, 52)

* *Anadolu ve Mezopotamya'da farklı yüzyıllarda yaşamış uygarlıkların başkentlerini, önemli şehirlerini aynı harita üzerinde görüyorsunuz. Anadolu ve Mezopotamya'da bu kadar çok uygarlığın kurulmasının nedenleri neler olabilir?*

* *Size bir müze açma yetkisi verilse orada neler sergilemek istersiniz? Neden?*

* *Alıntıya göre Asurluların hukuk sistemleri hakkında hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?*

* Yukarıdaki hikâyede Kral Hammurabi göze göz dişe diş ifadesiyle ne anlatmak istemektedir?

2015–6 yılına ait kitapta ünite başında 1 tane bilgiye yönelik; ünite içinde 2 tane bilgi, 1 tane kavrama, 1 tane analiz, 1 tane sentez, 3 tane değerlendirme; ünite sonunda 6 tane bilgi düzeyinde soruya yer verilmiştir.

2015–7 yılına ait kitapta konu içinde 1 tane kavrama düzeyinde soru; ünite sonunda ise 1 tane bilgiye yönelik soru bulunmaktadır.

2015 Yılıının 6. Sınıfına Ait Örnek Sorular (s 46,48,49)

* *İyonların zenginliği, bilim ve sanatta ilerlemesi diğer uygarlıkları nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.*

* *Günümüzdeki ülkeler arası ilişkileri dikkate alarak bu uygarlıkların birbirleri ile ilişkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?*

* *Kronolojide belirtilen uygarlıklardan aynı dönemde yaşayanlar hangi ilişkiler içinde olmuş olabilirler?*

Kitaplara genel olarak bakıldığında 2005 yılından önceki kitaplarda sorulara daha çok ünite başında veya sonunda yer verilmiş olup sorular öğrencinin bilgisini ölçmeye yöneliktir. 2005 yılından sonraki kitaplarda ise sorular konunun başında, ünite içerisinde, anlatım sırasında verilmiş; görsellere ve hikâyelere yönelik olup öğrencinin bilgisini ölçmekten ziyade öğrenciyi düşündürmeye ve kendi fikrini söylemeye, okuduklarından çıkarımda bulunmasını sağlamaya yönelik sorulardır. Bilgiye yönelik sorular ise ünite sonunda verilmiş olup bu da işlenen konunun tekrarını yapma amacını taşımaktadır. Bu da 2005 yılından sonra hazırlanan kitapların ‘Yapılandırmacı Yaklaşım Yönelik’ hazırlanmış olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bir konuya geçilmeden önce konu veya ünite başlarında yer alan hazırlık soruları öğrencinin o konu hakkında öğrenecekleri ile ilgili olarak bir beyin fırtınası oluşturmasını sağlayıp öğrencide konu ile ilgili merak oluşturabilmelidir. Soruların cevaplarının işlenecek konunun içinde yer aldığı sorular öğrencinin “merakını, ilgisini, dikkatini çekmez, düşünmesini ve yorum yapmasını” da geliştirmez (Ulusoy, 2009:422).

İncelenen kitaplar doğrultusunda 2005 yılından sonraki kitaplarda yer alan soruların öğrencileri düşünmeye, çıkarımda bulunmaya yönelttiği, ünite sonundaki soruların ise konunun tekrarını yapmaya yönelik bilgi içerikli olduğu söylenebilir.

4.5.BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

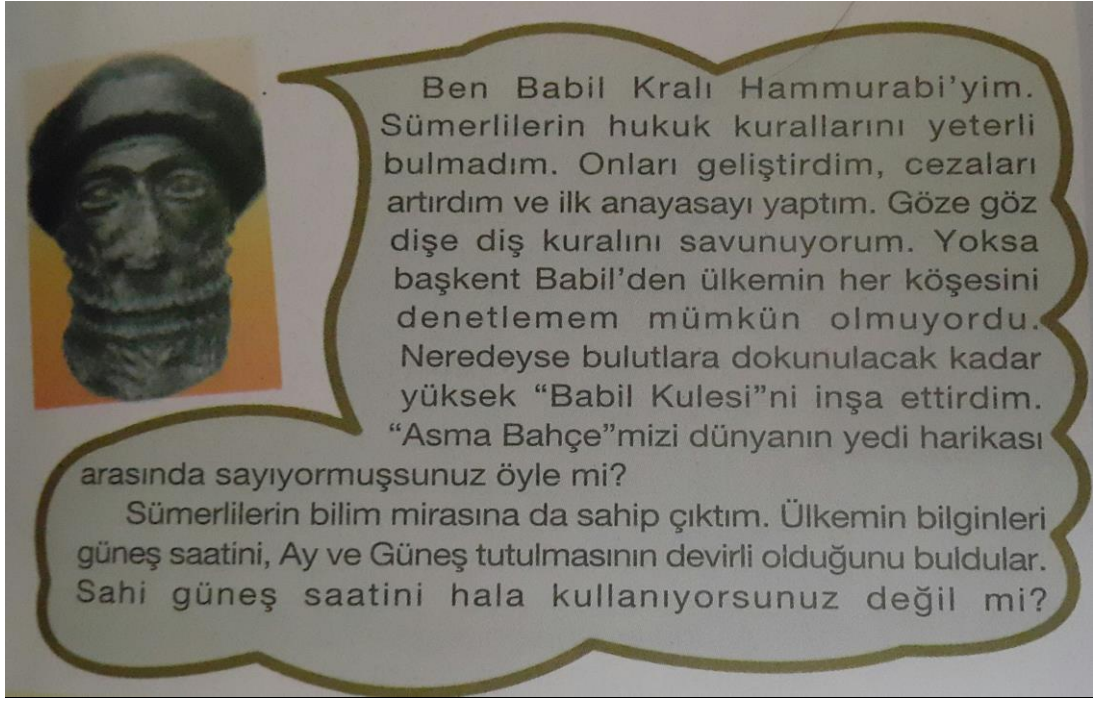
4.5.1. Okuma Parçaları ve Biyografilere Yer Verilmesi Bakımından Kitaplar Arasındaki Farklılıklar

1938 ve 1943 yıllarına ait kitaplarda Hz. Yusuf hakkında kısa bir biyografiye yer verilmiştir. 1943, 1954, 1964 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Büyük İskender' e ait kısa bir biyografiye yer verilmiştir. 1938 yılına ait kitapta Hz. Musa' ya, 1938, 1954, 1964 yıllarına ait kitaplarda Hz. İsa, Sezar ve Augustus 'a ait kısa biyografilere yer verilmiştir. 1954, 1964 ve 1987 yıllarına ait kitaplarda Hammurabi hakkında biyografilere yer verilmiş, ayrıca 1987 yılına ait kitapta Firavun' a ait bir hikaye anlatılmıştır. 1978 yılına ait kitapta II. Ramses' e ait biyografiye yer verilmişken 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda Anadolu Uygarlıkları ve Romalılar başlıkları okuma başlığı altında ele alınmış olup 1969 yılına ait kitapta okuma parçası verilmemiş, medeniyetler tanıtılmıştır. 1978 yılına ait kitapta ise Frikyalıları ile ilgili Kördüğüm Hikâyesine, Lidyalılar ile ilgili Krezus ile alakalı bir hikâyeye⁵ yer verilmiştir, ayrıca 1978 yılına ait kitapta İyonlu Homeros, Tales ve Herodot' a ait biyografilere yer verilmiştir. 2007 yılı 6.sınıfına ait kitapta ele alınan tüm uygarlıklar ile ilgili bilgiler hikâyeleştirilerek o uygarlığı temsil eden bir kişinin ağzından aktarılma yolu ile anlatılmıştır. 2015 yılı 6.sınıfa ait kitapta Alıç Ağacı ile sohbetler parçasından kısaltılarak düzenlenmiş olan Anadolu başlıklı okuma parçasında Anadolu Medeniyetleri hakkında bilgi verilmiştir.

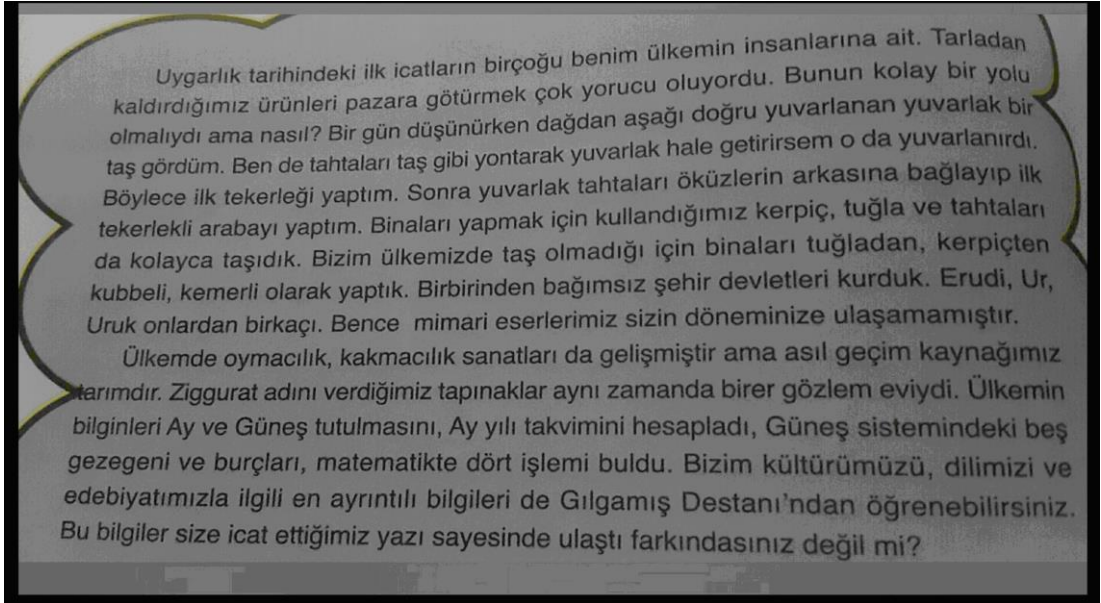
Kitaplar genel olarak incelendiğinde öğrencinin ilgisini çekip kendisini tarihi karakterin yerine koyabileceği örnekler sadece 2007 yılının 6. sınıf kitabında rastlanmıştır. Her ne kadar 1969 ve 1978 yıllarına ait kitaplarda okuma başlığı altında medeniyetlere yer verilmiş olsa da okuma parçaları aslında öğrenciye hitap edecek parçalardan ziyade medeniyet hakkında bilgiler içeren konu anlatımlarıdır. Cumhuriyet döneminden günümüze incelenen ders kitaplarından 2007 yılına ait kitap haricinde sadece 78 yılına ait kitapta öğrencilerin dikkatini çekebilecek 2 adet hikâyeye yer verilmiştir. Diğer kitaplar ise fazlasıyla bilgi aktarmaya yöneliktir.

---

⁵ Krezüs ile ilgili hikâyeyi anlatan resim için ekler bölümündeki Resim 14'e bakınız.

Resim 5. 2007 Yılı 6.Sınıf Kitabında Yer Alan Örnek Biyografi (s 51)

Resim 6. 2007 Yılı 6.Sınıf Kitabında Yer Alan Örnek Hikâye (s 50)

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde sonuçlara yer verilmiştir.

“Cumhuriyet Döneminde İlkokulda Eskiçağ Konusunun Öğretimi” başlığı adı altında 4 adet 4. sınıf Tarih ders kitabı, 7 adet 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, 2 adet 6. sınıf ve 2 adet 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Bu bağlamda cumhuriyet dönemi ders kitaplarında Türk Tarih Tezi’ni destekleyen cümlelere ve 1936 yılı İlkokul Programının Tarih dersi için verilen hedefleri doğrultusunda da Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı büyük rolü ispatlama amacıyla Anadolu Uygarlıklarına ve Yunan, Roma uygarlıklarına daha fazla yer verilmiştir. Türk Tarih Tezi sebebiyle Anadolu’nun Yunan, Roma uygarlıklarını da kapsayan mirasını tanıtmak ve Türk yurdu olduğunu ispatlamaya çalışmak, sonrasında ise hümanist yaklaşım sebebiyle diğer medeniyetlerin de tanıtımına ağırlık verilmesi sebebiyle bu konular ilgili ders kitaplarında daha fazla yer bulmuşlardır. Roma ve Yunan uygarlıklarına bu medeniyetlerin de Anadolu topraklarında kurulmuş olmasından dolayı fazla yer verilmiştir. 2000 yılına kadarki tüm kitaplarda Roma Uygarlığı da diğer Anadolu Uygarlıkları kadar yer bulmuştur. Bunda da dönemlerin tarih öğretimi yaklaşımı kadar Roma uygarlığının hem Anadolu topraklarındaki medeniyetlerden etkilenen hem de etkileyen konumda bulunması nedeniyle bu kadar yer verilen bir medeniyet olduğu düşünülmektedir. Ancak bu dönemde Tarih dersi için ayrılan 2 saatlik ders saati düşünüldüğünde konuya ayrılan sayfa sayısı çok fazla, konu için verilen bilgiler çok ayrıntılı, resimler de öğrencinin dikkatini çekmekten çok uzaktadır. Ayrıca konu sonlarında verilen sorular da öğrenciyi daha da sıkacak yoğunluktadır.

1938 yılına ait kitapta bu kadar ayrıntılı bilgiye yer verilmişken 1943 yılına ait kitapta da her ne kadar Türk Tarih Tezi'ni savunan cümlelere yer verilmiş olsa da konular için ayrılan sayfa sayısının azlığı ve görsellere yer verilmemiş olması ilginç bir detaydır.

1945 UNESCO sözleşmesiyle barışçıl tarih yaklaşımı ve Türk Tarih Tezi'nden uzaklaşma, akabinde 1948 yılında kabul edilen İlkokul Programına uygun olarak 1954–1964 ders kitaplarında eski kadim medeniyetlerle Türklük bağının kurulması amacıyla; yani Türk Tarih Tezi'nden ve dolayısıyla da diğer medeniyetlerden üstün olma anlatımından uzaklaşmıştır.

Yurtsever'in (1996: 33) de belirttiği üzere cumhuriyetin ilk yıllarında 4. sınıflarda ilk- orta çağ konusu işlenecek şekilde programlar hazırlanırken 1968 yılından itibaren tarih dersi bağımsız bir ders olmaktan çıkmış ve tarih, yurttaşlık bilgileri ve coğrafya dersleri birleştirilerek sosyal bilgiler adı altında okutulmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerle de 4. sınıflardaki ilkçağ tarihine ayrılan bölüm azalmıştır. Tarih dersinin bağımsız ders olarak okutulduğu dönemlerde ilkçağ uygarlıkları geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sosyal bilgiler ders programında ise konular Anadolu uygarlıklarından Hitit uygarlığını merkez alarak bu uygarlığın yıkılışından sonra Anadolu'da kurulan uygarlıklar, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarına kısaca değinilmesi öngörülmüştür (Yurtsever, 1996: 33).

1970'lerden sonra yine Türk Tarihi'ne ayrılan bölümün artırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle 1969–1978–1987–1996–2000 yıllarına ait kitaplar incelendiğinde en fazla bilgiye Anadolu Uygarlıklarında yer verilmiş olduğu gözlenmiştir. Roma Uygarlığı da Anadolu'da kurulan medeniyetlerden kabul edildiği için diğer Anadolu Uygarlıkları kadar yer bulmuştur. Ayrıca bu yıllara ait kitaplarda İyon medeniyeti Anadolu Uygarlıkları adı altında ele alınmıştır. Oysaki daha önceki kitaplarda İyon Uygarlığı Yunanlılar ya da Ege Medeniyeti Uygarlıkları başlığı altında ele alınmıştır.

Tarih zaman kavramı ile iç içedir. Ancak zaman kavramı çocuklarda en geç oluşan yetenektir. 6–14 yaş arasındaki çocuğa milattan önce, milattan sonra, eski, orta, yeni çağ denilince afalladığı gözlenmiş, bu nedenle çocuğa ilk zaman mefhumu masal yolu ile verilirse daha çekici hale gelebilir, bu da çocuğa daha çok hitap eden bir yaklaşım olabilir. Bu yaş grubundaki çocuklara tarih konuları gerçeklik payı

fazla olan masallar (Göksel, 1958:26,34) yolu ile öğretilirse soyut olan konu somutlaştırılmış ve sıkıcılıktan da uzaklaştırılmış olur. Bu açıdan 2005 yılına ait kitapta yapılandırmacı yaklaşımın kabul edilmesi ve 4. sınıfa giden öğrencilerde zaman mefhumunun oluşmaması sebebiyle medeniyetler konusu ele alınmamıştır. 2005 4. sınıfta tarih konuları yakın çevreden başlayarak anlatılmış, bunun içinde eskiçağ tarihi konularına yer verilmemiştir.

Aynı şekilde İngiltere'deki 1995 tarih programında da ilköğretim düzeyi somut işlem dönemindeki çocuklara somut nesnelere bağlı olarak karşılaştırma, sınıflama ve sıralama yaptırılmaktadır. Yani mümkün oldukça nesnelere, aileden, çevreden hareket eden bir program yapılmıştır (Ata, 1999:3).

Eskiçağ konuları 6.sınıf konusu olarak ele alınmış, 7.sınıflarda ise buluşlar başlığı altında medeniyetlerin adları verilerek bir nevi tekrar yapılmaya çalışılmıştır. 2007 yılına ait 6. sınıf kitabının incelenen kitaplar içinde çocukların ilgisini çeken biyografi ve hikâyelere yer verilmesi açısından en ilgi çekici kitap olduğu söylenebilir. Baymur'a (1949:25,26) göre çocuğa tarih konuları 11-12 yaşından itibaren verilebilir, ancak bu da belirli bir sıraya göre değil, hikâye şeklinde verilmelidir. Hikâye olmuyorsa bile canlandırma vasıtalarına başvurarak konular açıklanmalıdır.

2015 yılına ait 6. sınıf ders kitabının her ne kadar okuma metinlerine yer vermese de anlatımındaki sadelik, medeniyetlere yönelik resimlerle bağlantı kuran destekleyici, kısa bilgilere yer vermesi açısından yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak düzenlendiği söylenebilir. Ayrıca 2005 yılından sonraki 6. sınıf kitapları konunun anlatımını destekleyen görseller, konu başında, içerisinde ve sonunda yer alan sorular, verilen etkinliklerle yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanmış kitaplardır. 2005'den sonraki tüm kitaplar öğrenciyi düşünmeye, "Yerinde olsaydın ne yapardın?" şeklindeki sorularla tarihi kahramanlar ve öğrenci arasında empati kurmaya, ayrıca ders kitabı dışındaki kaynaklardan okuma ve araştırma yapmaya, tahminlerde bulunmaya, o dönemi içselleştirerek ve kendini o dönemdeki uygarlıklardaki önemli şahsiyetlerin yerine koyup düşündürerek öğrenmeye yönelten etkinliklerle zenginleştirilmiştir. Ancak ders için ayrılan haftalık ders saatinin 3 saat ile sınırlı olması konu için verilen etkinliklerin yapılması açısından yeterli değildir.

5.2. ÖNERİLER

Araştırılan kitaplar incelendiğinde kitaplardan 2007 yılı 6. sınıf kitabının 2015 yılı kitabına göre daha etkili bir kitap olduğu göz önüne alındığında yeni hazırlanacak kitaplarda da medeniyetlerle ilgili konu anlatımına ayrılan sayfa sayısı 2015 yılında her ne kadar az da olsa 2007 yılındaki gibi hikayeleştirilerek, öğrencinin empati kurmasını sağlayacak şekilde anlatılıp öğrencinin düşünmesini sağlayan sorular yöneltilerek hazırlanırsa o yaş grubu öğrenciler için daha çok ilgi çekici olabilir. Ayrıca ünite sonunda konu ile ilgili hangi kaynaklara başvurulabileceği hakkında bilgi verilmesi, görseller açısından ise öğrencinin yorum yapmasını, yeni fikirler üretmesini sağlayacak görsellere daha fazla yer verilmesi daha faydalı olabilir.

Ayrıca eskiçağ gibi öğrenciden zaman dilimi olarak çok uzakta yer alan bir konunun öğrenci tarafından daha ilgi çekici hale getirilmesi için ders kitaplarında günümüzde yapılan eskiçağ tarihi ve medeniyetlerine yönelik arkeolojik kazılarla ilgili tanıtıcı ve merak uyandırıcı bilgilere de yer verilebilir. Ders kitaplarında sadece kaynak ismi değil konu ile ilgili ulaşılabilecek video görüntülerine ait web adreslerinin de verilmesi daha faydalı olabilir.

Ayrıca bu kadar çok fazla konunun haftada sadece 3 saat içine sığdırılmaya çalışılması, yapılabilecek etkinlikleri de sınırlandırmaktadır. 3 saatlik bir süre içinde konunun dramatize yoluyla öğretilmesi, müze ziyaretleri ya da tarihi yerleri ziyaret gibi etkinliklerin yapılması, birincil kaynakların kullanılması, farklı kaynaklardan yapılan araştırmaların sunulması tarzındaki etkinliklerin yapılması pek mümkün görünmemektedir.

Bu nedenle derse ayrılan süre artırılırken Sosyal Bilgiler dersi için öğretilmesi hedeflenen konu sayısı azaltılabilir, konular ilköğretimin 2. kademesine ve ortaöğretime kademeli olarak dağıtılabilir, her sene konunun tekrar edilmesinden ziyade her sene farklı konuların öğretilmesine ağırlık verilebilir. Bu nedenle de ders kitaplarındaki azaltılacak olan konular öğrencinin zevkli bir şekilde öğrenebileceği şekilde sunulurken, öğretmenin de bu sunumu daha da etkili hale getirip sınıfta uygulayacağı yöntemlerle kalıcı hale getirilebilir.

Eskiçağ konularının daha somut hale getirilebilmesi için müzeler daha aktif olarak kullanılabilir. İngiltere'deki gibi dokunulabilir müzeler ülkemizde de uygulamaya geçirilebilir. Eskiçağa ait röprodüksiyon eserlerin yer aldığı müzelerle Eskiçağ tarihi öğrenciler için daha ilgi çekici hale gelebilir.

Aynı şekilde röprodüksiyon eserler MEB tarafından okullara temin edilirse tarih eğitimi daha ilginç hale gelebilir, bu sayede Eskiçağ konuları cumhuriyet döneminde olduğu gibi ilkökul ders kitaplarında da yer bulabilir; ancak cumhuriyet dönemindeki kadar çok ayrıntıya düşmeden yer verilmesi durumunda etkili olabilir.

Bu nedenle de öğretmenlere de tarih öğretiminin nasıl daha etkili bir şekilde yapılabileceğini öğrenebilecekleri tarih seminerleri verilebilir.

Ayrıca öğrencilere bilgi aktarımından ziyade ülkemizde de “Küçük Arkeologlar” adı altında düzenlenen etkinlikle simülasyon kazı alanında yapılan çalışmalar artırılabilir. Ayrıca Almanya'daki müzelerde bulunan atölyelerde daha henüz anaokulundaki öğrencilere gerçeğe yakın objeler verilerek kil ve çamurdan aynısını yapma etkinlikleri okullarımızda ya da eskiçağ konusunun işleneceği zamanlarda müzeler tarafından belirlenecek yerlerde yapılırsa tarih konuları somutlaştırılmış, eğlenceli hale getirilmiş olur. Böylece sadece bilgiye dayalı ders kitapları yerine yaparak, yaşayarak geçmişini öğrenme, tarihine sahip çıkma sorumluluğu yani sosyal bilgiler derslerinin amaçlarına daha kolay ulaşılabilir. Önemli olan hâlihazırda uygulanmaya başlanmış olan etkinliklerin sadece arkeolojik kazıların çoğunlukta olduğu yerlerde değil bu çalışmanın bahçesi olan her okulda yapılacak hale getirilmesine destek sağlanması ve ders kitaplarını artık uygulamalara rehberlik amacını taşıyacak hale getirebilmektir.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E. (2002). *Anadolu Kültür Tarihi* (13. Baskı). Ankara: Tubitak.
- Alaslan, F., ve Şimşek, A. (2014). Milliyetçi Tarihten Milli Tarihe, Çatışmacı Eğitimden Barışçı Eğitime Doğru Türkiye’de Tarih Ders Kitapları, *Akademik Bakış Dergisi*, 1-20. www.akademikbakis.org/dergi//milliyetci-tarihten-milli-tarihe-catismaci-egitimden-barisci-egitime-dogru-turkiyede-tarih-ders-kitaplar201502.pdf adresinden erişildi.
- Ambarlı, A. (2010). *Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aslan, E. (2012). Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi- I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37(164), 332-346.
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları, *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Ata, B. (1999). İngiltere’de Piaget ve Bruner’in Görüşlerinin İlköğretimde Tarih Öğretimine Yansıması Üzerine Bir Araştırma, PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 6, 1-9. http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/270510824_6-İNGİLTERE.pdf adresinden erişildi.
- Ata, B. (2000). Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak Tarihi Romanlar, *Türk Yurdu*, 153-154, 158-165.
- Aydın, A. (2009). *Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretim* (10.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Balcı, A. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma* (6. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bauer, S W. (2013). *Antik Dünya, İlk Kayıtlardan Roma’nın Dağılmasına*. (Çev. Mehmet Moralı). (1. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayın. (Eserin orijinali 2007’de yayımlandı).
- Baymur, F. (1949). *Tarih Öğretimi*. (3. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Beşikçi, İ. (1986). *Türk Tarih Tezi ve Kürt Sorunu* (2. Baskı). Stockholm.
- Bilgili, A. S, (2014). Eğitim Programlarımızda Türk-İslâm Sentezi Meselesi (1980-2000 Yılları Arasındaki Tartışmalara Bir Projeksiyon). *Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Çapa, M. (2002) .Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29-30, 39-55.
- Çelebi, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Konularının İçerik Düzenleme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıvgın, İ., ve Yardımcı, R. (2007). *İlkçağ Tarihi* (1. Baskı). Ankara: Maya Akademi.
- Çiftçi, A. (2010). *Türkiye'de Eskiçağ Tarihçiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, G. Y. (2010). Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(19), 385-396.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2006). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Tarih Öğretiminin Genel Amaçlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 133-146.
- Demircioğlu, İ. H. (2008). Türkiye'de Tarih Eğitiminin Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 430-450.
- Demircioğlu, İ. H. (2012). Osmanlı Devleti'nde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 193,115-126.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 38, 119-133.
- Demirel, Ö. (2004). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (7. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Erdinç, E. (2011). Eski ve Yeni Ortaöğretim Tarih Programının Amaç ve İçerik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2135-2153.
- Ergin, M. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açuları Klasik ve Bizans Dönemleri*. N. Ergin ve S. Redford (Derleyenler). (2. Baskı), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göksel, Ö. M. (1958). *Tarihi Çocuklarımıza Nasıl Öğretelim*. Aydın.
- Howgego, C. (2013). *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi* (Çev. Oğuz Tekin). (2. Baskı). İstanbul: Homer Kitabevi. (Eserin orijinali 1995’de yayımlandı).
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İplikçioğlu, B. (2013). *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları* (3. Baskı). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Kalın, Ö. U. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (13. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (18. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. A.(2015). *İlk Çağ Tarih ve Uygarlığı* (1. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kaya, R. , Özdemir, Y. ve Şimşek, U. (2004). Genç Cumhuriyet ve Oluşturulmaya Çalışılan Tarih Bilinci. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 271-281.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Keskin, Y. (2012). Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Programlarına Yönelik Bir Analiz: Politik ve İdeolojik Yaklaşımların Programlara Yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 109-128.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2008). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kınal, F.(1998). *Eski Anadolu Tarihi* (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kıyıcı, F. (2003). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İçeriğin Hazırlanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köken, N. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi: 1923-1960*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köroğlu, K. (2013). *Eski Mezopotamya Tarihi* (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Külçür, Ç. (2010). *Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Landsberger, B. (1943). Sümerler. *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 2(5), 90-102.
- Lloyd, S. (2012). *Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*. (Çev. Ender Varinlioğlu). (22. Baskı). Ankara: Tubitak. (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı).
- Macquen, J.G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu* .(Çev. Esra Davutoğlu). (5. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Eserin orijinali 1975'de yayımlandı).
- Memiş, E. (2013). *Eskiçağ Türkiye Tarihi* (12. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ohri, İ. (2006). *Anadolu'nun Öyküsü* (5. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler*

www.sbd.ogu.edu.tr/makaleler/11_1_Makale_14.pdf adresinden erişildi.

- Özgünel, A. C. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açuları Klasik ve Bizans Dönemleri*. N. Ergin ve S. Redford (Derleyenler). (2. Baskı), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Öztaşkın, Ö. B., ve Üngör, Ü. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi, *E- Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1-26.
- Perihan, M. (2013). *Tarih Öğretmenlerinin ve Öğrencilerin Tarih Müfredat Programı ve Tarih Ders Kitabı Hakkındaki Görüşleri: Van İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Safran, M. (2008). Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Öğretimi, *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*. M.Safran ve D. Dilek (Editörler), 13-20. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Sayar, M. H. (2011). Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları ve Eskiçağ Tarihi Eğitimi, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler*. M. Öz (Editör). s. 767-777. Ankara: TTK Basımevi.
- Sönmez, E. (2011). *İlköğretim I. Kademe 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eskiçağ Tarihi Konularının İşlenmesinde Müzelerin Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa İl Merkezi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, M. (2011). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, T. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şimşek, A. (2005). İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması, *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, 310-321.
- Şimşek, A. (2007). Türkiye’de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezilik, *TSA Dergisi*, 11(1), 9-38.
- Şimşek, A. ve Yazıcı, F. (2013). Türkiye’de Tarih Öğretiminin Dünü, Bugünü, *TYB Akademi*, 3(8), 9-32.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 33–51. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/1147/13450.pdf> adresinden erişildi.
- Taşkın, A. ve Şimşek, A. (25-28 Ağustos 2015). *Antique Anatolian Civilizations at Republic Period History Course Books in High Schools: A Comparison of Early Republic Period and Modern Day*. International Conference on the Changing World and Social Research I. Proceedings Book. Vienna, Austria.
- Tekin, O. (2007). *Eski Anadolu ve Trakya Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu’nun İkiye Ayrılmasına Kadar* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, Z. (2012). Antropolojik Dilbilim, Dil Devrimi ve Sadri Maksudi, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 219, 26-39.
- Ulusoy, K. (2009). Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin İşlenişi İle İlgili Düşünceleri (Ankara Örneği), *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 417-434.
- Usta, N. (2011). Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunlarına Bir Örnek Kemal Kara’nın İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında İç ve Dış Düşman Algısı, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37, 163-182.
- Yeşilyurt, E. (2011). Yapılandırmacı Öğrenme Temelli Bir Öğretim Programının Oluşturulmasına İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Turkish Studies*, 6(4), 865-885.

- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, R. (2007). *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu*. S. Özbaran (Hazırlayan). (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, R. (1997). Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(6-7), 33-47.
- Yıldırım, T., ve Şimşek, A. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Kitaplarında Din Anlatısı. *Eğitim ve Bilim*, 40(179), 323-340.
- Yılmaz, A. A. (2010). *Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Önerileri (Ankara İli Ortaöğretim Kurumlarında)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, A. A. (2010). Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Education Science*, 6(3), 2148-2156.
- Yurtsever, M. (1996). *İlk-ortaöğretim Tarih Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Bilgisi ve İlkçağ Tarihi Üniteleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WEB1, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093852_2_sura.pdf adresinden 04.01.2016 tarihinde erişilmiştir.

İncelenen Ders Kitapları

- Kültür Bakanlığı, (1938). *İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- T.C. Maarif Vekaleti Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü, (1943). *İlkokullara Tarih Hulasa ve El Kitabı IV. Sınıf*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Akşit, N. ve Eğilmez, O. (1954). *İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akşit, N. ve Eğilmez, O. (1964). *İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konuk, İ., Su, K. ve Erdem, S (1969). *4.Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Bilgi Basımevi.
- Çalapala, R. (1978). *Sosyal Bilgiler İlkokul 4*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1987). *Sosyal Bilgiler İlkokul 4*. M.E.Basımevi.
- Kılavuz, N. (1996). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. İstanbul: Önde Yayıncılık.
- Kurtcan, Y., Helvacı, K. ve Tomsuk, A. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sınıf 4*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Kolukısa, E. A., Oruç, A., Akbaba, B. ve DüNDAR, H. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: A Yayınları.
- Genç, E., Polat, M.M., Başol, S, Kaya, N., Azer, H., Gökçe, S, Koyuncu, M., Gök, A., Yıldız, A., Yılmaz, D. ve Özcan, A. (2007). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6 (3.Baskı)*. İstanbul: Kelebek Matbaacılık.
- Polat, M.M., Kaya, N., Koyuncu, M. ve Özcan, A. (2007). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı (1.Basım)*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Birbiçer, B. (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- Karabıyık, E.Ü. (2014). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: Evren Yayıncılık.

Karabiyik, E.Ü. (2014). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. Ankara: Evren Yayıncılık.

EKLER

1. ESKİÇAĞ TARİHİ

Tarih, geçmişi algılama, olaylarıyla düşünce akımlarıyla bütünleştirerek kavramanın, günümüzle ve gelecekle köprü kurmaya çalışmanın yoludur (Ersanlı, 2003: 13). Tarihçiler tarih disiplinde yazının icadıyla başlayan devirlere Tarihsel Çağlar, yazının bilinmediği devirlere de Tarih Öncesi çağlar adını vermişlerdir (Akurgal, 2002:2). Tarihi devirler yazı ile başlar. Ancak Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'dan ilk ikisinde M.Ö. IV. binyıl sonlarında (3200'lerde) yazı başladığı halde Anadolu'da II. binyıl başlarında yazıya geçilmiştir (Kınal, 1998:59). Dolayısıyla yazılı tarih M.Ö. 3000 dolaylarında başlamıştır (Baurer, 2013:63).

İplikçioğlu'na (2013:15) göre “Antikite” de denilen “Eskiçağ ya da İlkçağ” Orta, Yeni ve Yakınçağ'ın yanında, yer ve zaman bakımından aynı ölçüler içinde değerlendirilmemiştir. İplikçioğlu (2013:15,16);

“Geçen yüzyılın başlarına değin Eskiçağ denilince, zaman olarak Eski Helen ve Roma dönemleri, yer olarak da Akdeniz Bölgesi ile çevresi anlaşılmaktaydı. Eskiçağ kavramı önceleri yalnızca Helen ve Roma Tarihlerini kapsarken 19. yy.'da Eskidoğu yazı ve dillerinin (Eski Önyasya-Mısır yazı ve dilleri) çözülmesiyle zaman ve yer bakımından genişlemiştir. Bugün Eskiçağ denilince iki ayrı kültür çevresinin tarihi anlaşılmaktadır: Önyasya-Mısır(Eskidoğu) ve Hellas-Roma(Eskibatı).

Bu bağlamda Eskiçağ tarihini ve bu tarihte yaşayan toplulukları da 2 ana grup altında inceleyeceğiz. Bu toplulukları uygarlıklar (medeniyetler) olarak ele alacağız. Öyleyse uygarlık sözcüğünün kelime anlamına da yer vermek faydalı olacaktır. Çıvgın ve Yardımcı'ya (2007:16) göre uygarlık binlerce yıla yayılmış bir sürecin sonunda ortaya çıkan birikimlerin toplamıdır ve uygarlığın M.Ö. X. binyıl ile III. binyıl arasında özellikle Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da olgunlaştığını belirtmektedirler.

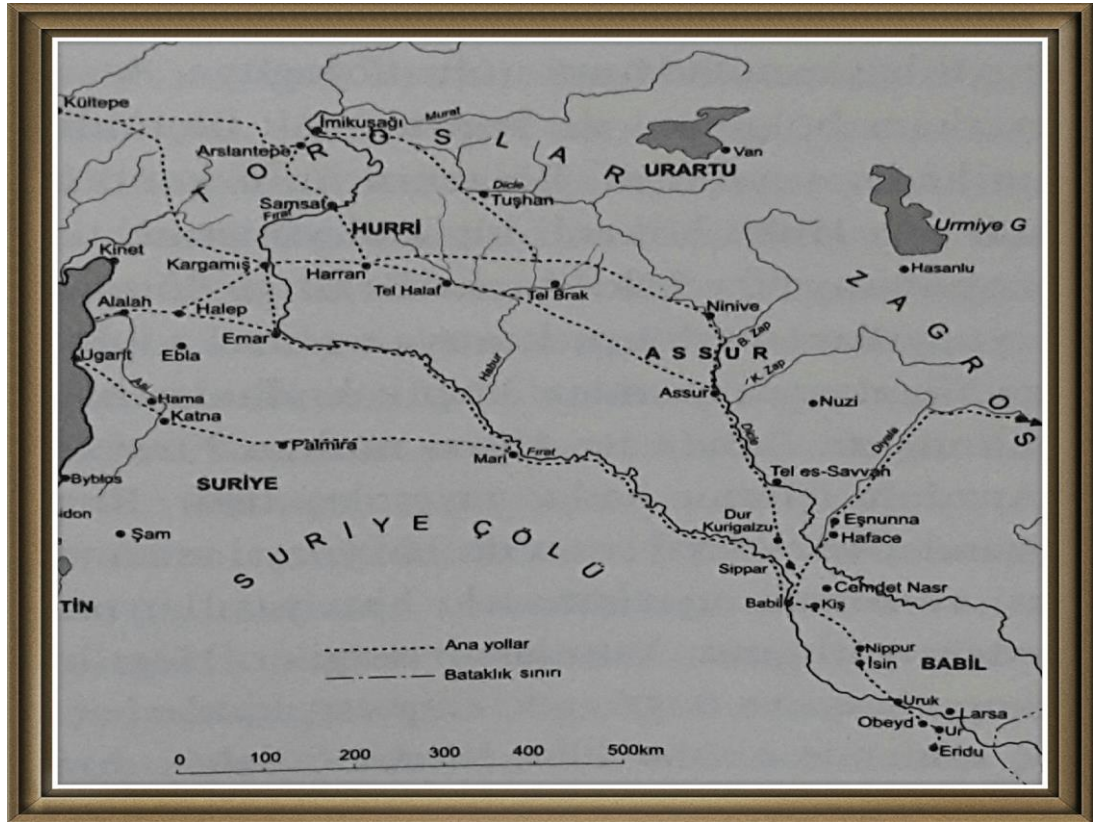
Bu bağlamda Bülent İplikçioğlu'nun ‘Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları’ adlı kitap baz alınarak Eskiçağ Uygarlıkları Eski Doğu ve Eski Batı Uygarlıkları ana başlığı altında ele alınmıştır.

1.1. ESKİ DOĞU UYGARLIKLARI

Eski Doğu uygarlıkları başlığı altında Mezopotamya, Anadolu, İran, Suriye-Filistin ve Mısır uygarlıklarını ele alacağız.

1.1.1. Mezopotamya Uygarlıkları

Mezopotamya Fırat ve Dicle nehirlerinin arasında kalan, günümüzdeki Irak topraklarının bir bölümünü tanımlamak için mesos(orta) ve potamos(ırmak) sözcükleri birleştirilerek türetilmiş bir addır (Köroğlu, 2013:11,12). Büyük bir bölümü Irak sınırları içerisinde olmakla beraber kuzey kesimi ise Türkiye'nin sınırları içerisindedir. Mezopotamya denilen bölgeyi doğudan ve batıdan Fırat ve Dicle nehirleri sınırlamaktadır. Bu ırmaklar Mezopotamya'yı Yukarı (Kuzey) ve Aşağı (Güney) Mezopotamya olmak üzere ikiye ayırırlar (Kaya,2015:19).

Harita 1. M.Ö. 2. binyılın ilk yarısında Mezopotamya ve çevresi (Köroğlu, 2013:95)

Mezopotamya Tarihi'nin ana karakteristiği, doğal sınırlarının olmaması nedeniyle bölgenin sürekli değişik kavimlerin egemenliği altına girmesi ve daha az homojen bir kültür gelişimine sahne olmasıdır (İplikçioğlu, 2013:47).

Şimdi bu bölgede tarih sahnesine girmiş uygarlıkları tanıyalım. Bunlar:

1.1.1.1.Sümerler

Dünyanın bilinen ilk uygarlığı Sümerler tarafından kurulmuştur. 19. yy. öncesinde, tarihte Sümer adında bir halkın var olduğu bilinmiyordu, sonrasında yapılan arkeolojik kazılar ve çivi yazısının çözülmesi bu uygarlık ile tanışılmasına imkan sağladı (Çıvgın veYardımcı,2007:20;Köroğlu, 2013:59).

Başlarda Sümer uygarlığını sonlandıran Akkadların Sümerler ile akraba oldukları düşünülürken bilim adamları 1851'de çözümlenen Akkad dilinin Sami dil ailesinin ilk temsilcilerinden olduğunu, Sümercenin Sami dil ailesinin temel özelliklerini göstermediğini ortaya koymuşlardır (Çıvgın ve Yardımcı,2007:20). Yani Sümerler günümüzde bilinen diğer dil grupları ile akraba olmayan, kendine özgü bir dile sahiptirler (Köroğlu,2013:59). M.Ö. 2050 yıllarında bir yandan içeride başlayan çözülme ve çöküntüler diğer yandan da dışarıdan gelen zorlamalarla çökmeye başlayan Sümer yönetiminde Sümerce de konuşma dili olarak terk edilmeye, sadece mekteplerde kullanılmaya başlandı (Landsberger, 1942: 92). Yani tüm bu özgünlüğüne rağmen Sümerce gelişimini tamamlamadan yerini Sümerleri fethedenlerin yazısı Akadca'ya bıraktı (Bauer, 2013:67).

Sümerler çiviyazısı kullanmaya başladığında bir zamanlardan bilinebilir bir geçmişe geçmiş oldular. Kazanılan savaşları, gerçekleşen alışverişleri, tapınakları anlatmaya başladılar. Kral listeleri de artık resmi tabletlerle ve yazıtlarla geliştirildi (Bauer, 2013:71).

Yüksek yerlere kurulan tapınakların son biçimi olan ziggurat Sümerlerin kazandırdığı yapıdır (Köroğlu, 2013:65). Merkezi bir tapınak çevresinde kurulan ve kendilerini bir sur ile güvenlik altına alan Sümer kent devletlerinin başında askeri ve yargıçlıkla ilgili görevleri de olan rahip kral (ensi) bulunuyordu. Ensi sed ve kanal yapımı çalışmaları için organize edilen halk üzerinde egemenliğini sürdürüyordu (İplikçioğlu, 2013:48). Ayrıca rahiplerin kontrolü altında örgütlenen

Sümer kentleri M.Ö. 3000 yıllarından itibaren komşu bölgelere saldırmaya başlamışlar, savaşlarda da eşekler tarafından çekilen dört tekerlekli savaş arabaları, ticarete ise gemileri kullanmışlardır. Arabaların ve gemilerin Sümerler tarafından ne kadar önemli olduğu bu bilgiye silindire mühürlerde çok fazla yer verilmiş olmasından anlaşılmaktadır (Kaya, 2015:21).

Sümerlerin tarihinde M.Ö. 2750 yılından 2340 yılına kadar hanedanların hüküm sürdüğü dönem “Er(Erken) Hanedanlar Dönemi” olarak adlandırılır. Bu dönemde Sümer kentlerinin sayısı artmıştır (Kaya, 2015:21). Bu döneme ait 16 Kral Mezarı’ndan en etkileyici olanının içine yüzeyden bir rampa ile inilmiş, mezar odasının yanında erkek ve kadın refakatçilerin bedenleriyle birlikte toplam 74 iskelet, ayrıca 6 öküz tarafından çekilen iki arabayla karşılaşılmıştır. Bu da kral ölünce emrindekilerin de onunla birlikte kurban edilip gömüldüklerini göstermektedir (Köroğlu, 2013: 65,66). Sümerler de M.Ö. 2360 yıllarında dünyanın ilk reformcusu Urukagina’yı çıkaran bir sülale egemen olmuştur. Urukagina rahiplerin artan nüfusuna karşı çıkmış, halka adil davranılması ve halkın isterlerse ürettiğini tapınağa getirmek yerine kendi mülkiyetinde bulundurabilmesini sağlamıştır (İplikçioğlu, 2013: 49). Urukagina rahip kral iktidarına son veren ilk Sümer asker kralı olarak tarihe geçmiştir.

M.Ö. 2340 yılında Aşağı Mezopotamya’nın bütünü Sami kökenli Kral Sargon’un eline geçer. Böylelikle bölge Akkad egemenliğini tanımak zorunda kalır, bir süre bu egemenlik altında kalan Sümerler Sargon’un torunu Naram-Sin’in 40 yıl süren hükümdarlığının ardından başkaldırırlar. Ancak uzun süreli olmayan egemenliklerine Elam ve Amor kökenli işgalciler tarafından son verilir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 26).

Sümerlerin yüzlerce tanrısı vardı. Ancak bunların hepsi aynı derecede kutsanmamaktaydı. Kentlerdeki en büyük yapılar tanrılar adına yapılan tapınak külliyeleriydi. İkinci ve üçüncü derecedeki tanrılar için de yapılan tapınaklar mevcuttu. Gök Tanrısı An başlarda en önemli tanrı iken daha sonra hava tanrısı Enlil baş tanrı olmuştur ve bu tanrı tanrılarının babası olarak kabul edilmiştir (Köroğlu, 2013: 68).

Sümerce yazılmış çivi yazılı tabletlerden Mezopotamya’da Sümerler döneminde ileri düzeyde matematik bilgisinin olduğu, aritmetik ve geometride karışık

problemler çözüldüğü, 10'lu ve 60'lı sayı sistemlerini kullandıkları bilinmektedir. Sümer edebiyatının iki ünlü destanı vardır. Bunlardan biri Gılgamış, diğeri Yaratılış Destanı'dır. Tufan olayı da ilk kez bu destanlardan ilkinde anlatılmıştır. Sümerler yazı malzemesi olarak kil tabletleri kullanmışlardır. Bunları çamur haldeyken şekillendirip yaşken üzerine yazılar yazıp sonra ateşte pişirerek sertleştirmişlerdir (Kaya, 2015: 35).

Eski Mezopotamya ve çevresindeki toplumlar dini kuramları Sümerlerden öğrenmiş ve binlerce yıl dualarını Sümerce yapmışlardır. Çömlekçi çarkı, araba tekerleği, saban, yelkenli tekne, yapı kemeri, tonoz, oymacılık, kakmacılık gibi yararlı teknik ve aletler de yine Sümer ülkesinde geliştirilmiştir (Köroğlu, 2007: 60). Tüm bunlar da Sümer medeniyetinin diğery uyarlıkları etkileyecek kadar ileri bir uygarlığa sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.1.1.2.Akkadlar

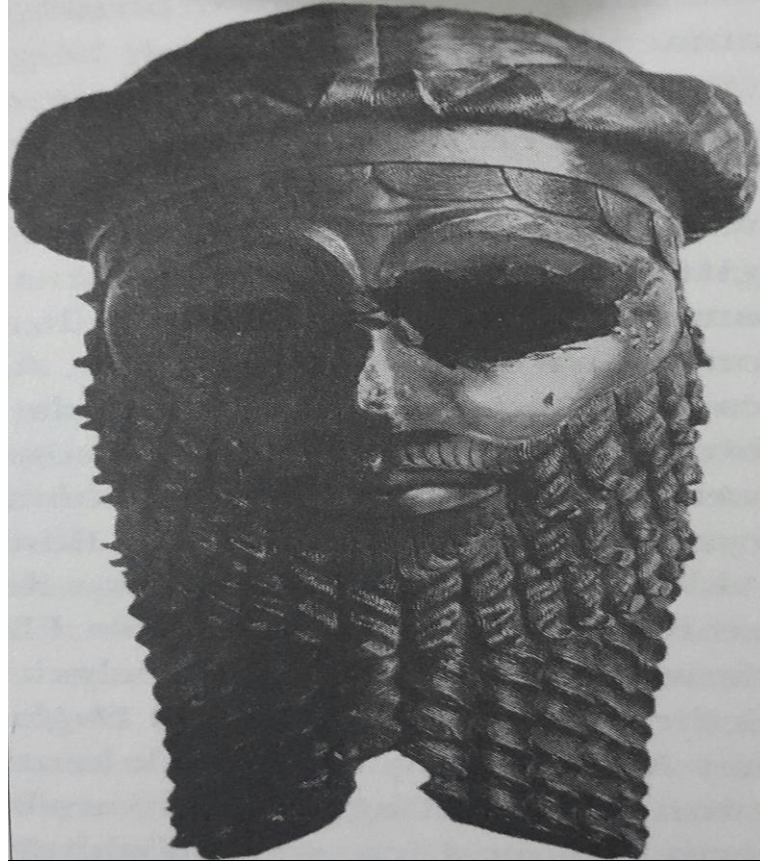
Akkadlar bugünkü Bağdat kentinin güneyinde, Doğu Samilerinin merkezi olan ve yeri henüz belirlenememiş olan bir yerleşimin adıdır (İplikçioğlu, 2013: 50). Akkadlar egemen bir güç oluncaya kadar Sümer kent kültürünü özümseyip kendi katkılarıyla da Sümer kültürünün sonraki toplumlara aktarılmasında önemli rol oynamışlardır. Çiviyazısını benimseyerek kendi dillerine adapte etmişlerdir. Resmi devlet işleri ve dini ayinlerde Sümerceyi kullanmaya devam etmişlerdir (Köroğlu, 2013: 75). Güney Mezopotamya'daki Sümer hâkimiyetine son vererek bir devlet haline gelmiş olan Akkadlar Mezopotamya'nın yerli halkı değildirler, onların vatani Arabistan'dır (Kaya, 2015: 22). Akkadlı I. Sargon Sümer kralı Lugalzaggesi'ye karşı sefere çıkmış ve onları yenerek Güney Mezopotamya Bölgesini yönetim merkezi yapmıştır. I. Sargon doğuda Elam'a, kuzeyde dağ kavimlerine, Suriye ve Lübnan'a, Toroslar' a ve Küçük Asya'ya kadar yaptığı seferlerle "ilk dünya hâkimi" olarak tarihe geçmiştir (İplikçioğlu, 2013: 50).

I. Sargon'un torunu Naram-Sin de dedesi gibi fetih politikası gütmüştür. Bu politikanın dünyadaki ilk uygulayıcıları olarak tarihe geçmişlerdir. Sargon devlet yönetimini merkezileştiren dünyanın ilk hükümdarı olmasının yanında bir takvim sistemi geliştiren ilk kraldır. Naramsin de "Dünyanın Dört Bölgesinin Kralı" unvanını alıp kendisini tanrı ilan etmiştir. (Kaya, 2015:22,23). Naramsin kullandığı

bu ünvanların yanı sıra adının başına tanrı isimlerini belirtmek için konulan bir işaret ekletmiş ve stelinde de kendisini ilahi varlıklara özgü bir simge olan çift boynuzlu bir başlıkla betimletmiştir (Köroğlu, 2007: 84).

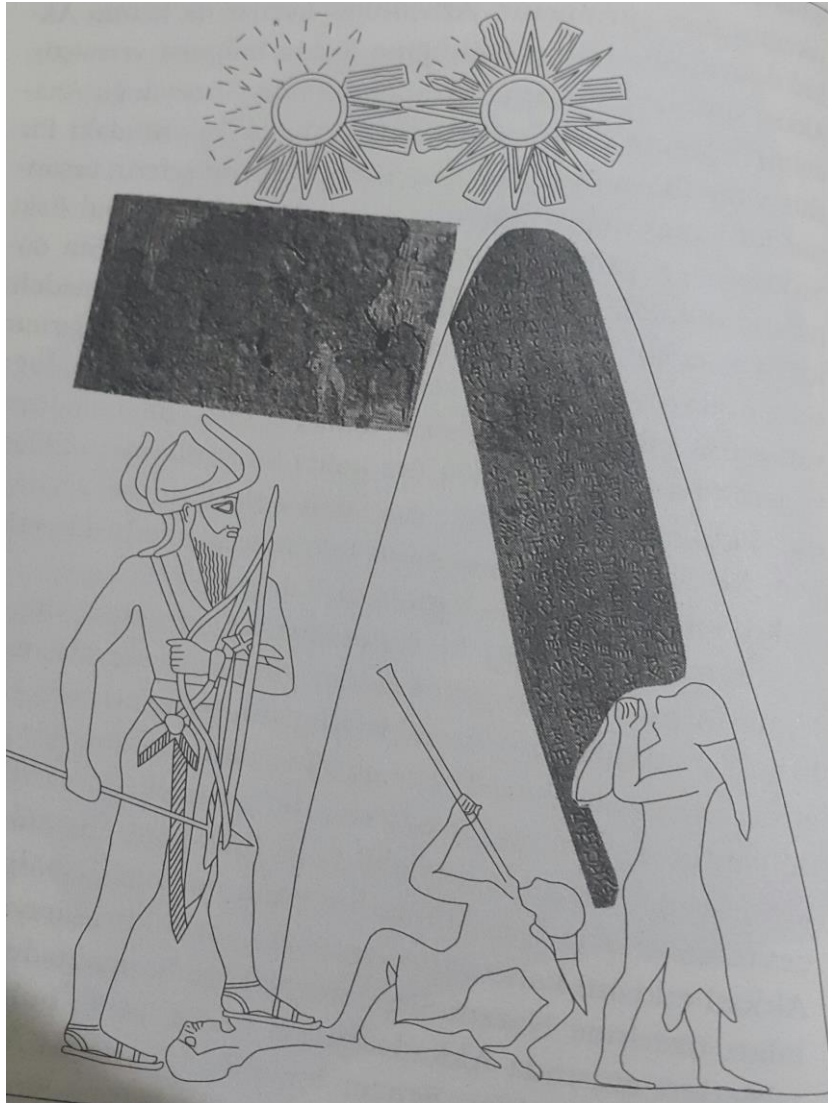
Sargon başarılı bir devlet adamı olduğunu merkezi bir sistem kurarak göstermiştir. Onun ölümünden sonra tahta geçen oğlu Rimuş, Lagaş ve Adab siteleriyle savaşmış, Elam yönetimine cephe almıştır. Kardeşi Mniştusu İran körfezine kadar giderek tarihin ilk askeri seferini düzenlemiştir. Sargon'un torunu Naramsin de aynı siyaseti sürdürmüştür, sonrasında ülke doğudan gelen dağlı halkların işgallerine maruz kalmıştır. Naramsin'in oğlu Şarkali Şarri döneminde ise batıdan gelen Amor ve Gutilerin saldırılarına maruz kalan Akkadlar Guti istilasına karşı koyamamışlar (Çıvgın ve Yardımcı,2007: 28) ve Akkadların hâkimiyetine Gutiler son vermiştir.

Akkadlar yazılı belgelerde tarihleme sistemini kullanmışlardır. Bu yeni sistemde her bir yıl bir önceki yıl meydana gelen önemli bir olayın adı ile anılmıştır(Köroğlu, 2007: 85).

Resim 7. Akkad kralı Naramsin'in döküm tekniğiyle yapılmış maskı (Köroğlu, 2013: 77)

Mezopotamya Akkad uygarlığı sayesinde tarihinde ilk kez monarşiyle tanışmıştır. Bu özellikle sanat yapıtlarında vurgulanmıştır. Naramsin için hazırlanmış duvar süslemelerinde kralın kazandığı zaferlerin nasıl coşkuyla kutlandığı resmedilmiştir. Ayrıca sanatsal çalışmalarda bölgenin ekonomik ve tarımsal kalkınmasını anlatan süslemelere de yer verilmiş olup bu yapıtlarda Sümer kültürüne duyulan saygı da gözlenmektedir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 28,29). Naramsin'in ünlü dikilitaşı İran sınırındaki Lullubi adlı bir kabileye karşı kazanılan zaferin anısına Babil yakınındaki Sippar'da dikilmiştir. Bu eser daha sonra Elam kralı tarafından Susa'ya götürülmüş olup şu an Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir(Köroğlu, 2013: 81)

Resim 8. Naramsin'in kazandığı zaferi anlatan dikilitaş
(Köroğlu, 2013:82)

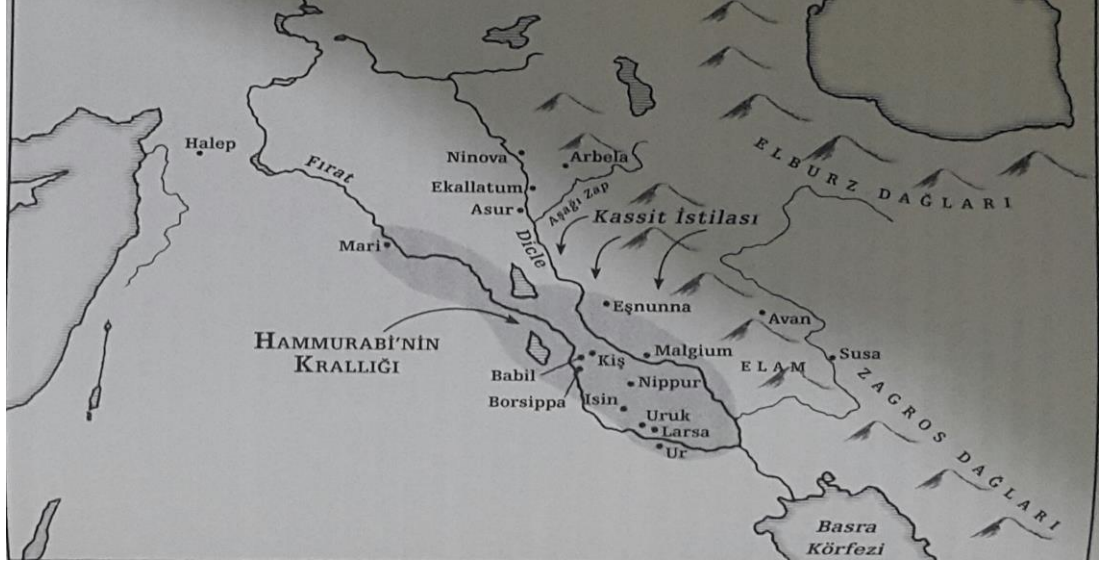
1.1.1.3.Sümer rönesansı (yeni Sümer devleti)

Güney Mezopotamya'da Sümerlerin kurduğu kent devletleri üzerindeki Akkad egemenliği Şar-kali-şarri'nin ölümüyle sona erer, önce Lagaş kenti kral Gudea önderliğinde bağımsızlığını kazanır. Uruk da Sami kökenli yöneticisinden kurtulan kral Utu-hegal'in Ur kentine ensi olarak Ur- Nammu'yu atamasıyla III. Ur sülalesi kurulur. Ur Nammu kentin yönetimini ele geçirerek Akkad ve Sümer mirasıyla bölgede egemen güç olmaya başlar (Koroğlu, 2013:87). Bu yeni döneme Sümer Rönesansı Dönemi ve Sümer Klasik Çağı da denilmektedir. Ensi görevi verilen Ur Nammu da bilinen ilk yasa koyucu olarak tarihe geçmiştir. Merdivenlerle teraslarına çıkılan ilk ziggurat inşası, tarihin ilk destanı olan Gılgamış bu hanedan dönemine aittir. Yeni Sümer Dönemini geliştirmekte olan İsin ve Larsa adlı iki kent devleti temsil etmiştir. Aynı zamanda bu dönemde Mezopotamya'da iki büyük kentin öne çıkışı da başlamıştır. Bunlar Babil ve Assur'dur (Kaya, 2015:24).

1.1.1.4.Babilliler

Bir Sami kavmi olan Amurrular M.Ö. 2000 yılında Güney Mezopotamya'ya geldiler. Yaklaşık bir asır Sümer ve Akkad hâkimiyeti altında yaşadıkdan sonra Babil kentini kurdular. Bunların Amurrular değil de Babilliler diye tanınmalarının sebebi uygarlıklarının temelini Babil'de atmış olmalarıdır. İmparatorluğun başkenti de Babil kenti olması sebebiyle bu adla anılmışlardır (Kaya, 2015:24).

M.Ö. 1800 yıllarında krallık haline gelen Babil kenti M.Ö. 1700 yıllarında Mezopotamya'yı egemenliği altına alarak imparatorluğa dönüşmüştür. Babil Sülalesinden Hammurabi, Mari ve Assur Bölgesi'ne kadar Mezopotamya'yı birleştirmiştir. İmparatorluğun kuruluşundan Hitit krallığı tarafından ele geçirilmiş olduğu tarihe kadar geçen yaklaşık 300 yıllık dönemine 'Eski Babil Dönemi' denir ve bu dönem imparatorluğun doruk noktasıdır. Altıncı kral olarak tahta geçen Hammurabi zamanında Mezopotamya Samileşmiştir (İplikçioğlu, 2013:52; Kaya,2015:24,25).

Harita 2. Hammurabi'nin İmparatorluğu (Bauer, 2013:196)

Büyük bir yasa koruyucu ve fatih olarak tanınan Hammurabi Larsa Krallığı'nı ele geçirdikten sonra Amur krallıklarını topraklarına dâhil etmiş ve böylece Amor ülkesinin kralı olarak anılmaya başlanmıştır. Hammurabi güneydeki başarılarından sonra kuzeye yönelir ve tüm Mezopotamya'yı hâkimiyeti altına alır. Böylece I. Sargon ve Naram Sin'den sonra bölgenin siyasi birliğini sağlayan ilk imparator olur. Hammurabi'nin iyi bir diplomat olduğu Mari Krallığı'nın elçileriyle yapmış olduğu görüşmelerin kayıtlarından anlaşılmaktadır. Aynı zamanda tarihin ilk büyük yasa koyucusu olarak da tanınır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:34,35). Hammurabi tüm fetih başarılarına rağmen kanunlarını yazdırdığı ünlü stelinde kendini bağışlayıcı, bolluk ve bereket getiren, dindar bir kral olarak tanımlamıştır. Unvanlarına 'Dünyanın Dört Bir Yanının Kralı' ve 'Sümer ve Akkad Kralı' nı da ekletmiştir (Koroğlu, 2013:112). Hammurabi gittikçe büyüyen fetihlerindeki başarılarını imparatorluk yapısında aynı yasaları dayatmasına borçludur. Bu yasa bütününün tek kopyası yüzyıllar sonra Susa'da siyah taş bir stela kazınmış olarak bulunmuştur. Stelin üst kısmında adalet tanrısı yetkisini Hammurabi'ye bağışlarken görülür. Hammurabi ilk yasa koyucu değildir- ki bu Ur Nammu'dur- ancak onun yasaları en fazla konu çeşitliliğine sahip olmaktadır (Bauer, 2013:195). Hammurabi'nin ölümünden sonra başta Larsa olmak üzere Ur, Uruk ve İsin gibi kentler Babil'e karşı güç birliği yapmışlardır. Dağlı kavimlerin saldırısına uğrayan Babil'e son darbeyi Hitit kralı I. Murşili vurmuştur. I. Murşili Suriye ve Fırat üzerinden

ilerleyerek Babil'i ele geçirmiş ve böylece Eski Babil Dönemi sona ermiştir (Köroğlu, 2013:112).

1.1.1.5.Assurlular

Akkad ve Sümer uygarlıklarının yıkılmasıyla Mezopotamya'da Babil ve Assur olmak üzere iki büyük devletin güç mücadelesi yaşanır. Orta ve güney Mezopotamya Babil olarak tanınırken. Bölgenin kuzeyi ise Asur adıyla anılır. Assur ülkesinin başlıca şehirleri Assur, Niniva (bugünkü Musul yakınları) ve Arbel'dir (bugünkü Erbil). Assur bir devletin, bir şehrin ve ülkenin adıdır. Assur dönemi eski, orta ve yeni Assur olarak incelenmektedir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 39). Assur kenti Assur Krallığı döneminde önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Ülke ve kent adını baştanrı Assur'dan almıştır. Başta Orta Anadolu olmak üzere ihtiyaç duyulan bölgelere ihtiyaç malzemeleri Assur'dan sağlanmıştır. Böylelikle de Anadolu hem Mezopotamya'nın lüks tüketim mallarıyla hem de yazısıyla tanışmışlardır. I. Şamşi Adad döneminde bölge Eşnunna Krallığının baskısından kurtulur ve siyasal alanını genişleterek Assur'u kısa zamanda bölgede tek büyük güç konumuna getirmiştir (Köroğlu, 2013:101,102). Bu kral zamanında Assur kenti etrafını surlarla güçlendirmiş, arşiviyle ünlü Mari kenti de dâhil Fırat'ın sağ kıyısındaki kentler ele geçirilmiştir. 1700'li yılların ortalarında Assur Babil hakimiyetine girmiştir (Kaya, 2015: 26).

Hammurabi'nin ölümünden sonra Babil'de yaşanan isyanlar, Assur'a yeniden egemenliğini kazandıracak fırsatı vermiştir, ancak uzun bir süre Hurri-Mitanni egemenliği altında kalmıştır. Hitit İmparatorluğu'nun Mitanni'yi zayıflatması sonucu siyasi anlamda tekrar var olmaya başlamıştır (Köroğlu, 2013:132).

Orta Assur döneminin en önemli iki kralı Adad Nirari ve Tukulti Ninurta'dır. Adad Nirari kendini "Evrenin Kralı" olarak tanımlamıştır (Kaya, 2015:27). Adad Nirari ile Orta Assur Krallığı hem Kuzey Suriye hem de güney Mezopotamya'ya kadar ilerlemiştir. Yerine geçen Şalmaneser iyice küçülmüş olan Hurri- Mitanni Devleti'ni yıkarak bu bölgeyi ülkesinin bir parçası yapmıştır. Şalmaneser'den sonra kral olan Tukulti Ninurta Babil Kralını yenerek onun yerine kente Assurlu bir yönetici görevlendirmiştir. Babil'in baştanrısı olan Marduk'un heykeli bu savaş sonunda Assur'a getirilmiş, böylece dini anlamda Assur'da Babil'in etkisi devam

etmiştir. Tukulti Ninurta'dan sonra Assur hızla zayıflamış. Arami saldırılarıyla son bulmuştur (Köroğlu, 2013:134-136).

Bu iki güçlü hükümdarın taht dönemleri sona erince Assur ülkesi istikrarsızlık sürecine girmiştir. Ne V. Şamsi Adad ne de halefi III. Adad Nirari istikrarsızlığı engelleyememiştir. Oğlu III. Adad Nirari'nin yönetimdeki zayıflığından yararlanan Sammuramat Assur tarihinde daha önce hiçbir kadının yapamadığını yapıp devlet kurumlarında kendi sözünü geçirmiştir. Hatta bu olay daha sonra Yunanlılar tarafından mitolojilerinde Semiramis efsanesini yaratmalarına sebep olmuştur. Ondan sonra tahta geçen üç kral da başarılı olamamıştır. Assurlular bu sırada ortaya çıkan Urartu tehdidi, veba salgınları ve iç isyanlarla mücadele etmişlerdir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:43).

M.Ö. 720'li yıllara gelince tahta geçen II. Sargon Urartu kralını yenmiş, Anadolu'daki Frigya Kralı Midas'a karşı girdiği savaştan da galip çıkmıştır. Ancak M.Ö. 705 yılında Kimmerlerle yaptığı sanılan savaş sırasında ölmüştür. M.Ö. 668 yılında tahta çıkan bir diğer önemli Assur kralı olan Assurbanipal güçlü bir imparatorluk devralmıştır. Assurbanipal döneminde Asurlular tarihlerinin en geniş sınırlarına sahip olurlar. Mısır' a sefer düzenleyen Assurbanipal Tebes kentini ele geçirmiştir. Medler, Geç Hitit Kent Devletleri ve Arami kentleri Assur hâkimiyeti altına girmiştir. Lidya Kralı Gyges Kimmer saldırılarına karşı Assurbanipal'den askeri yardım almıştır. Elamlar'ı yenip topraklarını ele geçirmişlerdir, bu da Media Krallığı'nın (Med) doğmasına sebep olmuştur. Medler Assurbanipal'in ölümünden sonra Keldanilerle ittifak yaparak Assur'a saldırmış ve Assur yakılıp yıkılmıştır (Kaya, 2015: 110).

Resim 9. Yeni Assur Dönemi Kralı III. Şalmaneser
(Köroğlu, 2013:159)

Dünyanın bilinen ilk sistemli ticaret ağı Assurlular tarafından kurulmuştur. Assurlular Anadolu'da ticaret yapacakları dairesel alanlara sahiptiler ve bunlara "Karum" diyorlardı. Bir de karuma göre daha küçük olan ve depo olarak kullandıkları yerler vardı, bunlara da "vabartum" deniliyordu. Assurlu tüccarlar yaklaşık bir asır boyunca Orta Anadolu'daki bu ticaret kolonileriyle Assur arasında gidip gelmişlerdir (Kaya, 2015: 26).

Assur devletinin başında tanrı tarafından atandığına inanılan, ülkenin ve devletin sahibi, savaşçı ve kahraman kral bulunurdu. Assur kralı hem tanrılara hizmet eden hem de en büyük rahip kral hem de orduları komuta eden bir savaşçıydı. Kral kabartmalarda diğer figürlerden daha ön planda yer alıp ayrıca başlığı, asası, kendisini koruyan tanrı sembolleri ile ayrıcalıklı bir şekilde resmedilmiştir. III. Şalmaneser'in İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenen heykelinde Şalmaneser uzun, örgülü sakal ve saçları, kenarları püsküllü elbisesi, sol elindeki asası ve sağ elindeki palası ile gösterilip göğsünün üzerinde tanrı sembolleri, kemerinin altına ise kitabe işlenmiştir (Koroğlu, 2013:159,182,183). Assur kralları savaş dışı etkinliklere pek fazla vakit ayırmazlar da tarımla özel olarak ilgilenmişlerdir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 48). Aynı zamanda Assur kralları düşmanlarına karşı çok acımasız bir egemenlik politikası uygulamışlardır. Hâkimiyeti altına aldıkları halkları öldürüp yok ediyor, köleleştiriyor, satıyor, kentlerini yakıp yıkıyor, düşmanlarının başlarını kopartıyorlardı. Elam devletini ortadan kaldırıp 12 İbrani kabilesinden 10'unu katlederek yok etmişlerdir. Uyguladıkları zalim hâkimiyet anlayışı Assur egemenliği altındaki halkların birleşmesini sağlamış ve Assur'un sonunu hazırlamıştır. Asurlular saray, sur, tapınak, ziggurat ve su kanalları yapımında mimari ve mühendislik başarılarını göstermişlerdir (Kaya, 2015:113,114).

1.1.1.6.Yeni Babililer (Kaldeliler)

Assur devletinin ortadan kalkmasıyla doğusu ve kuzeyi Medlerin elinde olan Mezopotamya'da liderlik bir kez daha Babililerin eline geçmiştir. Babil halkına karışan Sami kökenli Kaldeliler (Keldaniler) Babil Kültürü'nü benimsemişlerdir (İplikçioğlu, 2013:55,56). Assurlular'dan sonra Mezopotamya'da yeni hâkim güç olan Keldaniler devletlerini Babil'de kurmuşlardır ve Babil'in Keldaniler dönemine de Yeni Babil Dönemi denir. Keldani Devleti'nin en ünlü kralı Nabukadnezar'dır. Nabukadnezar Yahuda (İsrail) Krallığı'nı istila etmiş, Yahuda Kralı Süleyman'ın Kudüs'te inşa ettirdiği tapınağı yakmıştır. Fethettiği yerlerin halklarını kontrol altında tutmak için krallıkların soylu ailelerini alarak Babil'e götürmüş, bu aileler Yahudi olduğu için bu esaret "Babil Esirliği" veya "Babil Sürgünü" olarak tarihe geçmiştir (Kaya, 2015: 110, 116). Sürgün edilenler arasında Eski Ahit'te peygamber olarak adı geçen Hezekiel de vardır. Nabukadnezar elde ettiği

topraklardan elde ettiği ganimetlerle Babil'i görkemli bir kent haline getirmiştir. İhtar Kapısı, Babil Kulesi gibi birçok yapı bu dönemde son şeklini almıştır. Kalde Krallığı Yeni Assur' un parlak dönemini aratmayacak kadar büyük bir güce ulaşmıştır, Babil Kulesi, Marduk Tapınağı ve Dünya'nın yedi harikası arasında sayılan Asma Bahçeleri de diğer önemli yapılardır. Assur da olduğu gibi Babil'de de kâhinler kralların vazgeçilmez danışmanlarıdır. Uluslararası ticareti kontrol eden Babilliler hiçbir zaman Asurlular kadar savaşçı bir toplum olmamışlardır (Çıvgın ve Yardımcı, 2013:201-206). II. Nabukadnezar'ın halefleri zamanında Babil Devleti sağlamlığını yitirmiş, rahipler de devlet içindeki güçlerini artırmışlardır. Medlerin yerine geçen Persler kralları Kyros yönetiminde Babil'i almışlar ve Keldani İmparatorluğu'nu yıkmışlardır (İplikçioğlu, 2013: 56).

Sami dilini konuşan Keldaniler Babil çivi yazısını kullanmışlardır. Ekonomilerinin temelinde tahıl tarımı, hayvancılık ve ticaret yer almaktaydı. Köleler dışındaki tüm Keldaniler özgürdü. Köleler alınıp satılabiliyor, ayrıca azat da edilebiliyorlardı. Keldaniler astronomide 60'lı sayı sistemini kullanarak ekvatoru 360 dereceye bölen ilk halk olarak da tarihe geçmişlerdir. Çok tanrılı olan Keldaniler'in baş tanrısı Marduk'tu. Ölümden sonra yaşama inanan Keldanilerde de diğer Mezopotamya uygarlıklarında olduğu gibi cennet cehennem inancı yoktu (Kaya, 2015:118-120).

1.1.2.Anadolu Uygarlıkları

Karadeniz ve Doğu Akdeniz arasındaki büyük Anadolu Yarımadası Eskiçağ'da da önemli ulaşım yollarının bulunduğu bir coğrafyaydı. Yarımada Eskiçağ'da çok seyrek olarak siyasal açıdan birleşmiştir (İplikçioğlu, 2013: 71). Bu bölgedeki tarih sahnesinde yer almış uygarlıklar şunlardır:

1.1.2.1.Hititler

Anadolu'daki Hatti Beylikleri bir protohistorik (öntarih) uygarlığıdır. Yazı kullanmadıkları için tarihsel sürece ait değildirler (Akurgal, 2002: 15). Ancak bu beyliklerin konuştukları dil, taptığı din, örfleri ve yaptıkları ile Hititleri etkilemiş olmaları sebebiyle bu uygarlığa da yer verilmiştir.

Akkad kralları Sargon ve Naram Sin'in hüküm sürdükleri M.Ö. 3.'üncü bin yılın son çeyreğinde Anadolu'ya Hatti Ülkesi deniliyor ve bu ülkede Hattiler oturuyordu. Anadolu'nun adı bilinen ilk yerli halkı olan Hattiler'in dışarıdan gelen saldırılara karşı koymak için birlik halinde mücadele eden, ancak aslında Kızılırmak havzasında birbirinden bağımsız beylikler halinde yaşayan bir topluluk oldukları bilinmektedir (Kaya, 2015:62,64). Assur yıllıklarında da görüldüğü üzere Anadolu en aşağı 1500 yıl boyunca Hatti Ülkesi olarak anıldı. Akkad sülalesi döneminde kullanılan bu ad o denli yerleşmişti ki M.Ö. 2200 tarihlerinden itibaren Anadolu'yu işgal etmeye başlayan Hint Avrupa kökenli Hititler bile yeni yurtlarından söz ederken bile Hatti Ülkesi tabirini kullanmışlardır. Hattiler Hititlerden birbirinden dil ve ırk bakımından tamamıyla ayrıdır (Akurgal, 2002: 15).

Bu devre ait bilgilere Kültepe tabletlerinden ulaşılmıştır. Buna göre evlenme monogami esasına dayanmakta, evlatlık alma hakkının olduğu, boşanan çiftin nikâh dışında buluşmasına kanunda ölüm cezası verildiği bilgilerine ulaşılmıştır. Ayrıca halk ziraatle uğraşmakta, borçlarını da hasat zamanında ödemektedir. Assurlularla da ticaret yapılmaktadır (Kınal, 1998: 72-74).

Alacahöyük mezarlarında bronz kurslar üzerine takılı halkaları bulunan müzik aletleri bulunmuştur. Bu da Hattiler'in müziğe büyük önem verdiklerini göstermektedir (Memiş, 2013: 30). Bu devre ait mezarlarda görülen ölü gömme adetleri Proto Hattilerin dini inançları hakkında bilgi vermektedir. O da şudur ki ölümler evlerin içine ve döşeme tabanının altına gömülmüştür, ayrıca bazı kemiklerin kısmen yanmış olarak bulunması da ölümleri yakma adetinin olduğunu göstermektedir (Kınal, 1998: 80).

Anadolu'da yazının kullanılması Hititler zamanında başlar. Böylece Anadolu tarihi başlar. M.Ö. 2000 yıllarında Kafkasya yoluyla Asya'dan geldikleri, Hint Avrupa soyundan oldukları ve o kökenden gelen bir dil konuştukları sanılan Hititler o bölgede yerleşmiş olan Hattilerle karıştılar. Hattiler onların ustaları oldu. Hattilerin başkenti olan Hattuş'a şaş ekini ekleyerek Hattuşaş demişlerdir (Ohri, 2006:28,29). Kusarsa kentinden çıkan Anitta adlı bir Bey M.Ö. 1700'lerde küçük boyutlu İlk Hitit Prensliğini kurmuştur (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 59). Anitta daha sonra başkenti Kussara'dan Kaniş'e taşınmış, kenti yeniden tahkim etmiştir (Llyod, 2012: 31). Assurlu tüccarların tabletlerinde Kaniş olarak bilinen kentin Boğazköy'de ele geçen yazılı belgelerde Neşa olarak adlandırılan yerleşme ile bir olduğu

saptanmıştır. Hititler Nesice konuştuklarını belirttiklerinden Neşa adlı bu kentin yani bugün Kültepe adı ile anılan höyüğün bulunduğu yerde Hititçe konuşulduğunu göstermektedir (Akurgal, 2002:36,37). Yani bu prensliğin başkenti Nesa'dır ve kendini Nesiler olarak tanımlayan Hititlerin adını taşımaktadır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:58). Kültepe Höyüğü'nde bulunan ve Kral Anitta'ya ait olan bronz kamacık üzerindeki yazıt bugün için Hitit siyasi tarihinin en eski yazılı belgesidir. Bu metin şöyledir (Akurgal, 2002: 37):

Ben Büyük Kral Anitta, Şiuşummi'yi Zalpava'dan Neşa'ya götürdüm. Nihayet Hattuşa'da büyük açlık olunca Şiuşummi onu tanrı Halmaşuitta'ya teslim etti ve ben onu geceleyin yaptığım bir saldırı ile aldım. Onun yerine yaban otu ektim. Benim arımdan kim kral olur ve onu bir daha iskan ederse göğün fırtına tanrısı onu çarpsın...

M.Ö. 1650'lerde Hitit kraliyet sarayındaki prensi Hattuşa'da yeni bir kale yapmaya yönelen baskı kuzeydeki baskılardı. Anitta'nın lanetine meydan okuyan ve uzun süre önce terk edilmiş ama savunmaya uygun bir yer olan burayı seçmekten sakınmayan bu prens adını da Hattuşlu anlamında Hattuşili olarak değiştirmiştir (Macquen, 2001: 39). Hitit tarihi üç kısma ayrılmaktadır. Eski Krallık, Yeni Devlet (Orta Hitit) ve Yeni Hitit Devleti'dir (Kınal, 1998: 84) ve I. Hattuşili ile Eski Krallık Dönemi başlar. Hitit Devleti bu kral zamanında hala bir kabile devletiydi (Kaya, 2015: 65).

Ünlü başkent Hattuşaş'ta yapılan kazılarda sarayın arşivinde binlerce levha ele geçirilmiştir, ancak ilk arşiv mahvolduğundan öğrenilenler sonradan düzenlenen ikinci arşive aittir. Ele geçenler arasında dünyanın ilk destanı ile kral Hattuşil'in vasiyetnamesi vardır. Eskiden Sümerler'in yarattığı Gılgamış Destanı'nı Hititler benimsemiş, yazıya geçirmeleri sayesinde de yok olup unutulmaktan kurtulmuştur (Ohri, 2006: 33). Hattuşili vasiyetnamesinde yeğenin taht talebinin geri çevrilip yerine torunu Murşili'nin kral olmasını istediğini belirtmiştir (Lloyd,2012: 33). I. Murşili Babil seferini tamamlayıp ülkesine döndüğünde öldürüldü. Ancak bu seferiyle Babil Krallığı'na son vermişti. Sonrasında tahta geçen krallar zamanına Kargaşa Dönemi denilmektedir. Bu kargaşaya Telepinu son vermiştir. Telepinu kendi adıyla anılan fermanı dünyanın ilk yazılı anayasasıdır. 200 maddelik kanunlardan oluşan anayasayı tahta çıkmayla ilgili ilkeler oluşturuyordu. Telepinu'dan sonraki beş kralın hüküm sürdüğü dönemde taht kavgaları eksik olmadı, bu döneme I. Tuthalia son verdi ve bu kralla Orta Hitit Krallığı Dönemi başladı (Kaya, 2015:65,66). Hititlerin en büyük kralı Şuppilulima başa geçtiğinde

Hattuşaş yapılan saldırılarla yakılıp yıkılmış bir haldeydi. Şuppilulima 40 yıl boyunca egemen olmuştur. Şuppilulima Mitanni başkentine beklenmeyen yönden saldırmış ve başarılı olmuştur (Lloyd, 2012: 38). Mitanni devletini ortadan kaldırarak Kuzey Suriye’de hâkimiyet kurdu. Bu dönemde Mısır ile ilişkiler iyidir. Hatta Mısır kraliçesi kocası ölünce Şuppilulima’dan oğullarından biri ile evlenmek ister. Ancak prens Mısır’a varamadan kraliçenin düşmanları tarafından öldürülür. Şuppilulima bunun üzerine Mısır’a sefer düzenler, ülkesine dönerken veba salgınına da yanında getirir, ölünce yerine çocuk yaşta olan oğlu II. Murşili geçer (Kaya, 2015: 67). Murşili sonrasında yerine geçen Muvatalli Mısır yönünden gelen bir tehditle karşılaşır. Mısır kralı II. Ramses ile Hitit kralı Kadeş’te karşı karşıya gelir ve II. Ramses’in Suriye’yi yeniden Mısır’a kazandırma girişimini boşa çıkarmıştır. Kadeş Savaşı ile bozulan Mısır Hitit ilişkileri Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır firavunu II. Ramses arasında dünyanın ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması imzalanmıştır (Lloyd, 2012: 42). Ancak III. Hattuşili dini siyasete alet etmiş ve bu da imparatorluğun zayıflamasına sebep olmuştur. III. Hattuşili’den sonra tahta geçen haleflerden II. Şuppilulima zamanında meydana gelen Ege göçleri sonucunda Hitit İmparatorluğu yıkılmıştır (Akurgal,2002:98,108).

1.1.2.2.Frigler

Frigler’in Anadolu’ya ne zaman geldikleri belli olmasa da M.Ö. 8. yüzyılda Gordion merkez olmak üzere Orta Anadolu’da Ankara, Sinop, Alacahöyük, Pazarlı, Boğazköy, Konya; Doğu Anadolu’da Malatya; Batıda Afyon ve Manisa’ya kadar uzanan topraklar üzerine yerleşmişlerdir (Memiş, 2013:187). Başkenti Gordion olan Friglerin kurucusu Gordios’dur. 60’lı yaşlarındayken ölmüş olan Gordios için yapılmış olan mezar dünyanın bilinen en eski ahşap mezarıdır (Kaya, 2015:139). Frigler devletlerini Anadolu’ya gelişlerinden uzunca bir süre sonra kurmuşlardır, bu devlet Assur kralı II. Sargon zamanında ortaya çıkmıştır. M.Ö. 717’de Assur egemenliğinden kurtulmak isteyen Kargamışlı Pisiris Frigya Kralı Midas ile ittifak yapmıştır. II. Sargon Pisiris’i mağlup ettikten sonra Midas’ı da geri püskürtmüştür (İplikçioğlu, 2013: 77). Gordios ve oğlu Midas dönemini aydınlatacak çok fazla yazılı kaynak yoktur, Friglerle ilgili bilgilere Asurca çivi yazılı kaynaklardan ve Eski Yunan dilinde yazılmış efsanevi kaynaklardan ulaşılmaktadır. Midas’ın adı Yunanlıların arasında her tuttuğunun altın oluşu, eşek kulaklı oluşu gibi

efsaneleşmiş olarak yayılmıştır. Midas Urartuların hafif zararlı atlattığı Kimmer saldırılarına direnememiş, yenilip intihar etmiştir. Böylece Frigya Krallığı çöktü, daha sonra da Lidya Kralı Kroisos zamanında Lidya Krallığı'nın sınırlarına dâhil oldu (Kaya, 2015:139,140). Frigler çok iyi müzisyendiler, iyi flüt çalar, çok iyi halı, kilim dokur, adına da tapis derlerdi. Frig sanatında ana tanrıça Kybele önemli bir yer tutmuştur (Ohri, 2006: 39). Ana tanrıça yanında Helenlerdeki Zeus'a tekabül eden Papas, ay tanrısı olan Men, Şarap tanrısı olan Sabazios da dini anlamda yer bulan tanrı ve tanrıçalardır (İplikçioğlu, 2013: 78).

Frigler zamanında yapılmış olan yapay mezarlar (Tümülüsler) Anadolu'da Frigler'den önce görülmemiş olan bu tümülüslere Anadolu'nun Piramitleri denilmiştir. Fibula denilen yaylı çengelli iğne, madenden yapılmış giysi kemerleri, tokalar, seramik kaplar, demir ve bronzdan yapılmış eşyalar, kazanlar, kulplu bronz tabaklar ile törensel içki kabı olarak üretilmiş seramik hayvan heykelcikleri Frig endüstrisinin ve sanatının ürünleridir (Kaya, 2015:144,145).

1.1.2.3.Lidyalılar

Doğu Anadolu'da Urartu, Orta Anadolu'da Frig Devletleri son demlerini yaşarken Batı Anadolu'da yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletin adı Lidya'dır (Memiş, 2013:214). Lidya'nın siyasal bir güç olarak ortaya çıkışı Kimmer saldırılarına karşı koymasından sonra M.Ö. 7. yy'ın 80'li yıllarında Mermnadlar Sülalesi zamanında olmuştur. Bu sülalenin başında bulunan Kral Gyges zamanında Çanakkale Boğazı'na kadar ulaşan Lidya Devleti'nin sınırları doğuda Kızılırmak'a kadar ilerlemiş, batıda Miletos dışındaki Helen kentleri de bu devlete tabi kılınmıştır (İplikçioğlu, 2013: 79). Lidya'da üç kral hanedanı hüküm sürmüştür. Bunların birincisi Atyadlar, ikincisi Heraklidler, üçüncüsü ise Mermnadlardır. İlk iki hanedan ve bunların kralları hakkında çok bilgi yoktur. Üçüncü krallığın kurucusu olan Gyges hakkındaki bilgilere ise Yunan tarihçi Herodotos sayesinde ulaşılmıştır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 74). Frigya Krallığı'nı yıkan Kimmerlerin saldırılarına karşı Lidya Kralı Gyges Asur ve Mısır gibi ülkelerin hükümdarlarıyla işbirliği yapmıştır. Lidya Krallığı Kroisos'un hükümdarlığı döneminde siyasal başarısının zirvesine ulaşmıştır. Lidyalılar tarafından keşfedilen metal para ilkin Yunan kentleri arasında yayılmış, sonra diğer uygarlıklara yayılmıştır. Lidya kralı yaşadığı

dönemde özellikle zenginliğiyle çok ünlüydü. Kroisos Med Krallığını ortadan kaldıran Pers Kralı Kyros'a savaş açtı. İyonya kentleri bu mücadelede Lidya kralının yanında yer aldılar. Lidya kralı Kroisos Eskiçağın savaş geleneğine uyarak kışın gelişiyle geri çekilmiş ancak Kyros ülkesinden dönmemiş, başkent Sardes'i 14 günlük bir kuşatmanın ardından ele geçirmiştir. Böylece Anadolu'nun bir uygarlığı daha sona ermiştir (Kaya, 2015:147,148) ve Anadolu artık tek bir devletin yani Perslerin hâkimiyeti altına girmiştir.

Filologlara göre Lidya dili Hint Avrupa dil grubunun bir lehçesidir. Alfabeti Helenlerinkine benzemektedir. Lidya gömü kabartmalarında altın, gümüş ve bronz paralarla görülen tasvirler Helen etkisi gösterirler. Lidyalılar sanat alanında da Helenlerden etkilenmişlerdir, aynı zamanda Helenleri de etkilemişlerdir (Akurgal, 2002:284,285).

1.1.2.4.Urartular

M.Ö. 1340'larda Mitanni Devleti'nin yıkılmasından sonra Doğu Anadolu'da Van Gölü çevresindeki Hurri ülkesinde M.Ö. 1300'lerden sonra Nairi Ülkesi denilen birçok küçük devlet oluşmuştur, bunlardan M.Ö. 860 yılında başkenti Tuşpa olan Urartu Devleti ortaya çıkmıştır (İplikçioğlu, 2013: 82). Urartular iletişim ve ulaşım olanaklarının son derece kısıtlı olduğu dağlık bir bölgede güçlü bir merkezi krallık kurmayı başarmışlardır. İlk Urartu kralının I. Sarduri olduğu ve onun kraliyet kayıtlarını Assur kralı Assurnasirpal'a özenerek oluşturduğu bilinmektedir (Çıvgın ve Yıldırım, 2007: 66,67). Doğu Anadolu'daki bağımsız beylikler Assur egemenliğine karşı birleşmişler, önce Uruatri, sonra da Nairi adlarını taşıyan iki siyasi birlik olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Assur krallarının Arami saldırıları nedeniyle Doğu Anadolu ile ilgilenmeyi bıraktıkları zamanlarda ise bu iki büyük konfederasyon zamanla güçlenmiş ve hâkimiyet sınırlarını genişletmişler ve bir devlet kurmuşlardır. İşte bu devlete de Urartu Devleti denilmiştir (Memiş, 2013:196-199). Devletin kurucusu olan I. Sarduri kendisini "evrenin kralı, Nairi ülkesinin kralı, dengi olmayan kral, halkın çobanı" olarak tanımlamıştır. Sonraki kralların en ünlüsü I. Argıştiydi. Onun zamanında Doğu Anadolu ticaret yolları Assur denetiminden çıktı. Urartu Krallığının yükselişi Urartu Kralı II. Sarduri'nin Assur kralı III. Tiglat Pileser ile yaptığı savaşta yenilmesiyle durdu. Bu yeniliden

sonra eyalet valileri de bağımsızlıklarını ilan etti ve Urartu kralları çöküşü durduramadı. Başkent Tuşpa Assurlular ve Kimmer saldırıları ile yağmalandı. İskit saldırıları sonucunda zayıflayan Urartu Krallığına Medler son verdi (Kaya, 2015:133). Urartuların ileri bir uygarlıkları vardı. Onlardan kalmış pek çok kale, saray ve su tesislerinin kalıntıları vardır. İonyalılar başta mimarlık olmak üzere pek çok alanda bu uygarlıktan yararlandılar (Ohri, 2006: 38). Urartu eserlerinde insan gözünün işlenmesi bir özellik arz eder. Profilden bakıldığı zaman göz kapak kenarlarının yanlara doğru abartılı bir şekilde sivri uzandığı gözlenir. Bu nedenle Etrüsk mezarlarında bulunan bronz insan tasvirlerinin de Urartu ülkesinden ithal edildiği düşünülmektedir (Akurgal, 2002:250).

1.1.3.İran Uygarlıkları

Eskidoğu yalnızca Anadolu üzerinden Avrupa'ya değil, aynı zamanda İran Bölgesi ile de Hindistan ve Ortaasya'ya bağlı bulunuyordu. Bugün İran, Afganistan ve Belüçistan'ın yer aldığı bu bölge dağlar tarafından çevrilmiştir. Batıda Zağros Dağları birçok ırmak vadisi ile Mezopotamya'ya rahat geçit vermektedir. Yerleşime uygun yerler batı ve kuzeydeki dağların iç kenarları ile yaylalardır. Ülkenin ortasındaki step bölgeleri yerleşime uygun değildir (İplikçioğlu, 2013: 84). Bu coğrafyada Eskiçağ da ortaya çıkan uygarlıklar şunlardır:

1.1.3.1.Elamlılar

M.Ö 3. binyıldan itibaren güney batı İran bölgesinde Elamlılar güçlenmişlerdi (İplikçioğlu, 2013: 85). Elam Uygarlığının ilk dönemleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmamakla birlikte Elam' ın başkenti Anşan' da yapılan kazılarla Elam Uygarlığı hakkında bilgiye ulaşılmaktadır. Elam Uygarlığının ilk dönemleri M.Ö 3200 ile 2700 arasını kapsamaktadır. Bu dönemde yazıyı kullanmaya başlamışlardır. Mezopotamya çivi yazısı gibi dördüncü bin yılın ikinci yarısında oluşan Elam yazısını kullanmışlardır. Akkad kayıtlarına göre Kral Sargon'un Elam üzerine sefere çıkması ve başkent Anşan'ın fethedilmesi ile Elam ülkesi Akkad kültürünün etkisi altına girmiştir. Elamlılar bu dönemde kendi alfabelerini bırakarak, kayıtlarını çivi yazısı ile tutmaya başlamışlardır. Akkadlı Naramsin ile Elamlı bir kral arasında yapılan anlaşmayı gösteren tablette yer alan '*Naramsin'in*

düşmanı düşmanımdır, Naramsin'in dostu benim de dostumdur' cümle Elam ve Akkad ilişkisini ortaya koymaktadır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:110,111).

Assur devletinin güçlenmesi Elam devleti için büyük bir tehlike oluşturmuş ve Assur kralı Assurbanipal Elam devletine son vermiştir. Bu devletten geriye kalan beylikler ise Persler dönemine kadar varlıklarını dağlarda sürdürmüşlerdir (İplikçioğlu, 2013:85).

1.1.3.2. Medler

Medler yazıyı kullanmadıkları için onlar hakkındaki en geniş bilgiye eski Yunan dilinde yazılmış olan antik edebi eserlerden ulaşılmaktadır. Medler de Persler ile Anadolu'nun Frigler ve Lidyalı halkı ile aynı zamanda tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu nedenle Medlerin de Ege göçleri olarak tanımlanan büyük göç hareketi çerçevesinde hareketlenerek İran'a geldikleri düşünülmektedir. Ancak nereden geldikleri tam olarak bilinmemektedir (Kaya, 2015:167,168). Antik İran halklarından birini oluşturan Medler, Pers toplulukları ile olan yakın ilişkileri ve kültürel bağları sebebiyle çoğu zaman bu halkla karıştırılmıştır. Medler M.Ö. I. binyılda bugünkü İran'ın kuzeybatısı, Hazar Gölü'nün güneyi ve bugünkü Azerbaycan toprakları üzerinde Ekbatan şehrini merkez almak suretiyle yerleşmişlerdir. Medler Deiokles öncülüğünde yaşadıkları coğrafyaya hâkim olmuşlardır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 112). Deiokles Med kabilelerini birleştirmiş, Medleri Asur egemenliğinden kurtarmıştır. Deiokles'in haleflerinden Kyaksares İskitler'i geri püskürtmüştür. Babil ile birleşerek Assur Devleti'ni yıkmıştır. Assur kentinin ve İran'ın büyük bir bölümünü, Urartu Devleti'nin topraklarının ve Kızılırmak'a kadar olan Küçük Asya'yı egemenliği altına almıştır. Kyaksares orduyu İskit örneğine göre yeniden düzenlemiştir. Oğlu Astyages Babil Devleti'nin zayıflaması ile topraklarını daha da genişletmiştir. Ancak damadı II. Kyros'un ayaklanması sonucu aldığı yenilgi sonrası Perslere boyun eğmek zorunda kalmıştır (İplikçioğlu, 2013:86,87).

1.1.3.3. Persler

Hint Avrupa kökenli Persler M.Ö. 9. yy'da yani Medlerin giderek güçlenmeye başladığı bir dönemde Parsua adı altında Urmiye Gölü'nün batısında

bulunmaktaydı. Pers Devleti'nin kurucusu II. Kyros sayılmaktadır. II. Kyros Babil ile birleşerek kayınpederi Med Kralı Astyages'i devirerek sadece Med egemenlik alanını ele geçirmekle kalmamış ayrıca Lidya Kralı Kroisos'un saldırısı üzerine Lidya'yı ve generali Harpagos sayesinde de Ege kıyılarındaki Helen kentlerini elde etmiş ve son olarak da Babil'i almıştır (İplikçioğlu, 2013: 88). Bu başarı ile bölgede Akhaimen hanedanlığına yani Pers Krallığı'na karşı direniş sona erer. Pers kralı Mısır'a doğru bir sefere hazırlanırken Orta Asya'da patlak veren isyanları sona erdirmek için yaptığı savaşta yaşamını yitirir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:120). Kyros öldüğünde kurduğu krallığın sınırları bugünkü Afganistan'ın büyük bölümüyle bugünkü Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan toprakları da yer alıyordu. Eski uygarlıklardan fethedilmeyen tek ülke Mısır'dı. Bu ülkeyi fethetmek Kyros'un oğlu Kambyses'e nasip olmuştur. Kambyses'den sonra tahta geçen I. Dareios oldu. Hindistan'ı fetheden fakat İndus Nehri'nden daha öteye geçemeyen I. Dareios İskit seferine çıktı, ama başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Trakya tamamıyla Pers hâkimiyetine girdi. Makedonya ve Yunanistan'daki Atina kent devletiyle ittifak yapıldı. İskit seferiyle Perslerin elde ettiği başarıları Ege Denizi'nin iki yakasındaki Yunanlıların ticari çıkarlarına zarar vermiştir, bu da Miletos liderliğinde patlak veren İyonya İsyanı'nın nedeni olmuştur (Kaya, 2015: 171,172). Pers devleti M.Ö 330 da Büyük İskender'e karşı yenildi ve İskender'in eline geçti (İplikçioğlu, 2013: 90).

Persler Lidya Krallığı'nı ele geçirdiği zaman onlardan görerek altın, gümüş ve sikke basımı başlatmışlardı. Satrap sikkelerinde satrap ayaklanmasından önce de sonra da sikke basmışlardır (Howgego: 2013: 66).

1.1.4.Suriye-Filistin Uygarlıkları

Suriye ve Filistin, Akdeniz'in doğusunda, dar, yer yer 100 km genişlikte ve doğusu hemen hemen çöllerle sınırlı, kuzey- güney doğrultusundaki uzunluğu 600 km'yi bulan bir bölgedir (İplikçioğlu, 2013: 94). Bu coğrafyadaki uygarlıklar şunlardır:

1.1.4.1.Fenikeliler

M.Ö 12. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Fenikeliler değişik etnik unsurların kaynaşmasıyla oluşmuşlardır. Samiler ile deniz kavimleri döneminin Hint-

Avrupalı-Egeli göçmenleri sayılırlar (İplikçioğlu, 2013: 99). Ege göçlerinin hemen ardından Suriye-Filistin de yalnızca birkaç kavim büyüme imkânına sahip olmuştur. Bunlardan biri Fenikeliler, ikincisi İbrani kavimleridir. Fenikeliler Yunanlılar tarafından bu adla tanınmaktayken kendilerine ‘Kenan’ demiş oldukları düşünülmektedir. Fenikeliler bir merkezden yönetilen büyük bir devlet olmamışlardır. Deniz yolunu kullanarak Akdeniz kıyılarında koloniler kuran dünyanın ilk kavmi olarak tanınmışlardır. Sami dili konuşan Fenikeliler’ in uygarlığa en büyük armağanı alfabadir. Yazı ilk kez Mezopotamya’da Sümerler tarafından icat edilmiş, sonra onları diğer uygarlıklar izlemiştir. Ancak Fenikelilerden önce hiçbir uygarlık sese dayalı bir alfabe geliştirmemiştir (Kaya, 2015:121-124).

Fenike kentleri ekonomik alandaki yayılma politikasını siyasi ve askeri alanda gösterememişlerdir. Fenikeliler M.Ö 868 yılında, sonra M.Ö 750’ li yıllardan itibaren Assurlular’a haraç ödemişlerdir. M.Ö 573 yılında Yeni Babil Kralı II. Nebukadnezar tarafından alınana kadar aralıklarla bağımsızlıklarını koruyabilmiştir. Fenikeliler M.Ö 600 yılında Firavun Necho adına Afrika’nın çevresini dolaşmışlar, M.Ö 480 yılında Pers Kralının emrinde Helenlere karşı savaşmışlardır (İplikçioğlu, 2013: 100).

Fenike kentleri Assur hakimiyeti altına girdikten sonra, bu kentlerin tüccar ailelerinin Akdeniz kıyılarında kurduğu kolonilerden en ünlüsü bugünkü Tunus kentinde kurulmuş olan Kartaca’ dır. Kartaca’nın deniz ticaretinde ki en büyük rakibi Yunan kolonileriydi. Ancak Kartaca Fenikelilerinin deniz imparatorluğuna son veren Eski Yunanlılar değil, Romalılar olmuştur (Kaya, 2015: 124,125).

1.1.4.2.İbraniler

İbranilerin geçmişinin ilk dönemleri tarihsel açıdan belirginlik kazanmamış olsa da Tevrat’ ta İbraniler ile ilgili bilgiler M.Ö 1800 yıllarına kadar uzanmaktadır. İbraniler M.Ö 17. yüzyılda ya da daha sonra güney Suriye’den Mısır’a göç etmiş ve kuzey doğu delta bölgesindeki uzun bir ikametten sonra M.Ö 1250 yıllarında burayı terk etmiş olabilirler. İbraniler M.Ö 12 yüzyılın başında Suriye Arabistan çölü arasındaki yeni ülkelerinde siyasal birlik oluşturmuşlardır (İplikçioğlu, 2013: 101).

İbraniler de Fenikelilerin akrabaları olan küçük bir gruptur. İbraniler deniz kavimlerinin göçlerinin kendilerini yok etmesine izin vermemişlerdir. İbranileri diğer Eskiçağ kavimlerinden ayıran en büyük özellik tek tanrı inancına sahip olmalarıdır. Ayrıca günümüze kadar ulaşmış olan kutsal bir kitaba sahip olmaları da diğer Eskiçağ kavimleri arasında tek olmalarını sağlayan özelliklerdir. Hristiyanların Eski Ahit, Müslümanların Tevrat dediği bu kutsal kitap insan ile tanrı arasındaki ilişkiyi belirliyordu. Kutsal kitap 850 yıl içerisinde yazılmış kitaplardan oluşur. Bu dönemin başında Yahudilere İbraniler (İbrahim'in kavmi) deniliyordu ve İbraniler birbirinden bağımsız yaşayan 12 kavimden oluşuyordu (Kaya, 2015: 125).

Yahudi Tarih geleneğine göre 12 kabilenin soyu Yakup' a dayanıyordu. Yakup' un 12 oğlu olmuştu ve tanrı Yakup' un adını İsrail olarak değiştirdiği için İbraniler kendilerine İsraililer demişlerdir. İbraniler Yahudi tarihine göre Musa'nın peşine düşerek Mısırdan ayrıldılar. Musa'nın ölümünden sonra Yaşua'nın önderliğinde Filistin'e gelip buraya yerleştiler. 12 kabile ilk kez Saul emrinde birleşip Davut önderliğinde başkentlerini Kudüs' e taşıdılar. Davut ölünce başa oğlu Solomon (Süleyman) geçti. Süleyman'ın ölümünden sonra bölünen krallıktan 2 kabile Yahuda Krallığını kurdu. Keldaniler Yahudilere Babil esaretini yaşattılar. Babil'den ülkelerine dönmelerine Pers Kralı Kyros izin verdi. Yahuda krallığı Roma İmparatoru Agustus'tan sonra Roma eyaleti yapıldı. Hadrianus zamanında Yahudiler İsrail'den sürüldü. Yeniden devlet olabilmeleri 20. yüzyılda gerçekleşti (Kaya, 2015:126,127).

1.1.5.Mısır Uygarlığı

Mısır Yüksek Kültürü Aşağı ve Yukarı Mısır diye adlandırılan iki bölümden oluşan Nil Vadisinde gelişmiştir. Mısır yeryüzünde iskân edilmiş en eski bölgelerden biridir. Mısır devletinin kuruluşundan Büyük İskender' e kadar geçen süre 31 sülaleye ayrılmıştır. Bu sülaleler şunlardır (İplikçioğlu, 2013:107,108):

M.Ö 3000' e kadar : Tarih Öncesi Devir

M.Ö 2900-2620 : Erken Devir (1- 2. Sülaleler)

M.Ö 2620-2100 : Eski Devlet (3-8. Sülaleler)

M.Ö 2100-2040	: 1. Ara Devir (9-10. Sülaleler)
M.Ö 2040-1650	: Orta Devlet (11-14. Sülaleler)
M.Ö 1650-1551	: 2. Ara Devir (15-17. Sülaleler)
M.Ö 1551-1070	: Yeni Devlet (18-20. Sülaleler)
M.Ö 1070-711	: 3.Ara Devir (21-24. Sülaleler)
M.Ö 711-332	: Geç Devir (25-31. Sülaleler)

Mısır uygarlığının gerçek anlamda kuruluşu 3. hanedan devrinde gerçekleşir. Firavun Coser' in bakanı ve mimarı olan İmhotep'in Sakkarah şehrinde yaptırmış olduğu ilk piramit ve devasa Firavun mezarlarının inşası, sonrasında 4. hanedan döneminde Gizeh şehrinde yükselen piramitler İmparatorluğun hayranlık uyandırıcı bir teknoloji yarattıklarının göstergesidir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 87). Bu piramitlerin en büyüğü Keops Piramididir. Bu hanedan döneminin krallarından Kefren ve Mikerinos için de piramitler inşa edilmiştir. 5. hanedanın kralı Güneş Tanrısı Ra'nın tapınağının sahibiydi ve böylece bu tarihten sonra Mısır Firavunları kendilerini Güneş Tanrısı Ra ya da Ra'nın oğlu olarak tanımlamıştır (Kaya, 2015: 43). 6. hanedan döneminde Ra'nın oğlu olarak anılan Firavun ülke kaynakları üzerinde en fazla söz hakkına sahip kişidir (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 87). 12.sülale zamanında, 5.sülale zamanındaki merkezi gücün zayıflaması sonucu ortaya çıkan yöresel beyler etkisiz hale getirilerek merkezi devlet gücü pekiştirilmiştir. Karnak'taki büyük tapınaklar bu döneme tarihlenmiştir. 15. ve 17. sülaleler zamanında Suriye bölgesinden gelen Hiksoslar yeni bir savaş tekniği ile Mısır' ı istila etmişler ve 15. sülaleyi kurarak orada egemen olmuşlardır. Hiksos Mısır dilinde yabancı ülkelerin hükümdarı demektir. Böylece Mısır'a savaşçı bir yaşam standardı gelmiştir. Hiksoslara karşı ülkenin diğer bölgelerindeki yöresel beylerden 1. Amosis tarafından başarıyla sonuçlanan bir mücadele başlatılmış ve Mısır da yeni bir dönem başlamıştır. Kraliçe Haçepsut zamanında Mısır son derece güçlü bir duruma gelmiştir. IV.Amenophis'in eşi Nofretete zamanında Mısır'da Amarna adlı yeni bir başkent kurulmuş ve dinde reform yapmak istemesi devleti iç bunalıma sürüklemiştir. 19.sülaleden II.Ramses Suriye nedeniyle Hititliler ile mücadele etmiş ve Kadeş Muharebesi yapılmıştır. 20. sülalenin en önemli hükümdarı olan III. Ramses Mısır'ı Akdeniz'in kuzeyinden gelen deniz kavimlerine karşı savunmuş ancak ülkenin gücü kalmamış ve bu da isyanlara neden olmuştur.

21. ve 24. sülalelerin hüküm sürdüğü dönemde Mısır küçük egemenlik alanlarına bölünmüştür. Mısır M.Ö 671 yıllarında Assur Devletinin bir parçası olmuştur. 655 yıllarında yeniden bağımsızlığına kavuşmuş ancak Pers Kralının 525 yılında Mısır ordusunu yenmesi ile Mısır bir Pers eyaleti olmuştur. M.Ö 332 yılında Büyük İskender burayı ele geçirerek Mısır'ın 31. sülalesi sayılan II.Pers egemenliğine son vermiştir (İplikçioğlu, 2013: 109-114).

1.2.Eski Batı Uygarlıkları

Eski Batı Uygarlıkları altında Hellen, Makedonya ve Roma Uygarlıklarını inceleyeceğiz.

1.2.1.Hellen (Yunanlılar) Uygarlığı

Eskiçağ Hellen tarihi Hellen devletinin değil lehçelerine göre ayrılan üç Hellen grubunun birliğinin tarihidir. Aka kökenli İonlar, Aka kökenli Aioller, Dorlar. Hellen Uygarlığının ortaya çıktığı bölgeler Orta Hellas, çevresindeki adalarla, Peloponnesos Yarımadası, Ege Adaları, Batı Anadolu kıyıları; Girit, Rodos gibi büyük adalar ve Kıbrıs' ın bir bölümüdür (İplikçioğlu, 2007: 11,19).

Ege dünyasının bilinen ilk uygarlığına efsanevi kralın adı olan Minos'a atfen Minos Uygarlığı denilmiştir. Minos adlı kralın mensup olduğu aile Knossos' da inşa edilen sarayın sahibiydi. Giritliler/Minoslular inşa ettikleri yelkenli ve kürekli ticaret gemileri sayesinde ticarete ustalaştılar ve tüm Ege' deki ticareti yapılan malları alan-dağıtan-aracı konumuna geldiler. Minoslular çizgisel yazı geliştirdiler, Linear A adı verilen bu özgün yazı okunamadı. Girit sarayları M.Ö 1425 yılında meydana gelen bir felaket nedeniyle yıprandı. Felaket Kiklad Adalarından biri olan Theradaki volkanik yanardağın patlamalarının neden olduğu deprem ve dev dalgalarıdır. Felaketten sonra Minos Uygarlığı yeniden doğrulmayı başaramamış, adayı bu felaketten sonra (Kaya, 2015: 82-84,87) M.Ö 15. yüzyılda Hellas'tan gelen Akalar/Mikenler iskân etmişlerdir. Girit'teki Aka Egemenliği 1400'lerde kesinleşmiştir (İplikçioğlu, 2007: 11-13).

Girit'teki saray uygarlığının çöküşünden sonra eski dünyanın yeni uygarlığının merkezi Yunanistan anakarasında ortaya çıktı. Bu merkezlerden biri bugün Mora yarımadası olarak bildiğimiz Peloponnesos yarımadasının Argos bölgesinde bulunan Miken kentidir. Miken Akalar adıyla dilimize mal etmiş olduğumuz halklar tarafından kurulmuş olan bir kentti. Akalar/Mikenler Yunanca olduğu kesin olarak bilinen ilk Yunanlılardı. Akalar/Mikenler Giritlileri tanımadan önce yazıyı bilmiyorlardı. Girit'in çizgisel yazısını kendilerine uyarlayıp Linear B adıyla anılan yazıyı geliştirdiler. Akalar/Mikenler Dorların/Torların Ege göçleri çerçevesinde Yunanistan'ı istila etmelerinin arkasından M.Ö 1100 yılında çökmüşlerdir (Kaya, 2015: 92-100). M.Ö 1100 yıllarında Yunanistan'dan Adalar ve Batı Anadolu kıyılarına göçler yaşandı. Bu göçenler Miken/Aka kökenli İyonlar ve Aiollerdi. Onları Torlar takip etmiştir. Dor göçlerinden sonra Yunanistan'daki kavimler birbirlerinden habersiz yaşadılar. Dorların baskısıyla göç eden Yunanistan'ın sakinlerinden Aka/Miken kökenli kavimler M.Ö 11.yüzyıldan itibaren Ege Denizinin Anadolu kıyılarına göç etmeye başladılar. İyonlar ve Aioller olarak tanınan bu göçmenlerden ilkinin Anadolu'ya gelmeye başlaması ikincisinden 100 yıl sonra oldu. Aioller iskân ettikleri yerlerde Aiolis birliğini kurdular. İyonlar da yerleştikleri bölgede Aioller gibi 12 kentli bir birlik kurdular. M.Ö 10.-8. yüzyıllar arasında Dorlar da Anadolu'ya geçtiler ve Karia bölgesine yerleştiler. Kendi aralarında birlik oluşturma yoluna gittiler (Kaya, 2015:197-200). Ege her zaman Yunan uygarlığının odak noktası olmuş, güney İtalya ve Sicilya'daki yurttaşlarından farklı olarak buradaki Yunanlılar Yunanistan'ın birer uzantısı olmuşlar, Yunan kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Lloyd, 2012: 80). Yunanca konuşan tüm halklara doğu dünyası kendi dillerinde İyon(İon) demişlerdir. Kendilerine Yunan demeyen Hellenlere Yunan denilmesinin, Eski Yunanlıların kendilerine Hellen demelerinin, Avrupa'nın ise Helenlere Grek demelerinin sebebi kendi dillerindeki telaffuzdan kaynaklanmaktadır (Kaya, 2015:205). Aiolis ve İyonya kentleri Lidya Krallığının hâkimiyeti altına girmiş M.Ö 545'de Pers Kralının Lidya Krallığını ortadan kaldırması ile Pers hâkimiyetini tanımışlardır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007:151). Yunanlıların Yunanistan'daki en önemli şehri Atina ve Sparta'dır. İyonya kentleri Pers hâkimiyetine karşı isyan ettiğinde Atinalılar İyonyalılara destek olmuştur. Bunun üzerine Persler Atina'ya saldırmıştır. Ama Persler yenilmiştir. Persler'e karşı kazanılan bu zafer ile Yunanistan'ın en güçlü bu iki kenti önderliğinde Persler'e karşı Hellen birliği

kurulmuştur. Atina kentinin en parlak dönemi Perikles dönemidir. Bu dönemde Atina Sparta ile Peloponnesos Savaşını yapmıştır ve savaş sonunda Sparta kazanmıştır. Persler ile yapılan anlaşma ile Batı Anadolu'daki Pers hâkimiyeti resmen tanındı. Yunanistan'daki kent devletleri birbirleriyle savaşmaya başladılar. Bu savaşa Makedonya kralı Philippos müdahale etti ve ittifak yaptığı kentlerin kendisiyle muzaffer olmasını sağladı (Kaya, 2015:210,211).

1.2.2.Makedonyalılar

Balkanlar ile Yunanistan Yarımadası arasındaki dağlık bölgenin adı olan Makedonya'ya gelen kavimlerin M.Ö 12. yüzyılda Ege göçleri sonucunda geldikleri sanılmaktadır. Makedonlar Eskiçağ tarihçilerine göre kimlik bakımından, kimilerine göre Yunan kimilerine göre ise Yunan değildir. Makedonlar arasında Yunanca öğrenmek yaygındı. Bu nedenle Yunan kültüründen etkilenmişlerdir (Kaya, 2015:227,228). Yunanlılar Pers savaşından yaklaşık 150 yıl sonra dönemin güçlü kişilerinden Makedonya Kralı II. Philippos'un önderliğinde Perslerden intikam alma fırsatını yakalamışlardı ki bir süre sonra kralın öldürüldüğü haberi alındı. Kral öldürüldüğünde İskender 20 yaşındaydı ve hemen ordu meclisi tarafından kral ilan edilip tahta geçti. Babasının oluşturduğu ordunun Atina ve Thebai güçlerini yenilgiye uğratması sonucu Yunanistan'daki kent devletleri Makedonya devletini tanıdılar. Babasının zamanında hedef Anadolu'daki kentleri Pers boyunduruğundan kurtarmak İskender zamanında İmparatorluğu ortadan kaldırmak şeklinde değişmiştir. İskender M.Ö 334'te Anadolu'ya geçti İskender Troia Savaşını Yunanlılar ile Yunan olmayanlar arasındaki savaş olarak görmüyordu. O Troialıları Barbar değil, Asya topraklarındaki Yunanlılar olarak görüyordu. Bu düşüncenin etkisi altında Batı Anadolu'da Yunanca konuşan ve Yunan kültürü etkisi altında bulunan kentleri Pers boyunduruğundan kurtarıp bu imparatorluğu ele geçirip Helenleştirme Siyasetini gütmüştür (Tekin, 2007:102,103). İskender Mısır'daki Pers hâkimiyetine son verdikten sonra Pers ordusunu yendi. Kaçan Pers Kralının arkasından gitmedi. Kendini Asya Kralı ilan edip Babil'i ele geçirip İran'a kadar ilerledi. Sonra Hindistan seferine çıktı. İndus Irmağına kadar sınırlarını genişletip, dünyanın ucuna ulaşma düşüncesini gerçekleştirilmeden geri dönmek zorunda kaldı. Babil'e döndüğünde 33 yaşındayken ateşli bir hastalık sonucu öldü. Ölümünden sonra yerine geçen

haleflerinin başa geçtiği döneme Hellenistik Çağ denilmiştir. 300 yıllık bir zaman dönemini kapsayan Hellenistik Çağda Yunan Kültürü etkilenen olmaktan daha çok etkileyen kültür olmuştur. Helenistik Çağda Uygarlık Merkezleri Yunanistan'da değil Hellenistik dünyanın diğer ülkelerindeydi. Bunlardan birisi Mısır'daki İskenderiye Kentidir. Bu kentte 400 bin cilt kitabın bulunduğu bir kütüphane vardı. Hellenistik çağın diğer önemli kültür merkezleri Rodos, Pergamon ve Kos adasıdır (Kaya, 2015: 231, 232, 249, 250).

Helenistik döneme geçişin en önemli göstergesi Atina Sikkelerinin yerini Doğu Akdeniz'in en önemli parası olan İskender Sikkelerinin almasıydı (Howgego, 1998: 125).

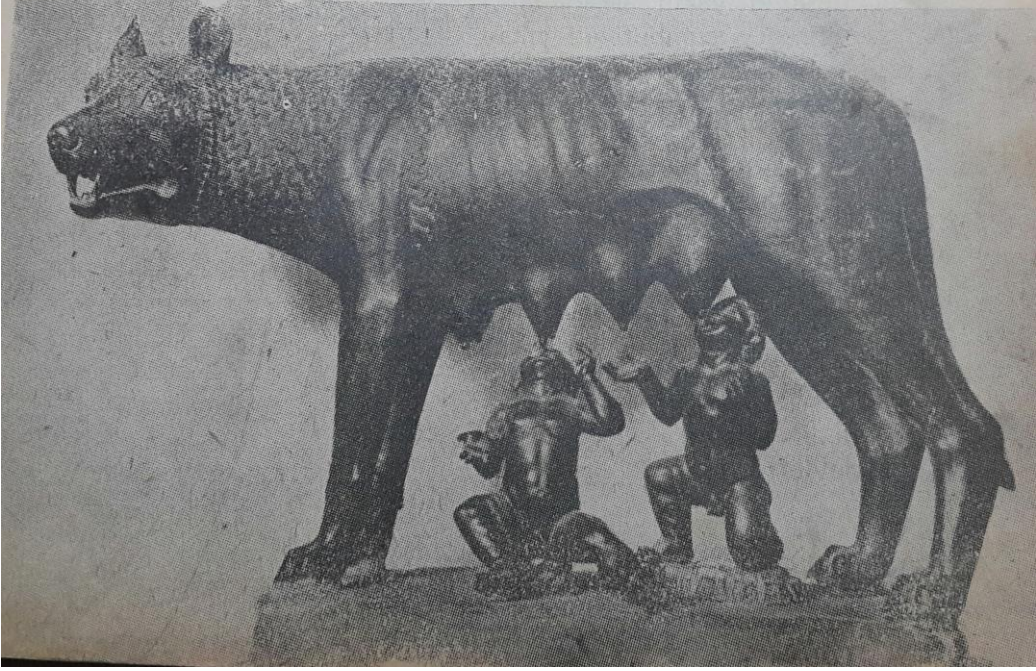
1.2.3.Roma Uygarlığı

M.Ö ikinci bin yılın son çeyreğinden itibaren İtalya' ya göç ederek gelenlere İtalikler denildi. İtaliklerin bir grubu Orta İtalya'nın Latium bölgesine yerleşti. Buraya yerleşen İtaliklere Latinler denildi. Onlardan sonra M.Ö 9. yüzyılda İtalya'ya Romalıların Etrüskler dediği yeni bir halk geldi. M.S 8. yüzyılın ortalarından itibaren İtalya'nın güneyine Yunanlılar yerleşti. Bu nedenle Güney İtalya' ya Büyük Yunanistan denildi. Roma kenti Latinlerin yerleşmiş olduğu Latium bölgesinde ikiz kardeşi Remus'u öldüren Romulus tarafından M.Ö 753 yılında kuruldu (Kaya, 2015:273,274). Roma'da krallık devrinin süresi ile ilgili olarak kuruluş yılı olarak tahmin edilen M.Ö 753 ten 244 yıl sonrası kabul edilmektedir. Krallık devri Romasında dört sosyal sınıf vardı. Bunlar Patriciuslar, Plebler, Cliensler ve Kölelerdi. Roma krallık devrinde tarım ve hayvancılığın temel yaşam koşullarını oluşturduğu bir çiftçilik cemaati durumundaydı. Roma da yabancı olan Etrüsk egemenliğine M.Ö 510 yıllarında son verilmiş ve Cumhuriyet kurulmuş olmalıdır (İplikçioğlu, 2007: 66-70). Etrüsklerin dışında Latin ve İtalik kavimleri de Romalıların düşmanları idiler. Ve Roma bunlara karşı M.Ö 390 yılına kadar savaştı bu tarihte Roma İtalya Yarımadası dışından gelen ve anayurtları Kuzey Avrupa olan Keltlerin (Romalıları onlara Galler diyorlardı) saldırısına uğradı. Roma M.Ö 270'li yıllarda güney İtalya'daki Yunan kentleri ve onlara destek için İtalya'ya giren Yunanistan'ın kuzey batısındaki Epeiros Kralı ile savaştı, zaferle ayrılan Roma oldu. Roma tüm İtalya adasına egemen olmayı başarabilen kent

devleti durumuna geldi. İtalya'daki hâkimiyetini yarımada'daki topluluklarla anlaşma yaparak sağladığı bir siyasi mekân birliği ile kurdu. Bunlara Roma-İtalya Konfederasyonu diyoruz (Kaya, 2015:276). Roma da krallığın yıkılması ile yönetim gücü 300 üyelik Roma Senatosuna ve Halk Meclisine geçmişti. Ancak Plebler (Küçük çiftçi, zanaatçı, çoban) askere alınmalarına rağmen hala siyasi haklardan yoksun oldukları için Cumhuriyet ile birlikte Patriciuslar (Toprak sahibi, soylular) ile aralarındaki sosyal gerilim artmıştır. Roma'daki Patricius ve Plebs sınıf mücadelesi sonuçları geniş kapsamlı olmuştur. Bu mücadelenin sonunda Roma biçimsel olarak Demokratik bir Cumhuriyet'e dönüşmüştür (İplikçioğlu, 2007:71,72). Kartacalı Hannibal'e (M.Ö 201) ve Helenistlik Doğuya karşı kazanılan zaferlerden sonra (M.Ö 168) Romalılar artık eski Romalılar değildi. Akdeniz dünyasına egemen bir imparatorluğun başkenti durumuna gelmiş olan Roma'nın gerçek hükümeti Roma Senatosuydu. Roma siyasal başarısının kaynağı olan küçük çiftçileri devletin başarısının geleceği adına yeniden kazanmanın tek yolunun toprak reformu olduğuna inanan kardeşler Gracchus Kardeşlerdir. Gracchus'un attığı adımlar anayasal nitelikleri yıkarak senato iktidarını tehdit ettiği için bir grup senatör tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Ölümünden 10 yıl sonra kardeşi Roma oligarşisine savaş başlatmıştır. Ancak o da ağabeyi gibi öldürülmüştür. M.Ö birinci yüzyılda ortaya çıkan güçlü liderlerden biri C.Marius'tur. Roma siyasetinde demokratiklerin lideri olarak yer alan Marius Demokratlar ve Cumhuriyetçiler arasındaki savaşta yenilerek ölmüştür. Marius taraftarlarının karşı saffında yer alan Pompeius kamu görevlerinin hiçbirini yapmadan Roma ordularına komuta eden ve konsül seçilen ilk Romalı devlet adamı olarak tarihe geçmiştir. Pompeius Gladyatör Okulundan kaçan Spartaküs'ün imhasında yer almıştır. Pompeius Roma siyasetinde demokratların lideri olarak yıldızı parlayan Caesar'a yanaştı. Caesar'ın konsolluk süresi sona erdiğinde Galya'da (Fransa'da) valilik yaptı. Britanya'ya sefer düzenleyen ilk Romalı oldu. Başarıları Pompeius'u korkutunca aralarında iç savaş çıktı. Caesar kazandı ve kendini İmparator ve Halk Temsilciliği yetkisiyle donatıp ömür boyu diktatör tayin etti bunun üzerine senato tarafından öldürüldü. Cumhuriyetin çöküşünü Caesar'ın ölümü engelleyemedi. Yeğeni Octavianus başa geçti. Mısır krallığını ilhak ederek bu krallığın topraklarında Roma Eyaleti kurdu. M.Ö 27'de kutsal anlamına gelen Augustus adını alıp tanrısal saygınlık kazanmış oldu (Kaya, 2015: 286-296). Augustus zamanında devletin sınırları güvenlik altına alındı. O döneme kadar Roma yönetimi

tarafından acımasızca sömürülen eyaletlerde gelişme olanaklarına kavuştular. İmparator Augustus Cumhuriyet Devrindeki gibi eyaletlerin sömürülmesine gerek görmemiştir. Augustus öldüğünde başta Asya olmak üzere Anadolu Eyaletleri Roma İmparatorluğunun doğu yarısının en değerli bölümünü oluşturmakta idiler. Roma İmparatorluğu M.S 2. yüzyılda Britanya' dan Fırat'a, Tuna'dan Afrika'ya kadar en geniş yayılma alanına ulaştı. Bu altın çağın başında İmparator Traianus ve halefi Hadrianus vardı. M.S 180 yılında başa geçen Commodus zamanında bozulmuş olan ekonomik düzeni yeniden kurmak zorunda olan İmparator Septimius Severus eyalet kökenli bir İmparator olması sebebiyle ekonomik bakımdan zayıf olan halk tabakalarının durumunun düzeltilmesi için önlemler almıştır. M.S 3.yüzyılda yaşanan ekonomik çöküntüyü İmparator Diocletianus yaptığı reformlarla kurtarmaya çalışmıştır ve yönetim bölgelerini küçük eyaletlere ayırmıştır. Constantinus M.S 330 da eski Byzantion Kentini Constantinopolis adıyla yeniden kurarak Roma İmparatorluğunun başkenti yapmıştır. M.S 391 de Theodosius' un imparatorluğun yönetimini ölümünden önce doğuda ve batı da olmak üzere iki oğluna vermiş olması M.S 395 teki ölümünden sonra Roma Devletinin kesin olarak ikiye ayrılmasına yol açmıştır. Merkezi Roma Kenti olan Batı Roma İmparatorluğu Barbar saldırıları ile M.S 476 yılında yıkılmıştır (İplikçioğlu, 2007: 106-115).

Roma şehrinin kuruluşu hakkında bir efsane vardır. Bu efsaneye göre; Roma'yı bir kurdun emzirip büyüttüğü Romus ve Romulus kurmuşlardır.

Resim 10. 1954 (s 37) ve 1964 (s 41) Yılı Tarih IV Romalılar

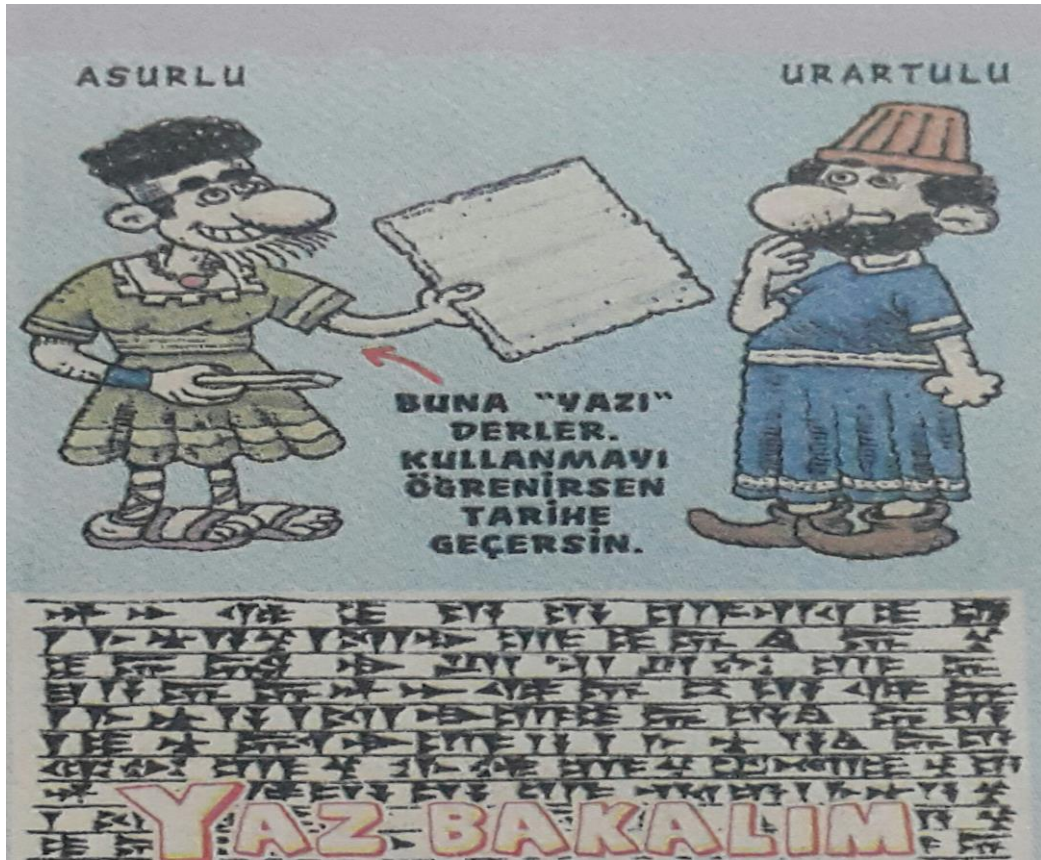

Resim 11. 1938 Yılı Tarih IV: Sümerlerde Bir İlkokul (s 136)

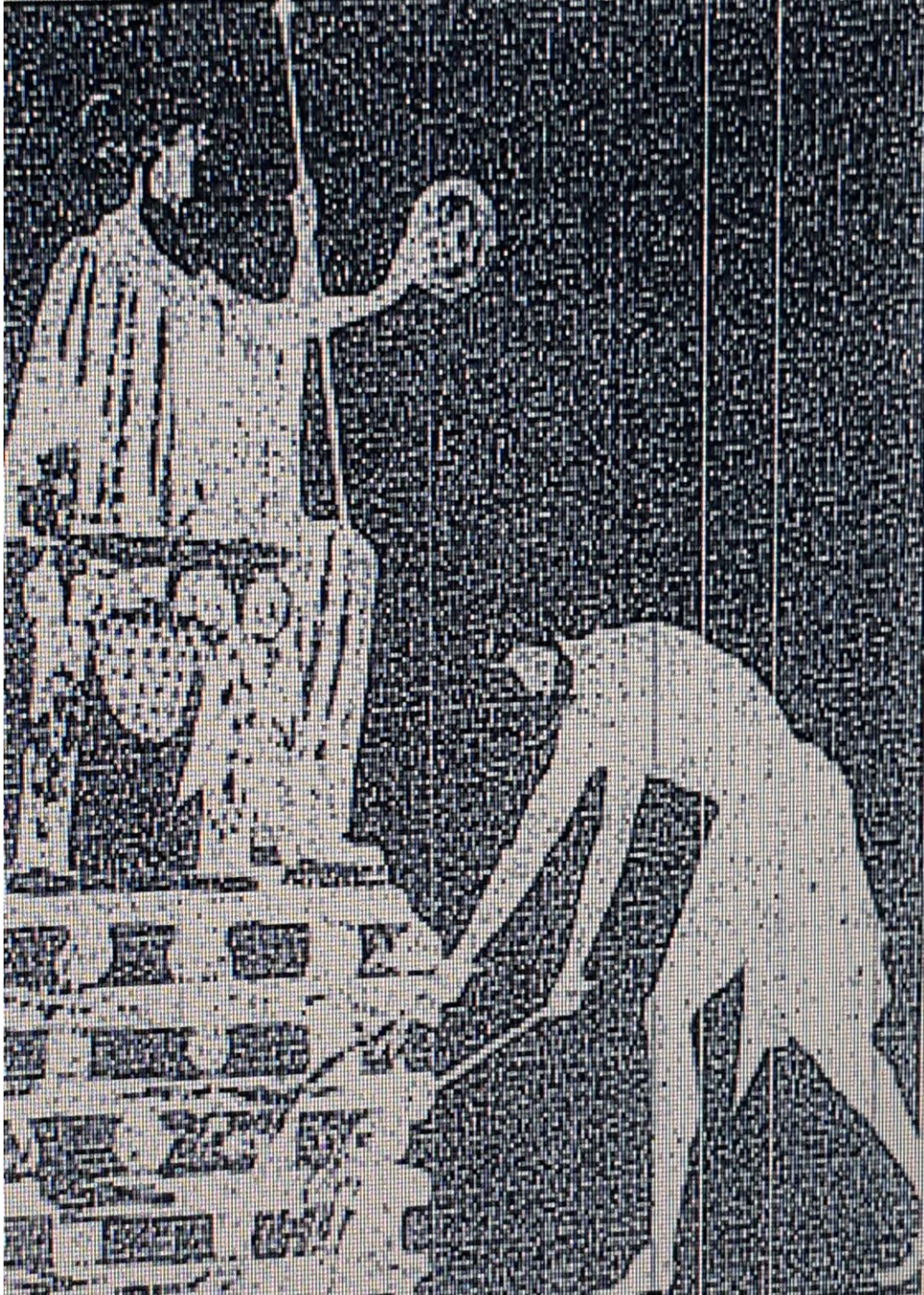

Resim 12. 2015-7 yılı (s 90) Sümerler, Sümer Yazısı

Resim 13. 2015 yılı 6.sınıf (s 52) Urartuluların yazıyı Asurlu Tüccarlardan Öğrenmesi

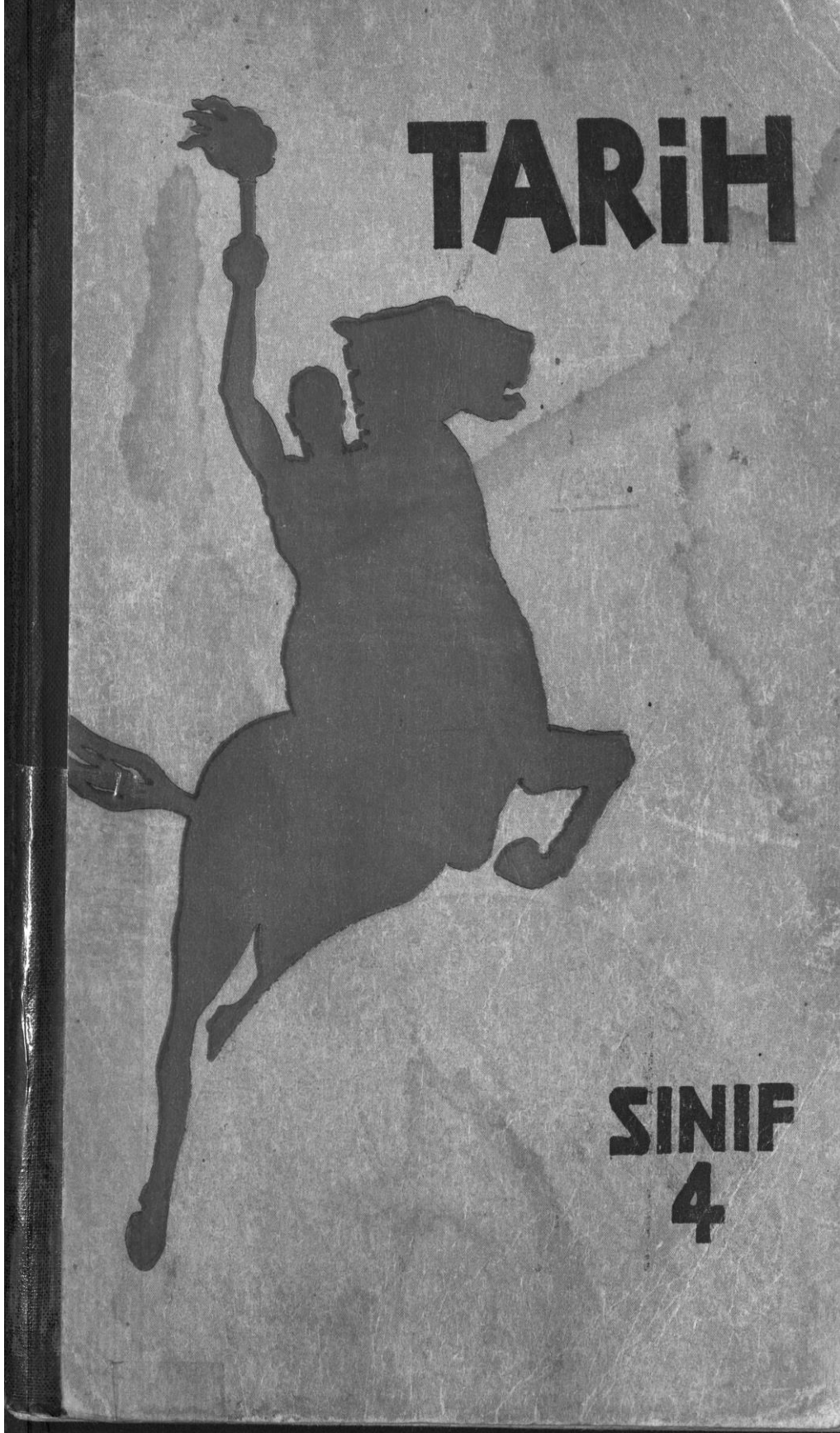

Resim 14. 1978 yılı (s 160) Lidyalılar.

İlkçağdan kalma vazo üstünde resim. Krezus'un yakılmak üzere bir odun yığını üzerine oturtuluşunu gösteriyor.

Resim 15. 1938 Yılına Ait Ders Kitabının Kapağı

İLKOKUL KİTAPLARI

15
Sevgiler
Kese İsmi

T A R İ H

Sınıf: IV

Yazanlar

NIYAZI AKŞİT

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu
Eğitim Enstitüsü Tarih Öğretmeni

OSMAN EĞİLMEZ

İstanbul Kadırga İlkokulu
Öğretmenlerinden

Maarif Vekâletinin 29/12/1953 tarih ve 20667 sayılı emirleriyle İlkokulların IV. sınıflarında ders kitabı olarak okutulması kabul edilmiştir.

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ

93, Ankara Caddesi, 93

Resim 16. 1954 Yılına Ait Ders Kitabının İç Kapağı

TARİH

Niyazi Akşit

Osman Eğilmez

İLKOKUL 4. SINIF

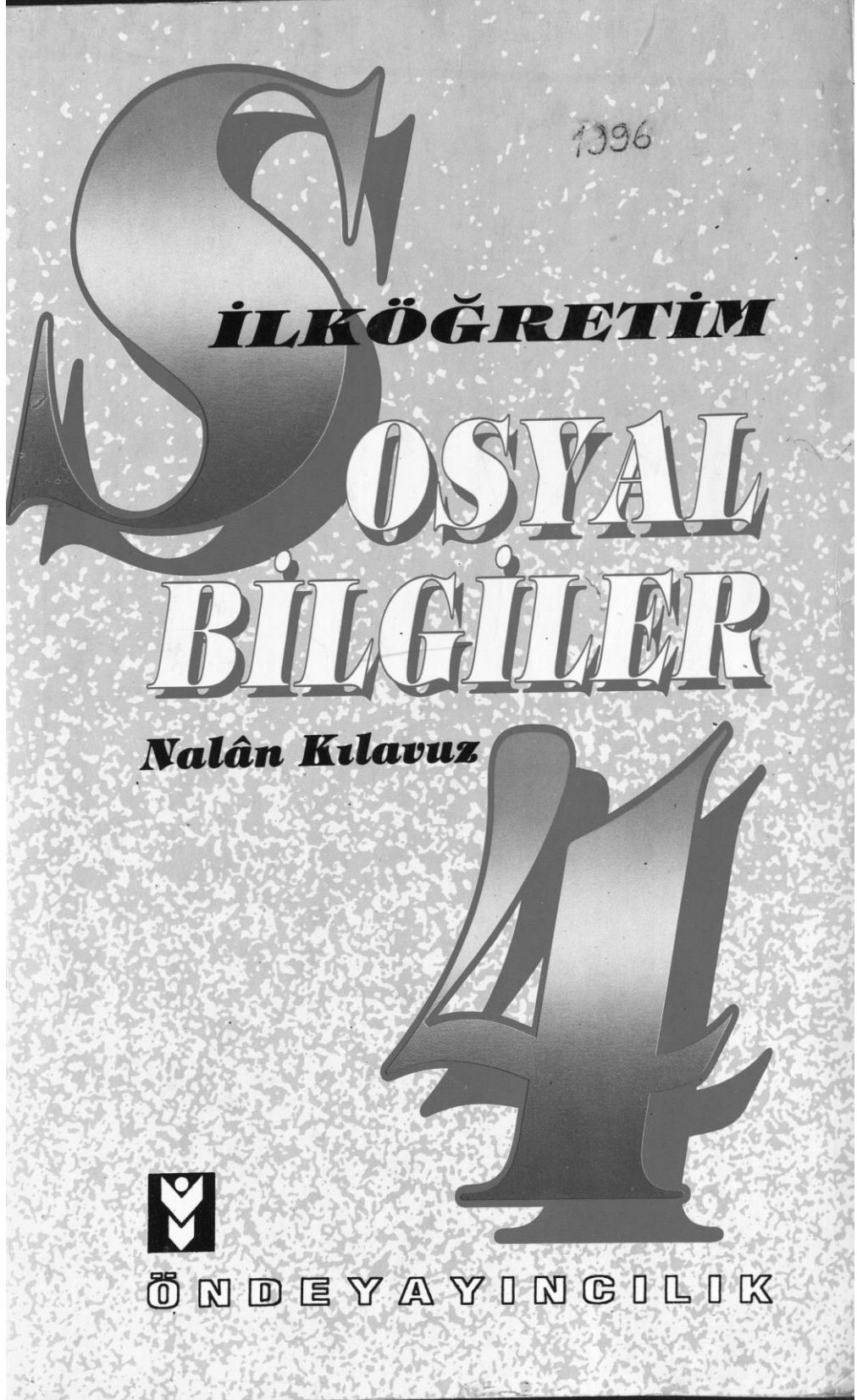

REMZİ KİTABEVİ

Resim 17. 1964 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

Resim 18. 1969 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

Resim 19. 1996 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

İLKÖĞRETİM

SOSYAL BİLGİLER

DERS KİTABI

SINIF

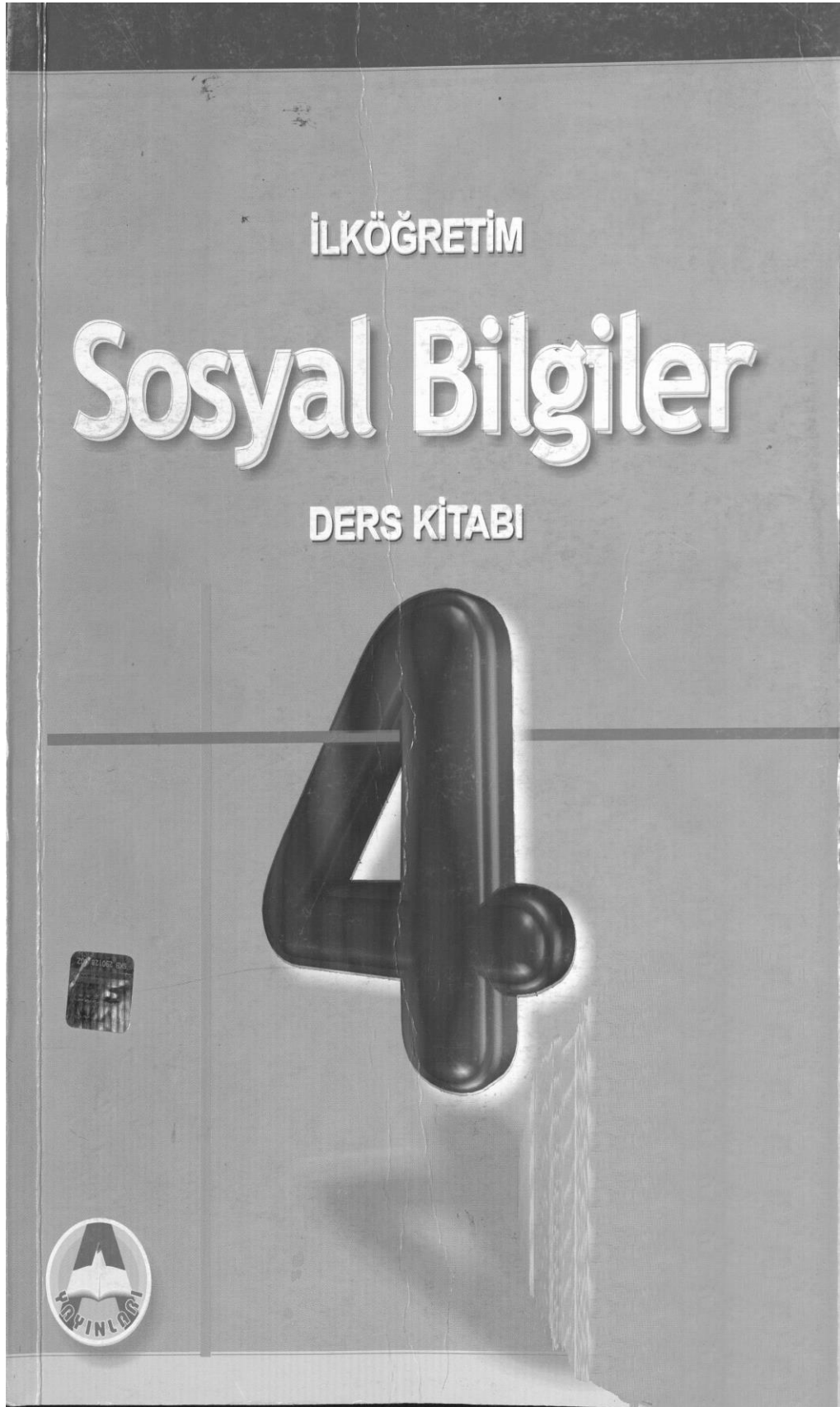
4

• YASEMİN KURTCAN • KADİR HELVACI • AYTEN TOMSUK

ÖZGÜN MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

Resim 20. 2000 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

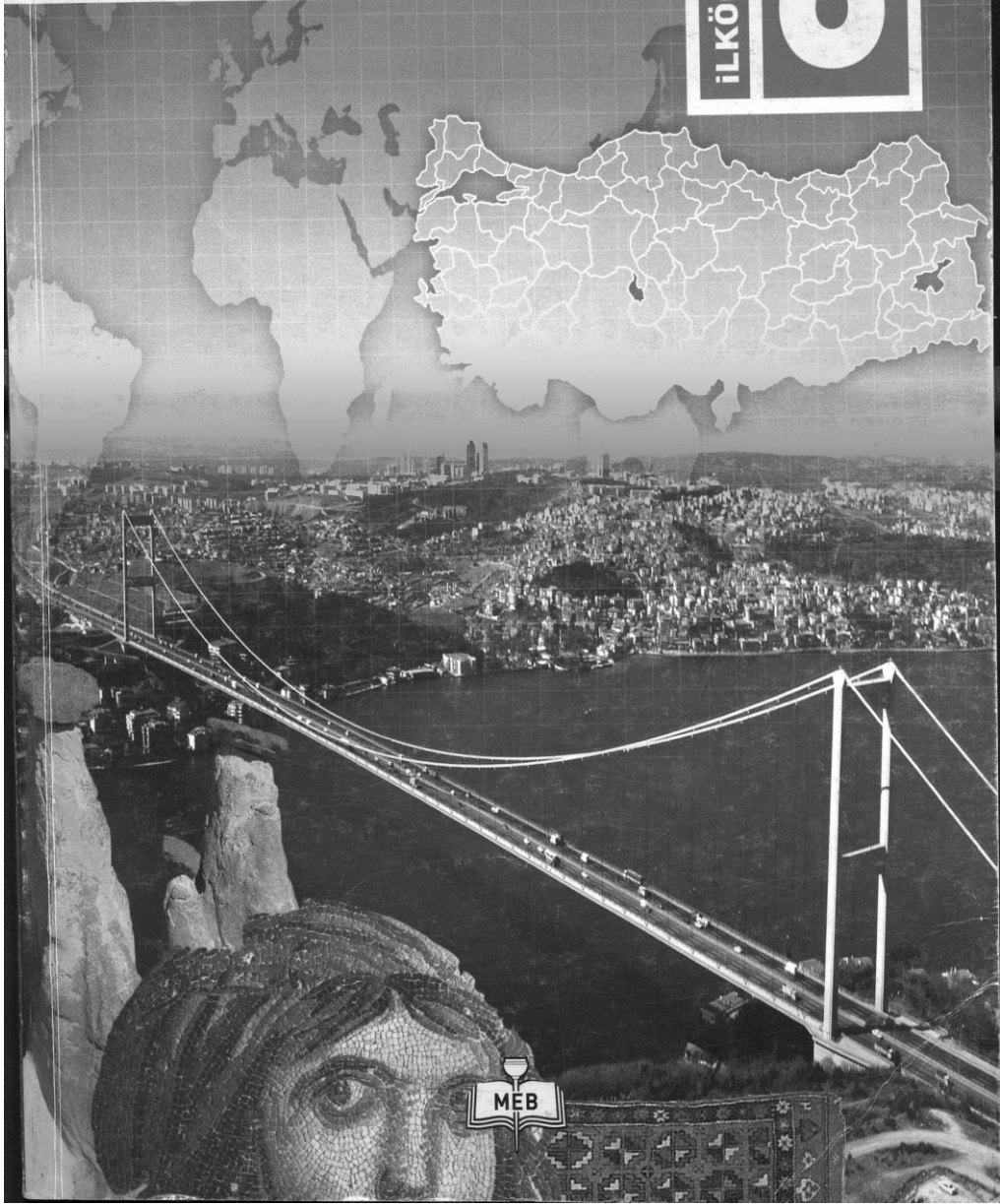
Resim 21. 2005 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

SOSYAL BİLGİLER

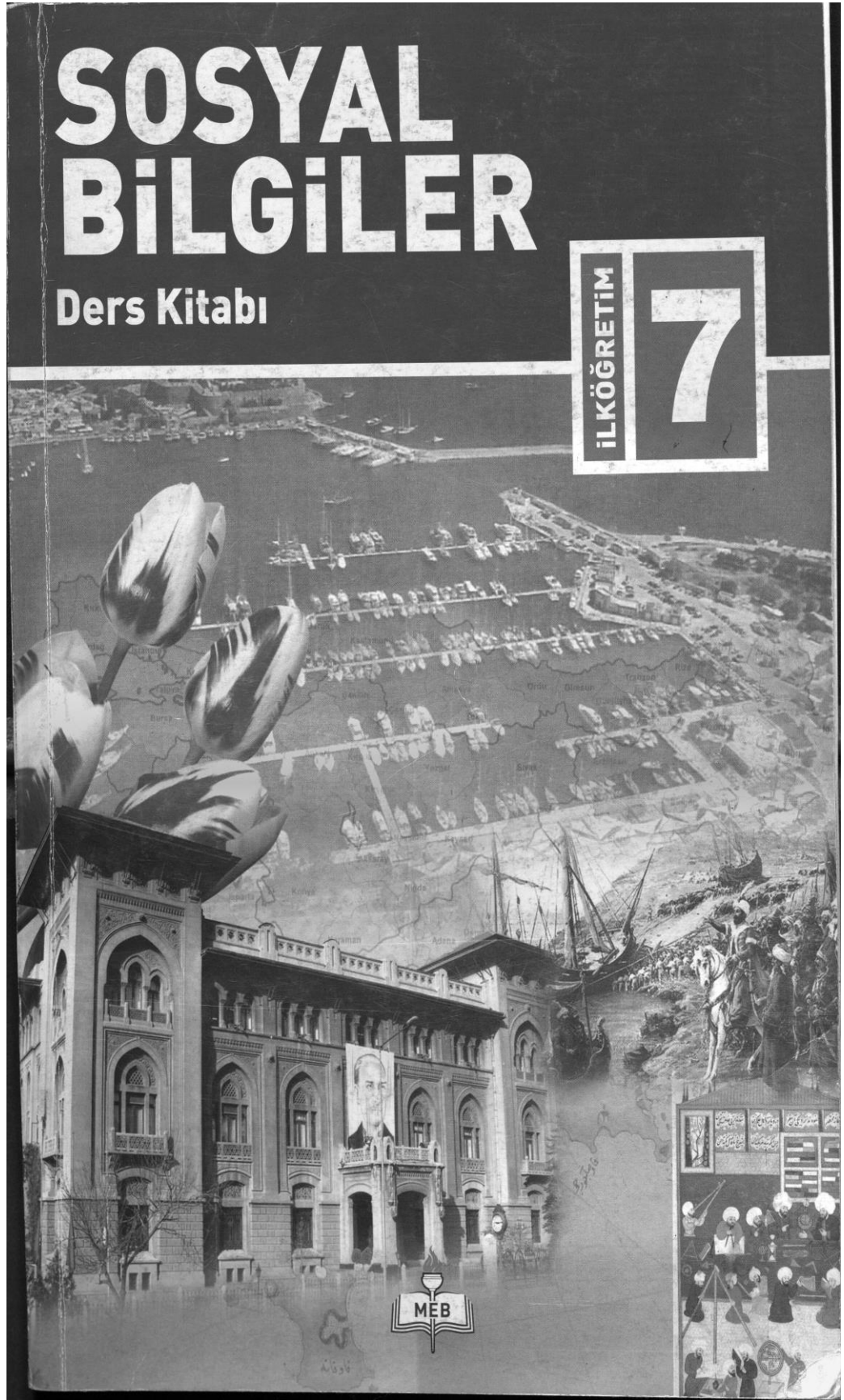
Ders Kitabı

İLKÖĞRETİM

6

Resim 22. 2007 Yılına Ait 6. Sınıf Ders Kitabı Kapağı

Resim 23. 2007 Yılına Ait 7. Sınıf Ders Kitabı Kapağı

İlköğretim

Sosyal Bilgiler

Ders Kitabı

Öğrenci Çalışma Kitabı

1. KİTAP

Resim 24. 2015 Yılına Ait Ders Kitabı Kapağı

Resim 25. 2015 Yılına Ait 6. Sınıf Ders Kitabı Kapağı

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM

Ayşe TAŞKIN 1981 yılında Zonguldak ilinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Zonguldak ilinde tamamladı. 1995 yılında Zonguldak Üzülmez Ortaokulu'ndan okul birincisi olarak mezun oldu. 1999 yılında Mehmet Çelikel Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nü kazandı. 2000 yılı bahar döneminde Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'ne yatay geçiş yaptı. 2003 yılında üniversiteden okul ikincisi olarak mezun oldu. Aynı yıl Kahramanmaraş ili Afşin ilçesi Dağlıca İlköğretim Okulu'na sınıf öğretmeni olarak atandı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Sakarya ili Erenler İlçesi'nde Müdür Yetkili Öğretmen olarak görev yapmaya başladı. 2010 yılında 'İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Gösterdiği Boyun Eğici Davranışlar Sakarya İli Örneği' adlı yüksek lisans projesi ile yüksek lisansını tamamladı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen sınıf öğretmeni olarak görevine devam etmektedir. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda doktora yapmaktadır.

Yayınlanan bildirisi:

Taşkın, A. ve Şimşek, A. (25-28 Ağustos 2015). Antique Anatolian Civilizations at Republic Period History Course Books in High Schools: A Comparison of Early Republic Period and Modern Day. International Conference on the Changing World and Social Research I. Proceedings Book. Vienna, Austria.

İngilizce yeterliliği

YDS=55

e-mail: aysetaskinfas@hotmail.com